

ғылыми-әдістемелік журнал науčno-методический журнал

СОҚПАҚ

тропинка

№3 (110) маусым 2024 жыл

«Ұстаз - адамдық диқаншысы»
А. Байтұрсынұлы

**Үмбеталиев
Максим Жаншаұлы**
Ақжайық аудандық
балалар-жасөспірімдер
туризм орталығының
директоры

**Өмірбаева
Сәуле Өмірсерікқызы**
Түркістан облыстық
жас туристер
станциясы директоры

✉ Evrasia_centre@mail.ru
f www.facebook.com/tourism07.kz/

globe tourism07.kz
📷 [instagram.com/tourism07.kz/](https://www.instagram.com/tourism07.kz/)

Құрметті журнал оқырмандары мен авторлары!

Сіздермен журнал бетінде қауыша отырып, мен ең алдымен туризм мен экологиялық қозғалыстың бір-біріне қаншалықты жақын және толықтыратынын атап өткім келеді. Өйткені, туристер туған жерінде немесе алыс аудандарда саяхаттап қана қоймай, оның заңдылықтарын біліп, оның проблемаларын шешуге қол ұшын береді. Бұл өз кезегінде олардың жаны мен жүрегінде жанашырлық тудырады, содан кейін табиғатқа көмектесуге, қоршаған ортаны жақсартуға үлес қосуға деген ұмтылыс тудырады. Бүгінде осындай жанашырлықты жас туристердің елді мекендерді, сондай-ақ өзен-көлдердің және басқа да су айдындарының жағалауларын көгалдандыруға, аумақтарды қоқыстардан тазартуға, тұрмыстық қалдықтарды тереңдетіп өңдеуге, үгіт-насихат жұмыстарына және экологиялық сипаттағы басқа да акцияларына қатысуынан көруге болады.

«Тұрақты даму» жер қоры - Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында экологиялық, әлеуметтік және экономикалық проблемаларды шешу жөніндегі нақты жобалар мен іс-шараларды іске асыру арқылы аумақтар мен жергілікті қоғамдастықтардың орнықты дамуына жәрдемдесу мақсатында құрылған коммерциялық емес жастар қоғамдық бірлестігі болып табылады.

Жыл сайын ұйымның бастамасымен «Бүкілқазақстандық ағаш отырғызу күні» атты экологиялық акция өткізіледі. Осыған орай, барлық орман мекемелерінде, қала және елді мекендерде ағаш отырғызу акциясы жүргізілуде. Акцияның мақсаты – орманды қалпына келтіру, сақтау, қалалық жасыл аймақтарды абаттандыру, қоғамды орман байлығын бағалауға баулу, көбейту және сақтау. Биылғы жылғы бағдарламада белсенділердің кем дегенде бүкіл Қазақстан бойынша 30 мың ағаш көшеттерін отырғызуын көздейді. Сонымен бірге «Жер Сағаты» жаһандық экологиялық акциясы жоспарлы түрде өткізілуде. Бұл іс-шараның мәні энергияны үнемдеу және халықаралық қауымдастықпен бірлесе жұмыстану болса, «Жер Амбассадорлар» қозғалысы – Қазақстанды декарбонизация мақсатын көздейтін шығармашыл жастардың жалпыұлттық экологиялық қозғалысы. Бұл шараның 2024 жылғы Құрылтайы күзде Орал қаласында өтеді. «Жер Амбассадорлар» жобасы өскелең ұрпаққа экологиялық білім беруді, бастамаларды ілгерілетуді және олардың идеяларын жүзеге асыруды көздейді.

«Қазақстандағы алғашқы көміртекті талишықты суперсайт» 10 гектар аумақты алып жатыр және оған орнату жоспарланған жабдық 10,6 мың гектардан астам аумақта парниктік газдар шығарындыларын бақылауға мүмкіндік береді. Павлодар облысы, Железин ауданы, Жолтаптық ауылында орналасқан көміртек суперсайт бірнеше алаңдарды құру мүмкіндігін меңзейді. Бүгінгі таңда үлкен аймақтың бірегей ерекшелігі – Қазақстан аумағында орналасқан Оңтүстік Сібірдің экожүйелерінің әртүрлілігін ескере отырып, бірінші бөлімнің жұмысы басталды. Ол аймақ үшін ең типтік экожүйе түрлерін – ормандарды, көлдерді, батпақтарды және агроценоздарды қамтиды. «Суперсайт базасында біз климаттық белсенді газдарға мониторинг жүргізудің ғылыми негіздерін қалыптастыруға кірісеміз. Суперсайт - мектептер, университеттер мен ғылыми ұйымдардың серіктестігімен құрылуда. Әрқайсысының бірегей зерттеу күн тәртібі және білім беру және ақпараттық-түсіндіру миссиясы бар. «Қазақстан Республикасының көміртегі бейтараптығына қол жеткізуінің 2060 жылға» дейінгі стратегиясын бекіту туралы, біздің міндетіміз – студенттер мен оқушыларды осы үлкен іске қосып, олардың мәселеге қатысты мәдениет деңгейін көтеру болып табылады.

Мақсатымыз үндес, міндетіміз бір болғандықтан журнал оқырмандары мен авторларына ынтымақтастық үшін шын жүректен алғыс айтамын және барлығына ортақ құндылықтарымызды қорғауда табысты жұмыс, сарқылмас қуат пен беріктік тілеймін!

«Тұрақты даму» жер қоры
ЖҚБ-нің басшысы

Бесен Алан
Балтабайұлы

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АҚПАРАТ
МИНИСТРЛІГІНДЕ 01.12.2003 ЖЫЛЫ ТІРКЕЛІП,
№4482-Ж КУӘЛІГІ БЕРЛІГЕН.
24.12.2021 ЖЫЛЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АҚПАРАТ ЖӘНЕ ҚОҒАМДЫҚ ДАМУ
МИНИСТРЛІГІНІҢ БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ
ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ЕСЕБІНЕ № КЗ40VРV00044511
ҚАЙТА ТІРКЕЛДІ.

Таралым аймағы: Қазақстан Республикасы

№3 (110), маусым 2024 жыл

МЕНШІК ИЕСІ: МКҚК «Батыс Қазақстан облысы әкімдігі
білім басқармасының балалар мен жасөспірімдер туризм
және экология облыстық орталығы» (келесіде – БҚ
ОБЖТЖЭО)

Батыс Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының
колдауымен жылына 6 рет шығады.

Журналдың негізін қалаушы:

Фомин Виктор Павлович - А.А.Остапец – Свешников
атындағы Халықаралық балалар-жасөспірімдер туризм
және өлкетану академиясының (келесіде – А.А.Остапец-
Свешников атд. ХБЖТЖЭО) академигі, п.ғ.к.

Редакциялық кеңес:

Төрайымы: **Мыңбаева Айгүл Әділгерейқызы** - Батыс
Қазақстан облыстық білім басқармасының басшысы

Шеф-редактор: **Бекқалиев Ғалым Ибатоллаұлы** – Батыс
Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының балалар
мен жасөспірімдер туризм және экология облыстық
орталығының директоры (келесіде – БҚОБЖТЖЭО)

Кеңес мүшелері:

Жұмаев Мақсат Сағынтайұлы – белгілі Қазақстан
альпинисі, альпинизм бойынша Халықаралық деңгейдегі
Спорт шебері, БҚО-ның құрметті азаматы

Смирнов Дмитрий Витальевич – п.ғ.д., А.А.Остапец-
Свешников атд. ХБЖТЖЭО-ның президенті

Мазбаев Орденбек Білібекұлы - п.ғ.д., А.А.Остапец-
Свешников атд. ХБЖТЖЭО-ның академигі

Никитинский Евгений Сергеевич – п.ғ.д. «Тұран-
Астана» университетінің профессоры

Абдулхапиров Абджемил Закерьянович – п.ғ.к., доцент,
А.А.Остапец-Свешников атд. ХБЖТЖЭО-ның Крым
аймақтық филиалының төрағасы

Шаяхметов Асхат Галиевич - А.А.Остапец-Свешников
атд. ХБЖТЖЭО-ның академигі

Редакция алқасы:

Г.З.Усағалиева – ОБЖТЖЭО директорының ОӘЖ
жөніндегі орынбасары

А.Б.Мукашева - ОБЖТЖЭО директорының ОТЖ
жөніндегі орынбасары

К.Е.Негалиева - ОБЖТЖЭО туризм және қауіпсіз
маршруттар бөлімінің меңгерушісі,

Р.С.Альмұханова – ОБЖТЖЭО өлкетану бөлімінің
меңгерушісі

Н.Х.Гатауов - ОБЖТЖЭО экологиялық туризм бөлімінің
меңгерушісі

Р.Е.Нұрманов - ОБЖТЖЭО спорттық бағдарлау бөлімінің
меңгерушісі

В.В.Мазуренко - ОБЖТЖЭО спорт және дене шынықтыру
бөлімінің меңгерушісі

Нөмірмен жұмыс жасағандар:

Қайрлиева Қ.Ж. - бас редактор

Карина Ж.М. - корректор

Қушекқалиев Ж.Н. - дизайнер, беттеу

Журнал редакциясының пікірі жарияланым авторларының
пікірімен сәйкес келмеуі мүмкін.
Қолжазбалар рецензияланбайды және қайтарылмайды.

Жазылым индексі

Жеке жазылушы – 75184

Мекемелер мен ұйымдар – 25184

Редакция мекен - жайы:

090004 Қазақстан Республикасы, Орал қ.,

Исатай батыр көшесі, 71/1

Тел.(7112) 52-59-42, 52-58-91

e-mail: evrasia_centre@mail.ru

www: tourizm07.kz

Форматы А4 210 x 279 мм, офсетті басып шығару.

Тапсырыс №

Таралымы 500 дана

«Көкше-Полиграфия» АҚ компаниясында басылған,

Ақмола обл., Көкшетау қ.,

ІС-ТӘЖІРИБЕ – ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ

Тарасенко Е.И.

Поздравление с юбилеем!!!.....2

Набиденов А.К.

Жеңіс тұрақтылығы көшбасшыдан.....3

Шәмші Ғ.И.

Ұстаз – ұлы тұлға.....5

ӘДІСТЕМЕ

Альмуханова Р. С.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға арналған
туристік-өлкетанулық бағытындағы «Жас өлкетанушылар»
үйірмесінің эксперименттік бағдарламасы (3-ші жыл).....7

ТУРИЗМ

Дьяченко О.В.

Равнение на лидеров.....16

ӨЛКЕТАНУ

Куспанова Б.К.

Интеграция новейших технологий оценивания:
функциональная грамотность как объект исследования
PISA на образование в области химии: анализ и
перспективы.....18

Елеусинова Н.А., Кәрім Н.Ә.

Махамбет Өтемісұлы – қазақтың қаһармандық поэзиясының
негізін қалаушы (Облыстық туристік-экологиялық
конференциясында 3 орын алған жұмыс).....22

ЭКОЛОГИЯ

Кажымуратова Ж.С., Жұмақұлова Ә.А.,

Өтепбергенова А.А.

Орал қалалық мәдениет және демалыс саябағының
сүректі өсімдіктерінің биоалуантүрлілігі мен
экологиясы.....28

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРАКТИКА

Айтжанова Е.А.

Natural disaster - Табиғи апат.....32

Полякова Н.А.

Внеклассное мероприятие «Думай по-зеленому».....35

Каширин В.В.

«Шамшиден Мырзағалиев - шахматист и солдат
Победы».....38

Дюсенова Г.Е.

«Жаңарған Түркістанға» саяхат.....40

Бекетаева Д.Б.

«Құқық бұзушылыққа қарсымыз!».....42

ӨЗЕКТІ

2024 жылы педагогтерді аттестаттау рәсімін өткізу
бойынша нұсқаулық хат.....46

Инструктивное письмо по проведению процедуры
аттестации педагогов в 2024 году.....50

Методические рекомендации по организации
оздоровительного отдыха, досуга и занятости детей
в период летних каникул на 2024–2026 годы.....54

Поздравление с юбилеем!!!

Елена ТАРАСЕНКО,
заместитель Председателя
Национальной комиссии по делам женщин
и семейно-демографической политике
при Президенте РК

Вэти дни отмечает свой юбилей замечательный педагог, человек с богатым внутренним миром и неиссякаемой жизненной энергией Омирбаева Сауле Омирсериковна.

Сауле Омирсериковна – в настоящее время является директором КГУ «Областная станция юных туристов» Управления образования Туркестанской области. Получив высшее образование в Жезказганском педагогическом институте по специальности учитель рисования, черчения и труда, она более 35 лет трудится с сфере образования, а последние 12 лет – в сфере детского туризма. Прекрасный организатор, умелый руководитель, на ее счету множество масштабных и интересных мероприятий республиканского и областного уровня.

Сауле Омирсериковна кроме основной работы ведет большую общественную деятельность. Она является членом фонда Ильяса Жансугурова и активным членом Комиссии по делам женщин и семейно-демографической политики при акиме

Туркестанской области, член-корреспондент Международной академии детско-юношеского туризма и краеведения им А.А.Остапца-Свешникова. Всегда интересны ее выступления на научно-практических конференциях по вопросам накопленного опыта работы туристско- краеведческого направления.

Знакома с Сауле Омирсериковной много лет, отмечаю ее инициативность и целеустремленность, умение повести за собой и большое желание привить своим воспитанникам чувство патриотизма, культуры. Она большой друг детства и болеет всей душой за развитие детско-юношеского туризма! Всегда рада поддержать Вас, уважаемая Сауле Омирсериковна!

Примите поздравление с юбилеем и самые наилучшие пожелания! Будьте счастливы, успешны! Пусть исполнятся Ваши мечты! От всей души благодарна за Ваш труд и вклад в дело воспитания подрастающего поколения! Желаю здоровья и процветания!

Жеңіс тұрақтылығы көшбасшыдан

НАБИДЕНОВ

Азамат Куанышевич
Ақжайық АБЖТО директорының
ОТЖ орынбасары
Ақжайық ауд., БҚО

Умбеталиев Максим Джаншиевич 1961 жылы 26 маусымда қазіргі Батыс Қазақстан облысы Чапаев ауданы Еңбек селолық кеңесінде дүниеге келген. 1980 жылы А.С. Пушкин атындағы Орал педагогика институтының Көркемсурет графика факультетіне оқуға түсіп, оны 1986 жылы аяқтаған.

Еңбек жолы сол кездегі №2 Чапаев қазақ орта мектебінен бастаған. 1992-1994 жылдары №3 Чапаев негізгі мектебінің директоры қызметін атқарды. 1994 жылдан бастап жаңадан ашылған Абай атындағы мектеп-гимназиясы директорының тәрбие ісі жөніндегі орынбасары, кейіннен директоры қызметіне тағайындалды. 2002-2005 жылдары Ақжайық ауданы білім беру бөлімінің меңгерушісі болып қызмет жасады.

2005 жылы жаңадан құрылған Ақжайық аудандық балалар-жасөспірімдер туризм орталығын (келесіде: орталық) басқаруға жіберілді. Күні бүгінге дейін Максим Жаншаұлы

осы мекемені абыройлы басқарып келеді.

Максим Жаншаұлы «орталықтың ашылған уақытында штаттық кестеде тек 2 педагог пен бухгалтер, қоймашы ғана болғандығын, жұмысты жолға қою үшін ең бірінші маман, содан кейін материалдық техникалық база мәселесін шешу қажет болғандығын, алғашқы екі жылда туристік-өлкетану саласынан хабардар білікті мамандарды тауып, қызметке тарту жағынан қиын болғандығын, туризмнен Аққалиев Куаныш, өлкетанудан Абилпейсов Жәнібек, Игазиева Әлия, экологиядан Набиденов Азамат тәрізді білікті мамандар қызметке белсене кіріскендігін, келекеле сол уақыттағы әкімдердің көмегімен аздықөпті туристік-құрал жабдықтар алып, автокөлік мәселесін шешкендігін» толғана есіне алады.

2006 жылы орталық теңгеріміне Жайықтың жағасынан, тамылжыған табиғат аясынан 1-ші стационарлық лагерь берілді. Қазір лагерь әр жаз сайын үзбестен балалар демалы-

сын ұйымдастыруда. Облыстық балалар мен жасөспірімдер туризмі және экология орталығының әр жылды қорытындылайтын «Туристік-өлкетану қызметінің» рейтингісі бойынша 2009–2017 жылға дейін 1-ші орында болып, жеңіс тұғырынан көрінді. Қазірде үздік үштіктің қатарында.

Ол басқарған жылдары аудандық балалар-жасөспірімдер туризм орталығының озық материалдық-технологиялық базасы жасақталып, білікті педагог кадрлар қатары қалыптасты. Қызу еңбек, тәжірибе көрігі болған орталықтан Азат Тельман, Ади Темірболат, Марат Қолғанат, Диланова Назира, Махамбет Мұстафа сияқты мықты мамандар даярланып шықты. Туризм саласында еселі еңбек етіп жүрген бұл мамандар облысымыздың аудандарында қызмет етіп жүр. Осы жылдар ішінде балалар-жасөспірімдер туризм орталығының ұстаздарымен шәкірттері бірнеше дүркін республикалық, халықаралық жарыстарда чемпион атанды. 2018 жылы туризм орталығының шәкірті М.Мұстафа Оңтүстік Кореяда өткен жасөспірімдер арасында өткен спорттық бағдарлау жарысында күміс жүлдеге ие болды. Сонымен қатар орталықтың қосымша білім беру педагогі Ж.Абилпейсовтың шәкірттері 2018 жылы Алматы қаласында өткен туристік-өлкетанушылар слетінің жеңімпаздары атанды. Соңғы он жылда ауданның 25 мектебінде мектеп музейлерінің ұйымдастырылуында да М.Үмбеталиевтің еңбегі зор. Күні бүгінге туризм орталығының 1 педагогі «Спорт шебері» атағына ие болса, 4 шәкірті «Спорт шеберіне үміткер».

Америкалық жазушы, көшбасшылық тура-

лы көптеген кітаптардың авторы Джон Кэлвин Максвеллдің пікірінше «...Көшбасшылардың ең жақсылары өзіне емес, басқаларға қызмет істейді. Осы қасиетті қалай қалыптастыруға болады дейсіздер ме? Қызмет істеуге әркез дайын көшбасшы: өзінің басымдықтарының тізімінде, басқаларды бірінші қою. Қызмет істеуге дайын болудың бірінші және маңызды белгісі – басқаларды өзінен және өзінің тілек-қалауынан жоғары қоя білу. Олардың тілектерін шынымен маңызды деп санап, әркез көмектесуге дайын болу» дегендей Максим Жаншаұлы өз сөзінде «қазіргідей алдыңғы қатарлы балалар туризмі орталығы болу үшін алға мықты мақсат қоя білу, білікті мамандарды даярлау және оларды тұрақтандыру үшін жағдайын жасау, жұмыс жасайтын қажетті құралдарды үнемі толықтырып отыру және әркез көмек беруге дайын болу маңызды, әрі менің өмірлік қағидам» дейді.

М. Үмбеталиев білім саласының білікті басшысы, шебер ұйымдастырушысы ғана емес, ол Ақжайық ауданының қоғамдық-саяси өміріне белсене қатысатын қоғам белсендісі. Ақжайық ауданының қоғамдық Кеңесінің төрағасы және Ақжайық ауданының білім қызметкерлерінің кәсіподақ ұйымының төрағасы қоғамдық қызметтерін абыройлы атқарып келеді. Білім қызметкерлерінің кәсіподақ ұйымының төрағасы ретінде Максим Жаншаұлы қатардағы ұстаздардың еңбек қатынастарындағы заңдық құқықтарын қорғауда дәйекті әрі табанды түрде қызмет атқарып келеді.

Білім саласындағы ұзақ жылғы абыройлы еңбегі үшін Үмбеталиев Максим 2010 жылы «Қазақстан Республикасы туризмінің құрметті қызметкері» төсбелгісімен, 2011 жылы Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігіне 20 жыл мерекелік медалімен, 2015 жылы ҚР БЖҒМ Құрмет грамотасымен, 2017 жылы Қазақстан Республикасы кәсіподақтар Федерациясының «Кәсіподақтарға сіңірген еңбегі үшін» төсбелгісімен, 2017 жылы Батыс Қазақстан облысының Құрмет грамотасымен, 2018 жылы «Ерен еңбегі үшін» медалімен, 2019 жылы «Ы. Алтынсарин» медалімен марапатталған.

Б. Момышұлы «Өмірдің қуанышы көп алуында емес, басқаларға көп беруінде, білім мен тәжірибенді халыққа таратуында» дегендей оның еңбек етудегі кәсібилігі жас директорларға үлгі. Еңбектегі қажыр-қайратының арқасында талай абырой биігінен көрініп, ұрпаққа үлгі болар абзал жан ретінде өзін танытып жүрген Максим Жаншаұлының шығармашылықтың шарықтау шегінен көріне беруге, еңбегінің зейнетін көруге тілектеспіз!

Ұстаз – ҰЛЫ ТҰЛҒА

ШӘМШІ

Ғазиза Исамидінқызы
ОЖТС-нің әдіскері,
Түркістан қ. Түркістан обл.

*Даныштан да, дана да оқып сенен,
Атақ-даңқын асырды бар әлемнен.
“Ұстаз” деген аяулы, асыл жанды,
Жақсы көрем, арнаймын жақсы өлең!*

М.Хакімжанова

Ұстаз – рухы таза, ой-өрісі биік, ұлты мен Отанының болашағы үшін тер төгіп, шыдамдылық пен табандылықтың үлгісін көрсетуші. Сондай ұстаздардың бірі – Сәуле Өмірсерікқызы Өмірбаева.

Бүгінде тарихи-рухани елорда, Түркі мемлекеттерінің туристік астанасы - Түркістан қаласында балалар туризмін дамытуға үлкен үлес қосып, балалардың бос уақытын тиімді өткізуді қамтамасыз ететін Түркістан облысы білім басқармасына қарасты «Облыстық жас туристер станциясы» коммуналдық мемлекеттік

мекемесінің директоры. Бар ғұмырын жас ұрпақтың бойына білім мен тәрбие сіңіруге арнаған білікті басшы ретінде өзінің іскерлігімен облыстың қоғамдық өміріне де өлшеусіз үлес қосуда. Қоғамдық қызмет - бұл адамның басқаларға пайдасын тигізетін жұмыс. Сауле Өмірсерікқызы - Түркістан облысы әкімдігі жанындағы әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі комиссиясының белсенді мүшесі. Сонымен бірге, Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агентігі Түркістан облысы бойынша департаментінің жаны-

нан құрылған «Түркістан – Адалдық Алаңы» жобалық кеңсесімен тұрақты серіктестікте.

Көптеген республикалық, облыстық пилоттық іс-шаралардың авторы: жаңа форматтағы «Өркениетті өмір» интеллектуалды ток-шоуы, «Жасыл сақшы» балалар мен жасөспірімдер ұйымының слеті, «Тұран скауттар әскери патриоттық қозғалысы» жиыны, «Ұлы Тұран ұрпақтары» өлкетанулық фестивалі, «Қоғам және отбасы» ата-аналар форумы, «Ұлттық ат спортын үйірмешілер арасында насихаттау» көшпелі семинары республикада алғаш рет өткізілді.

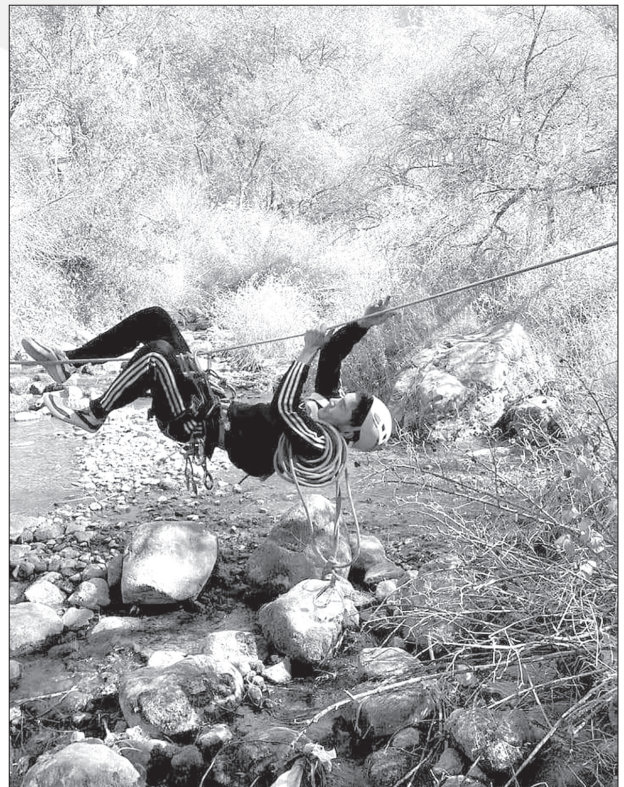
Сауле Өмірсерікқызының мол тәжірибесі қосымша білім беру саласы педагогтерінің кәсібилігін шындай түсуге септігін тигізуде. Жас ұстаздарға қамқор бола білген басшы жастардың кәсібилігіне де көңіл бөліп келеді. Республикалық қосымша білім беру орталығының жетекші мамандарымен бірлесе отырып, балалардың бос уақытын ұйымдастырудың әдістемесін жасауда.

Іскерлігі мен табандылығы, кәсібилігінің шынайы жемісі ретінде Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің «Құрмет грамотасы», «ҚР-ның Тәуелсіздігіне 25 жыл» мерекелік медалі, Түркістан облысының әкімі Дархан Сатыбалдының «Түркістан облысындағы балалар туризмінің дамуына және еңбектегі жоғары жетістіктері мен өңірдің әлеуметтік-экономикалық

дамуына қосқан елеулі үлесі үшін» Құрмет грамотасы, Түркістан облысы Төтенше жағдайлар департаментінің «Алғыс хаты», Республикалық қосымша білім беру оқу-әдістемелік орталығының директоры Р.Шердің «Алғыс хаты», Қазақстан Республикасы Президенті Қ.Тоқаевтың «8 наурыз – Халықаралық Әйелдер күнімен құттықтауы» т.б. марапатталды.

Әйел заты өзінің ажарымен ғана емес, ақылы мен білімі, мінезі мен тәрбиесі, сондай-ақ іскерлігімен де сұлу, айналасына сүйкімді бола алады. Нәзік жандылар табиғатынан жауапты, ісіне тиянақты, ұқыпты, көпке жанашыр болып келетіні белгілі. Жүректерінде нәзіктік пен үкілі сезім үлбірегенімен, қазақтың батыр қыздарына тән қайсарлық, өжеттік, жалынды рух пен жігер бойларына қоса даритыны тағы бар. Осы қасиеттерді бір өзінің болмысына иемденген, отбасында аяулы жар, асыл ана, өнегелі әже, қызметте әділ де білікті басшы – Сәуле Өмірсерікқызы елдің зор сүйіспеншілігіне бөленіп жүр.

Адамдық болмысы, қоғамдық педагогикалық қызметі, азаматтық тұлғасы, адамгершілік қасиеті өзге үлгі боларлықтай, саналы ғұмырын жас ұрпақ тәрбиесіне арнаған ұлағатты ұстаз, білікті басшы Сауле Өмірсерікқызының бойындағы құнды асыл қасиеттер жастарға үлгі болып, ұлттық тұлға тәрбиелер тағлымы мол болсын демекпіз!

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға арналған туристік-өлкетану бағытындағы «Жас өлкетанушылар» үйірмесінің эксперименттік бағдарламасы

АЛЬМУХАНОВА
Райгул Сағналиевна
ОБЖТжЭО-ның ҚББП-і,
педагог-модератор,
Орал қ., БҚО

*Батыс Қазақстан облысы білім басқармасының білім беруді дамыту орталығының
сараптама кеңесінде қаралып, облыс педагогтарына таратуға ұсынылды.
Хаттама №4 29.10.2021 жыл*

(Соңы, басы өткен сандарда)

Тақырыптық оқу жоспары Үшінші оқу жылы

№	Мазмұны	Жалпы сағат саны		
		теория	семинары	практика
1	2	3	4	5
	Блок Б1 – Кіріспе –18 сағат	8	2	8
1.	Үйірме жұмысын ұйымдастыру.	2		
2.	Үйірмешілердің психо-педагогикалық және медициналық диагностикасы.	4		
3.	Жорықтар мен экспедиция кезіндегі қауіпсіздік шаралары. Транспорттағы және жолдағы ережелер. Табиғи кедергілер кезіндегі қауіпсіздік шаралары.	2	2	4
4.	Қала ішіне экскурсия.			4
	Блок Б2 – «Өлкетану – өлке туралы ілім» – 76 сағат	24	6	46
1.	Батыс Қазақстан облысының тарихы.	3		6
1.1	Сармат, саврамоттар туралы өлкедегі археологиялық зерттеулер тарихы. Археологиялық ескерткіштер.	3		6
1.2	Батыс Қазақстандағы оғыз мемлекеті. Қыпшақтар.	3		6
1.3	«Батыс Қазақстан облыстық тарих және археология орталығына экскурсия.			4
2.	«Жайық қалашығына» экскурсия			6
3.	Ноғай Ордасының құрылуы.	3	3	3
4.	Кіші жүздің құрылу тарихы.	3	3	3
5.	Отбасы шежіресі.	3		3
6.	Жәдігерлер сыр шертеді (қала музейлеріне экскурсия)			4
7.	Кіші жүздің хандар кестесі.	3		3

8.	Бөкей хандығының тарихы.	3		3
Блок Б3 – «Өлкетанулық зерттеулер» – 62 сағат		12	12	38
1.	Тарихи ескерткіштерді оқып-тану. Қала көшелерінің тарихы.	3		6
2.	«Көне Орал» экскурсиясы.			4
3.	Сырым Датұлы басқарған Кіші жүз қазақтарының көтерілісі. И. Тайманов бастаған ұлт-азаттық көтеріліс.		3	3
4.	Пугачев музейіне экскурсия.			4
5.	Батыс Алаш Орда тарихы. Алаш қайраткері Ж.Досмұхамедұлы		3	3
6.	ҰОС-ғы жылдарындағы Батыс Қазақстан. Батыс Қазақстан-Сталинград майданының жақын тылы.	3	3	6
7.	Батысқазақстандықтар – Кеңес Одағының батырлары.	3	3	6
8.	Қаламыздың Зенит, Ворошилов зауыттарына өндірістік экскурсия			4
9.	Экскурсиялық бағдарлау жарысына қатысу.	3		6
Блок Б4 – «Туризм негіздері – 34 сағат		6	-	28
1.	Жалпы дене дайындығы. Жаяу туризм техникасының негіздері.	3		6
2.	Жіп байлау түрлері және оны командалық жұмыста пайдалану.			3
3.	Жасанды жартаста жұмыс жасау практикалық сабағы. Қауіпсіздік шаралары.	2		4
4.	Шаңғы туризмі техникасының негіздері			6
5.	Демалыс күнгі жорық.			8
Блок Б5 – «Экология» – 24 сағат		6	5	13
1.	Батыс Қазақстан облысының географиялық жағдайы, климаты.	3	3	3
2.	БҚО-ның экологиялық проблемалары.	3		3
3.	Экологиялық мәдениетке тәрбиелеу. Табиғи ортада өзін-өзі ұстау.		2	3
4.	Облыстық экологиялық музейге экскурсия.			4
Блок Б6 – «Бағдарлау және топография» – 30 сағат		10	2	18
1.	Топографиялық шартты белгілер. Топографиялық жаттығу жазу.	2		3
2.	Жергілікті жерде бағдарлау, картасын оқып-тану.	2		3
3.	Масштаб. Топографиялық картада масштабты есептеу.	3		3
4.	Топографиялық карта жасақтау. Маршруттағы бағдарлау.	3	2	4
5.	Топография мен бағдарлау бойынша практикалық сабақтар.			3
5.1	Картамен және компаспен жұмыс.			6
Блок Б7 – «Туған өлке маршруттары» - 44 сағат		9	3	32
1.	Туған өлке маршруттарын құру. Батыс Қазақстанның тарихи-мәдени орындарымен танысу.	3	3	6
2.	Экспедицияға дайындық жұмыстары. Экспедицияға шығу.	3		12
3.	Экспедиция есебін жазу.	3		6
4.	Туристік-өлкетанулық шараларға қатысу.			8
Барлығы		288 сағ		

Блок Б1 – Кіріспе –18 сағат

Туризм – өз өлкесін тану құралы болып табылады. Атақты саяхатшылар мен зерттеушілер және олардың еліміздің дамуындағы үлесі. Оқушылардың жазғы демалыс кезіндегі саяхат, сапарлар, экскурсия кезінде алған ерекше әсерлерімен бөлісу. Екінші оқу жылын қорытындылау. Жаңа оқу жылында бағдарламамен танысып, оқушылардың қызығушылығы мен ұсыныс-тілектерін ескеру.

Үйірме оқушыларын жинақтап, бағдарламаның негізгі мақсаты мен міндетімен таныстыру. Туризмнің даму тарихы мен өлкетану туралы түсінік беру. Өлкетану – белгілі бір өңірдің табиғатын, халқын, шаруашылығын, тарихын, мәдениетін зерттеумен шұғылданатын ғылым мен мәдениет саласы, шағын аумақтың табиғатын, халқын, шаруашылығын, тарихын және мәдениетін зерттейді.

Туған өлкені зерттеуші саяхатшы-туристермен танысу. Қазіргі таңдағы туризмнің даму қарқыны. Қоршаған ортаны тани отырып адам ағзасын сауықтыруға, қоршаған әлем мен өзін-өзі тануға, өмірге және еңбекке баулиды. Әрдайым туризмге, жорықтарға қатысу оқушылардың патриоттық сезімін оятып, өз өлкесінің тарихымен танысып, ортада беделді болуға бейімдейді.

Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласының негізгі идеясымен таныстыру. Мақаладағы басты рухани құндылықтардың мазмұнын және тәрбиелік мәнін баяндау.

Жалпы қауіпсіздік шараларымен таныстыра отырып, оқушылардың қызығушылығына қарай міндеттерін бөлу. Туристік міндеттер. Туристік серуен, жорықтар кезіндегі қоғамдық тапсырмалар, өлкетанулық-танымдық және зерттеу жұмыстары. Жарыстарға, экскурсияларға әзірлік жұмыстары.

Туристік шаралар және өлкетанулық шараларға қатысу. Оқу сыныбында және спорт залдағы, далалық аймақтағы және оқу-жаттығу кезіндегі қауіпсіздік ережелері. Туристік құрал – саймандармен жұмыс кезіндегі, маршруттағы, көліктегі, алау басында және отын дайындау кезіндегі қауіпсіздік ережелерімен таныстыру. Туристік құрал – саймандармен жұмыс кезіндегі, жеке және командалық сақтандыру орындау кезіндегі қауіпсіздік ережелерімен таныстыру.

Автомобиль жолдарымен қозғалудағы, қоғамдық көліктегі қауіпсіздік және жалпы қауіпсіздік ережелері.

Оқушылардың медициналық картасымен, әлеуметтік жағдайымен танысу. Жалпы физикалық-физиологиялық дамуындағы ерекшеліктерді ескеріп, психологиялық мінез-құлықтарын бақылау.

Блок Б2 –**«Тарихы терең туған өлкем» – 68 сағат**

Оқушыны патриоттыққа, елін, жерін, Отанын сүйге тәрбиелеуде өлке тарихын дұрыстап оқытудың маңызы өте зор.

Батыс Қазақстан өңірі – қазақ елінің бір бөлігі. Олай болса оның тарихының бір құрамы екендігіне шек келтіруге болмайды. Ал, сол тарихқа сүбелі үлес қосатын да жалпы қазақтың бір құрамы Кіші жүз, соның ішінде Батыс Қазақстан аймағының жұрты болмақ. БҚО-ның ежелгі тарихы, Ноғай ордасы, Қазақ хандығы, БҚО Ресей империясы құрамында, Бөкей хандығы, БҚО кеңес өкіметін орнату және азамат соғысы, БҚО-ның Ұлы Отан соғысы жылдарында тақырыптарында тарихи мәліметтермен қысқаша оқушыларға мәлімет беру.

Батыс Қазақстан облысының территориясы ерте ортағасыр дәуірінен, яғни 1-ші мыңжылдықтың ортасынан бастап қазіргі түркі халықтарының ата-бабалары алаңдар мен оғыздардың, печенегтер мен қыпшақтардың мекені болған. Сармат, саврамоттар туралы өлкедегі археологиялық зерттеулер тарихына тоқталып өтеміз.

Батыс Қазақстандағы оғыз мемлекеті. Қыпшақтар.

Оғыз атауының пайда болуы туралы әртүлі пікірлер, ғылыми болжаулар бар. Оғыз этникалық құрамының қалыптасуы күрделі де ұзақ үрдіс болды. Оғыз тобының алғашқы ұйытқысы Жетісуде қалыптасты, ал олардың батысқа қарай жылжуының нәтижесінде оңтүстік және Батыс Қазақстандағы көшпелі және жартылай отырықшы халық есебінен едәуір толықты.

Батыс Қазақстан территориясында қыпшақтармен бірге оғыз және печенег тайпаларының қалған топтары Маңғыстауда түркімендердің жекелеген топтары мекендеген жалпы, Дешті қыпшақта, шыңына келгенде, қыпшақтардың этикалық жер аумағы сақталып қалған. Қыпшақ мемлекеті маңғол шапқыншылығы кезінде құлады, бірақ біржола күйреген жоқ. Кейінірек, XV ғасырда, қазақ халқы мен мемлекетінің қалыптасу кезеңінде қайта шықты.

Тарихымызды терең таныстыру мақсатында

Батыс Қазақстан облыстық тарих және археология орталығына экскурсия жасау. «Жайық қалашығына экскурсия».

Ортағасырлық Жайық қалашығы – Орал қаласының тарихи бастаушысы. Кезінде қала Жібек жолы даласындағы маңызды әкімшілік, әскери және сауда орталығы болған, мұны ғалымдар құжатпен дәлелдеген. Археологтардың пікірінше, қаланың гүлденуі XIII-XV ғасырларда болған. Ол Батыс Қазақстан облысының облыс орталығынан шамамен 12 шақырым жерде орналасқан.

Ноғай Ордасының құрылуы

Ноғай ордасының құрылуы 1396-1411 жылдары Алтын Орданы билеген Едігенің есімімен тығыз байланысты. Едіге опат болғаннан кейін Алтын Орда қайта қалпына келмесе кетіп, оның құрамына кірген халықтар өздерінің ұлттық сипатына байланысты бөлшектенген. Ноғай ордасы алғашқы екі хандықтарға қарағанда кейінірек, яғни XVI ғасырдың 40 жылдарында құрылды.

Кіші жүздің хандар тізімімен таныстыру. Бөкей хандығының тарихы. Батыс Қазақстан жеріндегі шаруашылықтың құлдырауы, жердің таршылығы 1801 ж. Бөкей хандығы немесе географиялық орналасуы бойынша ішкі орданың (Жайық пен Еділдің төменгі жағында орналасқан) құрылуына алып келді. Қазақ даласындағы, оның тарихындағы соңғы хандардың бірі Нұралының немересі Бөкейдің баласы Жәңгір болды. Жәңгір 22 жыл бойы ел басқарды. Ел басқарған кезде қоғамда елеулі қайта құрулар болды. Жәңгір ханның елеулі еңбегімен таныстырып өту.

Блок Б3 –

«Өлкетанулық зерттеулер» – 38 сағат

Оқушыларды өлкеміздің мәдени-тарихи ескерткіштерімен таныстыру. Әр оқушы өз көшесінің тарихын жоба ретінде ұсыну. Қала көшелерінің тарихы. «Көне Орал» қала ішіне кешкі экскурсия ұйымдастыру.

БҚО тарихи-мәдени мұраларын қорғау жөніндегі мемлекеттік инспекциясының жұмысымен танысу, материалдар жинақтау.

Сырым Датұлы басқарған Кіші жүз қазақтарының көтерілісі. И. Тайманов бастаған ұлт-азаттық көтеріліс. Пугачев көтерілісі басып тасталғаннан 7 жылдан соң 1783 жылы Кіші жүзде халық көтерілісі болды. Көтерілісті 1773-1775 жылдардағы шаруарлар соғысына белсене қатысқан Байбақты руының атаманы, атақты батыр, белгілі би Сырым Датұлы ер жүрек адам болған. Сырым Датұлы батырлығымен

де, шешендігімен де халқымыздың тарихынан мәңгілік орын алады. Қазақ халқының ұлт азаттық күресінде Исатай Тайманұлы басшылығымен болған көтеріліс маңызды орын алады.

Пугачев музейіне экскурсия.

Батыс Алаш Орда тарихы. «Алаш қайраткері - Ж. Досмұхамедұлы» (Дөңгелек үстел өткізу).

ҰОС-ғы жылдарындағы Батыс Қазақстан. Батыс Қазақстан – Сталинград майданының жақын тылы.

Ұлы Отан соғысы кезеңіндегі совет халқының қаһармандық ерлігі туралы тарихи мәліметтермен таныстыру. Оқушылардың отбасындағы жауынгер аталары туралы деректер жинақтау.

Облыстық, қалалық кітапханаларда байланыста болып, мұрағаттармен жұмыс жасауды үйрету. Іздестіру-зерттеу жұмыстарының жобасының презентациясын дайындау.

«Ардагерлерге көмек» акциясын өткізу.

Қаламыздың Зенит, Ворошилов зауыттарына өндірістік экскурсия ұйымдастыру.

Блок Б4 – «Туризм негіздері» – 34 сағат

Жалпы денені шынықтыруға баулу, күн режимін сақтау. Жаяу туризм техникасымен таныстыру. Арнайы туристік құралдармен жұмыс жасау. Туристің техникалық және тактикалық дайындығы. Сақтандыру құралдары. Өзін-өзі сақтандыру арқылы түрлі кедергілерден өту. Аспалы өткел, паралельді өткелдер, траверс т.б кедергілерден өту. Практикалық сабақтар.

Негізгі туристік түйіндер: булинь, брамшкоттық, түзу, академиялық, қазықбау, ұстасу, сегіздік т.б. жіптердің байлануы мен қолданылуы.

Жасанды жартаста жұмыс жасау. Жумармен міну, дюльфермен, гри-гримен түсу. Туристің жалпы физикалық дайындығына тоқталып өту. (Практикалық сабақ).

Шаңғы туризмі техникасының негіздері.

Жалпы ережелер. Шаңғы спортымен айналысатын оқушылардың киіміне, шаңғы инвентарына қойылатын талаптар. Шаңғышының тұруы. «Басу», «Сырғанау» әдістерімен қозғалу, бір орында бұрылу, аласа және негізгі тік беткейден түсу, «басу» қадамымен көтерілу, қозғалыс кезінде бұрылу. Қарапайым кедергілерден өту (бөрене, жыра).

Практикалық сабақтар. Демалыс күнгі жорықты ұйымдастыру.

Блок Б5 – «Экология» – 24 сағат

Ғаламдық экологиялық проблемаларға

климаттың өзгеруі, озон қабатының бұзылуы, биоәртүрліліктің азаюы, шөлейттену және жердің құлдырауы жатады. Ұлттық экологиялық проблемалар экологиялық апатты аймақтар, Каспий теңізі қайраңы ресурстарын белсенді игерумен байланысты проблемалар, тарихи ластану, трансшекаралық мәселелер, әскери ғарыштық және тәжірибелік кешендер полигондарының әсерін жатқызуға болады.

Жергілікті экологиялық проблемаларға ауа бассейнінің ластануын, радиоактивті, тұрмыстық және өнеркәсіптік қалдықтары, табиғи және техногендік төтенше жағдайларды жатқызуға болады. Каспий теңізі және Жайық өзенінің экологиялық проблемаларына тоқталу.

Табиғи аймақтың паспортын толтыру (қосымша №5). Практикалық сабақ.

Оқушылардың экологиялық көзқарасын, санасын және табиғи ресурстарды тиімді пайдалану барысында табиғатты қорғай алатын, аялай білетін, адамгершілігі мол, ізгілікті, экологиялық сауатты және мәдениетті ұрпақ тәрбиелеу. Экологиялық акцияларға қатысу. «Табиғат және экология» музейіне экскурсия.

Блок Б6 –

«Бағдарлау және топография» – 30 сағат

Топографиялық шартты белгілер: тұрғын пункттар, гидрография, жол желісі және оның құрылыстары, өсімдік жамылғысы, жергілікті заттар. Практикалық сабақ. Шартты белгілерді жаттап алуға жаттығулар жасау. Жер бедерін жергілікті жердің моделі бойынша зерттеу.

Мектеп алаңы, ауданы және жақын жердегі нүктелер. Мектеп, кабинеттер, мектеп ауласы, мектепке жақын көшелердің аттары, мекемелер, тарихи орындар т.б. шағын ауданның жоспарсызбасын шартты белгілермен белгілеу. Мектеп ауданында экскурсия жасау, түрлі құрлыстарды картаға түсіріп отыру.

Жергілікті жерді бағдарлау. Бағдарлау және туристік карталармен жұмыс. Тұсбағдар құрлымы және оның жұмысы. Тұсбағдардың түрлері. Тұсбағдармен картаны бағыттау. Азимутты анықтау.

Масштаб түсінігі. Масштаб түрлері: сандық, атаулық, сызықтық. Масштаб дәлдігін анықтау. Топографиялық карталардағы масштабтың мазмұны және шартты белгілері.

Бағдарлау түрлері. Жергілікті жер жөнінде толық ақпарат бермейтін топографиялық картаның көмегімен жорықта бағдарлау. Өзінің

тұрған жерін анықтау. Маршрут учаскелерінің сызбасын пайдалану арқылы жорықта қозғалу. Практикалық сабақтар.

Блок Б7 –

«Туған өлке маршруттары» - 44 сағат

БҚО-сы бойынша тарихи-өлкетанулық маршруттар құрастыру және картасын сызу. Облыс аймағындағы тарихи ескерткіштерімен танысу. Белгіленген маршрут бойынша 3 күндік экспедиция ұйымдастыру. Тақырып бойынша іздестіру-зерттеу жұмыстарын жүргізу. Жоба дайындау.

Жарыстарға және байқауларға қатысу. Жыл бойы жасалған жұмысты қорытындылап, бейне-ролик жасақтау.

Үшінші оқу жылын аяқтаған соң оқушы білу қажет:

- өлке тарихымен толық танысу;
- өлкеміздің көрікті жерлерімен және тарихи-мәдени орындарымен танысу;
- туристік техника негіздері;
- жасанды жартаста жұмыс жасай білу;
- жергілікті жерді бағдарлау;
- өлкеміздің экологиялық проблемаларымен танысу және экологиялық мәдениеттілікке баулу;
- іздестіру-зерттеу жұмыстарын жүргізу;
- жобамен жұмыс және қорғау;
- экспедицияға шығу.

Негізгі модуль

Өлкетану дегеніміз-жергілікті халықтың туған өлкесі болып табылатын елдің, облыстың, ауданның, қаланың, ауылдың белгілі бір бөлігін зерттеу.

Өлкетану мен туризм бір-бірімен байланысты. Нақты және әртүрлі өлкетанулық ақпаратсыз туристік маршруттар мен экскурсияларды ұйымдастыру мүмкін емес. Сондықтан да туристік-өлкетанулық жұмыстардың негізін және өлкетанулық зерттеулерді жүргізу әдістерін білу, туризм саласында кәсіби мамандарды даярлаудың ажырамас бөлігі болып табылады.

Шағын аймақтың тарихын, этнографиясын, мәдениетін, археологиясын, табиғатын, халқын, шаруашылығын кешенді зерттеу және т.б. ауқымды сұрақтарды қамтиды. Туған өлкені жан-жақты зерттеуге мыналар кіреді:

- Табиғаты және оның барлық элементтері (геология, жер бедері, жер қойнауы, топырағы, су қоймалары, өсімдік, жануарлар) мен оның байланысы;

- Тарихы мен демографиясы (қала мен ауыл

этнографиясы, топонимика және т.б.);

- Экономикалық өмірі, қоршаған орта мен шаруашылық арасындағы байланысты, шаруашылықтың жеке салалары арасындағы байланысы;

Халықтың мәдени және рухани өмірі, шығармашылығы (халықтың кәсібі, өнері, фольклоры, сәулеті).

Өлкетанудың түрлері мен формалары

Өлкетанудың құрылымы мен зерттеу әдістері әртүрлі, бірақ туған өлкені ғылыми және жан-жақты зерттейтін ғылыми пәндердің кешенін біріктіреді. Сондықтан да жалпы зерттеу объектісіне байланысты өлкетанудың мына түрлері ажыратылады.

Салалық өлкетану - табиғи-географиялық-табиғи компоненттер мен табиғи-аумақтық кешендерді;

Экономикалық-географиялық- өндірістік-аумақтық кешендер мен шаруашылықты;

Биологиялық- өлкенің биоценозын, флорасын, фаунасын және т.б.;

Тарихи-жазбаша және заттық ескерткіштерді, археологиялық жәдігерлерді, әдеби және мұрағаттық деректерді, сәулетшілік пен сәулет ескерткіштерін;

Этнографиялық - нақты бір мөлтек аудан тұрғындарының өмірін, іс-әрекеті мен тұрмыс-тіршілігін, яғни киім-кешегін, тұрмыстық заттарын, өндіріс құралдарын, ауылды кешенді;

Фольклорлық - сәулетшілік өнердің сәндік әшекейлерін, халықтың ауыз әдебиеті мен салт-дәстүрін зерттеу;

Кешенді өлкетану - табиғи және әлеуметтік құбылыстардың барлық себеп-салдарлық байланысын зерттейді. Табиғи үлгілерді, материалдық мәдениеттің заттарын, мәліметтерді жинау мен жүйелеу негізгі әдіс болып табылады. Кешенді өлкетану бірнеше ғылыми әдістерге сүйеніп, географиямен тығыз байланыста болады.

Әдістемелік нұсқау

Теориялық сабақтар әңгімелесу және лекция түрінде өтеді. Негізгі практикалық сабақтар жергілікті жерде өтеді. Сабақтарды оқушыларға ойын түрінде өткізіп, өз бетімен жұмыстануға баулу.

Үйірмеге қатысу арқылы ерекше балалардың әлеуметтік ортаға бейімделуіне, өлкетанулық білім ой-өрісін дамытуына септігін тигізеді.

Жорық алдында қауіпсіздік ережелерімен,

жорықта өзін-өзі ұстау ережелерімен таныстыру. Жорықта туристік техника негіздерімен қатар, жергілікті жерде бағдарлау, өлкетанулық викториналар, квест-ойындар, байқаулар өткізу, экологиялық сауаттылыққа тәрбиелеу.

Жұмысты ұйымдастыру түрлері:

- дәріс, әңгіме;

- экскурсия, саяхат;

- дөңгелек үстел;

- квест ойындары, викториналар;

- конференциялар, байқаулар;

- музейлерге экскурсия;

- жобалық және зерттеушілік жұмыстар жүргізу;

- бейне-презентация жасау;

- тарихи оқиғаларға байланысты очерктер, шежірелер жинақтау;

- интернет, IT технологияны пайдалану.

Ресурстық қамтамасыз ету

1. Жеке және топтық жұмысқа арналған орын;

2. Компьютер;

3. Мультимедиялық тақта;

4. Материалды-техникалық құралдар;

5. Фотоаппарат;

6. Бейнекамера;

7. Диктофон;

8. Туристік құрал жабдықтар;

9. Тұсбағдар

Бағдарлама үйірмешілердің білімін біртіндеп күрделендіруге бағытталған. Жаңа технологияларды пайдалана отырып, теория мен практикада ұштастыру.

Оқушылардың практикада алған білімі мен біліктіліктері өзіндік жұмыстары нәтижесінде шыңдалады.

Күтілетін нәтиже

Дені сау бала орта мектепті аяқтаған да болашақ мамандық иесі, жұмысын таңдап өз қалауымен өмір сүреді. Ал мүмкіндігі шектеулі көп балалар жұмыс істеуге, өзінің бос уақытын тиімді өткізуге қолы жетпейді.

Сондықтан туризм бір сарынды өмірлерін танымды және қызықты өткізуге, туристік белсенділікке үйретеді. Үйірмеге қатысқан оқушылар бұрынғыға қарағанда өзіне сенімді, өзбетімен жұмыстануға өмірге деген жарқын қозқарасы қалыптасады.

Үйірме оқушыларын өз өлкесінің тарихымен таныстыра отырып, туристік техникалық

шеберлігін шыңдау, экологиялық сауатты, элеуметтік ортаға бейімделген, тұлға ретінде қалыптасуына ықпал жасау.

Оқушылар білуі тиіс: жергілікті жердің топономикасын, жер-су аттарын, табиғи ерекшелігін тану, туристік құрал-жабдықтардың қолдануын, қауіпсіздік ережесін, табиғи ортада өзін-өзі ұстауы, алғашқы көмек көрсете білу, өлке тарихымен толық танысу, өлке туралы іздестіру-зерттеу жұмысын жүргізу.

1) белсенді азаматтық ұстанымымен жоғары патриоттық сезімін көрсете білуінен, өз Отанына қызмет етуге және оның мүддесін қорғауға дайын болуына;

2) туған өлкесінің табиғатын сақтауға және көркейтуге, қолынан келерлік еңбегімен экологиясын жақсартуға ұмтылуына;

3) өлкенің көрнекті өкілдерінің рухына, халықтардың тарихына, мәдениетіне және салт-дәстүріне құрметпен қарауға;

Жүйелі-әрекеттік нәтижелер:

1) іздестіру-зерттеу жұмыстары кезінде алынған ақпаратты саралау, өңдеу, жинақтау, қолдану шеберлігі;

2) іс-әрекетті және зерттеуді жоспарлау, танып білу әдістерін меңгеру;

3) қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды, білім беру ресурстарын, мұрағат деректерін қолдана білу, алынған ақпаратқа презентация және жоба жасау.

Бағдарламаны игеру қорытындысы бойынша балалардың салауатты өмір салтына оң көзқарасын қалыптастыру және олардың өз өлкесіне деген сүйіспеншілік сезімдерін дамыту. Сондай-ақ олардың физикалық және рухани жай-күйінің жақсаруы, танымдық белсенділігінің өсуі, туристік және өлкетану дағдыларын меңгеру, оқушылардың коммуникативтілігінің жоғары деңгейі және байқаулардағы жетістіктерінің нәтижесі.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған «Жас өлкетанушылар» үйірмесінің туристік-өлкетанулық бағытындағы эксперименталды бағдарламасы қосымша білім беру ұйымдарындағы педагогтардың жұмысын жетілдіруге арналған.

қосымша №1

Оқушыларға арналған өлкетанулық зерттеулер үлгісі

Топономикалық зерттеулер жүргізу

Жұмыс екі бағыт бойынша жүргізіледі:

1. Жергілікті тұрғындармен сұхбаттасу, сауал-

нама жүргізу

2. Нысанды зерттеу, суретке түсіру, сипаттау, бейне түсірілім жасау.

Сауалнама жүргізудің әдістемесі:

Ең әуелі қоятын сұрақтарды анықтау және дайындап қою. Бірнеше дана дайындап, жауап жазатын орын қалдыру керек. Материал жинақтау мақсатында жергілікті жердің қарияларымен, орманшыларымен, көне тұрғындарымен кездесуге болады. Олар жергілікті жерді жақсы біледі. Жазылым кезінде мұқият тыңдап, сөздерді қатесіз жазу керек. Географиялық терминдерді арнайы үлкен масштабты картаға түсіріп алған жөн. Диктофон пайдалануға болады. Бірақ ол үшін рұқсат сұрап аласыз. Өте тиімді, кездесуден соң нақты тыңдап теріп жазасыз. Сауалнамаға толық аты жөнін, туған жерін, тұрғылықты орнында қашаннан бері тұратыны туралы сұрақтар жазылады.

Зерттеу мақсатына байланысты сұрақтар да әр түрлі болады.

Тұрғылықты мекенге байланысты:

- тұрғылықты жердің типі (село, ауыл, жайлау, поселок т.б);

- тұрғылықты жердің пайда болу тарихы;

- қазіргі атауымен сәйкес келе ме;

- атауының шығу тарихы (тарих, аңыз, қариялардың әңгімесі);

- жақын жерде жойылып кеткен тұрғын мекендер болды ма?

- жергілікті жерде географиялық атаулар кездесетін әндер, мақалдар, аңыздар бар ма?

Болса, түсіндіріп беруін сұраңыз.

Сонымен қатар сұхбат барысында халық саны, тарихи объектілер, түрлі тарихи маңызы бар оқиғалар туралы сұрауға болады.

Су нысандарының атауы туралы:

- жергілікті тұрғындар су нысанын қалай атайды? (тарихи мәліметтер, қариялардың айтуы бойынша, аңыз бойынша)

- жергілікті тұрғындармен басқа ұлттардың атауы, олардың айтылуындағы ерекшеліктер?

- су объектісі қайдан бастау алады, қайда құяды?

- қай жақтан құяды?

- қазіргі атауымен бірдей ме?

ерекше жерлер барма (жартас, сарқырама, жасанды қоршаулар), қалай аталады ?

- жергілікті жерде географиялық атаулар кездесетін ән, мақал, аңыз бар ма?

Болса, түсіндіріп беруін сұраңыз?

- бұлақ, бұлақ көздері, құдықтар кездесе ме?

- егіс жерлермен, жайылымдар қай жерде

болған?

- ауыл кеңесі, дүкен қай жерде болған?
 - қай жолмен мектепке, станцияға барған?
- Сұхбат берген адамға сыйластықпен қараңыз, кейбір сұрақтарға жауап бермесе де алғыс білдіреміз.

Қосымша 2

Халыққа сауалнама жүргізу әдісі

(ҰОС ардагерлеріне, тыл ардагерлеріне, ауыл тұрғындарына арналған)

1. АЖТ
2. Туған жері
3. Тұрғылықты орны
4. 1941-1945 жылдары болған жерлері
5. 1941 жылғы жанұя құрамы
6. Жанұяда соғыс туралы әңгеме қозғалды ма?
7. Қандай естеліктерді білесіз? Әңгімелеп бересіз бе?
8. Соғыс кезінде әскерге қандай көмек көрсетілді?
9. Соғыс кезінде ауылдағы жағдай қандай болды?
10. Азық-түлік табу қиындықтары болды ма?

қосымша №3

Тарихи нысанды сипаттау әдісі

1. Нысанның толық атауы, тарихы;
2. Мерзімі,
3. Орналасқан жері;
4. Қазіргі жағдайы;
5. Құрылу тарихы;
6. Архитектурасы және басқа ерекшеліктері;
7. Осы тарихи нысанмен байланысты тарихи оқиға;
8. Нысанның ерекшелігі тарихи-мәдени құндылығы, қала немесе аймақтағы рөлі;
9. Практикалық ұсыныстар (өңдеу, мемлекеттік қорғауға алу);
10. Ақпарат алынған оқулықтар;
11. Иллюстрациялық материал.

қосымша 4

Музей экспозицияларын сипаттау әдістері

1. Музейдің аты;
2. Музей профилі;
3. Пошталық адресі;
4. Телефон, жұмыс уақыты;
5. Экспозициясының атауы;
6. Экспозиция өлшемі, жоспары, көрме;
7. Экспозиция мазмұны;

8. Құжаттары;

9. Фотография, тұрмыс құралдары;
10. Экспозициямен байланысты ғылыми жобалар;
11. Экспозицияның шығу тарихы;
12. Экспозиция авторы;
13. Экспозицияның жағдайы;
14. Экспозиция дизайны;

Қосымша №5

Топонимикалық зерттеулер

1. Өлкетанулық мұрағат деректері;
2. Ауыл тұрғындарына сауалнама жүргізу;
3. Жергілікті фольклормен танысу;
4. Жергілікті ауылдың аттарына байланысты әңгімелер;
5. Иллюстративті материал дайындау;
6. Антропоним;
7. Ономастика;
8. Топоним;
9. Гидроним;
10. Топоним этимологиясы;
11. Этноним.

Қосымша 6

Табиғи аумақтың паспорты

1. Аумақтың атауы _____ (егер зерттелетін аумақтың атауы болмаса, зерттелетін аумақтың өзіне тән ерекшеліктерін көрсететін дыбыстық, поэтикалық атауды таңдап, оны өзіңіз ұсыныңыз)
2. Ауданы (қажетті қашықтықты қадамдармен өлшеп, есептеулер жасаңыз)
3. Орналасқан жері _____ (облыс, аудан, нақты мекен-жайы, жергілікті жердегі және карта бойынша бағдарлаулар)
4. Жер пайдаланушылар (жер кімге тиесілі)
5. Аумақты заманауи зерттеу _____
6. Аумақтың экологиялық жағдайын көзбен бағалау (қанағаттанарлық, қанағаттанарлықсыз)
7. Қауіп факторлары _____
8. Аумақтың экологиялық жай-күйінің өзгеруіне қатысты болжам _____
9. Қорғау нысаны (сіз осы аумаққа/ объектіге қандай мәртебе беруді ұсынар едіңіз: табиғи ескерткіш, қорық, ұлттық парк, қорық, мемориалдық парк және т. б.) _____

10. Ұсынылған режим (бұл аумақтың экологиялық жағдайы нашарламауы үшін не шешуге және не тыйым салуға болады)

- саңырауқұлақтар мен жидектерді жинау _____

- кесу _____

- санитарлық кесу _____

- коммуникациялар _____

- тұрғын үй салу _____

- көпшілік демалыс орындарын ұйымдастыру _____

- туристік тұрақтарды ұйымдастыру _____

11. Осы аумақты/объектіні қорғауды қамтамасыз ету үшін қажетті іс-шаралар (шекараларды таңбалау, картада, жоспарларда, орман/жерге орналастыру материалдарында шекараларды белгілеу, ескерту плакаттарын, тақтайшаларды орнату және т. б.)

12. Осы аталған табиғи аумақты қорғау жауапкершілігін қандай да бір органдарға жүктеу

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Артықбаев Ж., Прманов А. История Казахстана Алматы «Атамұра»-2013 ж;

2. Абдрахманов С.Ә, «Атамекен» географиялық энци, Алматы-2011 ж;

3. Адилова А.Б. «Социализация детей с особыми образовательными потребностями с помощью занятий туризмом и краеведением», Уральск-2020 ж;

4. Бардин К.В. Азбука туризма. Пособие для руководителей туристских походов в школе.- М., «Просвещение», 1973 ж;

5. Байғалиев Б, «Абай өмірбаяны архив деректерінде», Алматы-2001ж;

6. Байпақов К.М., Танабаева С.И. Сдыков М.Н. «Батыс Қазақстан археологиялық қазыналары», Алматы 2001 ж;

7. Боранбаева Б.С. «Ұлы Отан соғысына қатысқан БҚО-ның қазақ қыздары» Орал 2005 ж;

8. Беркинғалиев Ф.С.Туристік-өлкетану бағытындағы «Спорттық бағдарлау» үйірмесінің авторлық бағдарламасы, Орал қ, 2020;

9. Даринский А «Краеведение», «Просвещение» 1987 ж;

10. Жақсығалиев Ж. «Өлкетану», Арман баспасы-2018 ж;

11. Жыздыбаев Т.К. Школьный туризм и краеведение РК. – Алматы, 2001 ж;

12. Жыздыбаев Т.К., «Советы начинающим туристам», Орал-2004 ж;

13. Константинов Ю.С. «Туризм и краеведение», М -ОАО «Издательство» 2005 ж;

14. Котлярова Е.А. «Рекомендации по проведению учебных краеведческих исследований обучающихся» г. Москва;

15. Куликов В.М., Константинов Ю.С. Топография и ориентирование в туристском путешествии.-М., 1997 ж;

16. Кенжеахметұлы С «Қазақтың салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары», «Атамұра-2013 ж;

17. Куликов В.М., Ротштейн Л.М. Школа туристских вожаков: Учеб.- метод. пособие- М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС», 1999 ж;

18. Кайрлиева Қ.Қ. «Менің Отаным - Қазақстан» туристік-өлкетану экспедициясы шеңберінде «Мәңгілік Ел» идеясын жүзеге асыруда өлкетанулық қызметті ұйымдастыру» бағдарламасы (Хаттама №1, 7 наурыз 2017 жыл);

19. Қазақстан тарихы энци-қ анықтамалық, Алматы 2010 ж;

20. Ли К.А., Фомин В.П. «Путеводитель Приуралья», Орал қ,1991 ж;

21. Методическое пособие «Социализация детей с ограниченными возможностями здоровья с помощью занятий туризмом и краеведением». Министерство образования Республика Башкортостан, Уфа – 2010 г.

22. Мазбаев О.Б. Туризм және өлкетану негіздері: Оқу құралдары /О.Б. Мазбаев,

23. Москалев Г.Е., Таранов А.Г. «Природа Уральской области», Саратов

24. Неталиева К.К. «Програма туристского кружка по комбинированному туризму» Уральск, 2021;

25. Рысбеков Т.З. Бірімжаров Б.Қ. «БҚО-ның тарихы», Орал 2001 ж;

26. Смирнов Д.В. Балаларға қ.б.б ұйымдастыру бағдарламалық – әдістемелік денсаулықты жақсарту-танымдық туризм жинағы, Түркістан-2018 ж;

27. Сулейменова Д.Д. «Батыс Алашорда арыстары», Астана-2017 ж;

28. Сулейменов С.Х. , Сулейменова Д.Д. «Ардагер ағалар», Орал-2015 ж; 28. Сдыков М.Н. БҚ скиф қазыналары», Орал 2003 ж;

29. Тоғысбаев Б., Сужикова А. «Тарихи тұлғалар» Алматы кітап баспасы Атейбеков Б.Н., Асубаев Б.К.- Алматы: Каз ҰПУ, 2006 ж;

30. Программы «Юные туристы - краеведы», М-ФЦДЮТиК 2006 г;

31. Путеводитель Западно Казахстанская область-2017;

32. Остапец А.А.«Турист із кесушілер»

Равнение на лидеров

ДЬЯЧЕНКО
Оксана Владимировна
ПДО КГКП ДЮЦЭТ,
г. Павлодар, Павлодарская обл.

Аннотация

В статье представлен опыт работы по туристско-краеведческому направлению на примере деятельности туристского клуба «Вертикаль» ДДК «СЮТур» Детско-юношеского центра экологии и туризма города Павлодара.

Аңдатпа

Мақалада Павлодар қаласының балалар-жасөспірімдер экология және туризм орталығы ЖТС-ның БАК «Вертикаль» туристік клубы қызметінің туристік-өлкетану бағыты бойынша жұмыс тәжірибесі жазылған.

Ключевые слова: туризм, спортивное ориентирование, скалолазание, ситуация успеха, преемственность поколений

«Приоритет нужно отдать массовому спорту, физкультуре и детям»

Из Послания Президента Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаева народу Казахстана

Одним из главных направлений государственной политики является здоровье сбережение. Именно здоровый образ жизни - ключ к здоровью нации. Занятия детско-юношеским туризмом создают все условия для личностного развития и поддержания физической активности. Туризм способствует воспитанию здорового и закаленного человека, обогащает духовную жизнь не на словах, а на деле, воспитывает любовь к родному краю.

Детско-юношеский центр экологии и туризма города Павлодара – организация, где каждый учащийся может реализовать способности пользоваться своими знаниями и умениями в практической деятельности в клубах различных направлений. В Центре созданы все необходимые условия для обеспечения доступности и качества дополнительного образования туристско-спортивной, туристско-краеведческой направленности, эффективно используется инфраструктура учреждения.

Вот уже 25 лет под руководством педагогов дополнительного образования высшей категории Дьяченко Оксаны Владимировны и Кремер Сергея Владими-

ровича, в стенах ДЮЦЭТ ДДК «СЮТур» ведет свою работу туристский клуб «Вертикаль», где каждый может найти себя и с успехом добиваться высоких результатов.

Клуб «Вертикаль» основан в феврале 1999 года, работает по программе, которая позволяет юным туристам развиваться в разных направлениях: скалолазание, горная техника, зимнее и летнее спортивное ориентирование, а также обязательное участие в соревнованиях по туристскому многоборью, что предполагает не только спортивное мастерство, но и актерские таланты, умение готовить, оказывать первую медицинскую помощь и многое другое.

Для достижения высоких результатов воспитанников Детско-юношеского центра экологии и туризма педагоги детского дворового клуба «СЮТур» создают благоприятные условия развития не только туристских умений и навыков, но и личностных качеств. Таковыми являются создание ситуации успеха:

- это личностно-ориентированный подход в учебно-тренировочном процессе (учет уровня развития личностных качеств, физической и тактической

подготовленности воспитанников). На тренировках разрабатываются задания для отдельных возрастных групп, для групп ребят с различным багажом знаний;

- важным фактором является строгое соблюдения графика тренировочного процесса, что позволяет сохранять физическую форму и включаться в тренировочный процесс отсутствующим по различным причинам учащимся;

- формирование и развитие успешности и социально-адаптированной личности осуществляется педагогами и в воспитательной деятельности. В клубе есть свои традиции: поощрение победителей и призеров соревнований различного уровня, рейтинг индивидуальных достижений воспитанников по разным видам туризма (техника туризма, ориентирование, скалолазание);

- повышение мотивации учащихся к занятиям через организацию походов, радиальных выходов, экскурсий и практикумов, позволяющих применить полученные туристско-спортивные знания, умения, навыки;

- релаксация и повышение активности на тренировках. Ситуация успеха особенно важна в работе с детьми, поведение которых осложнено целым рядом внешних и внутренних причин, поскольку позволяет снять у них агрессию, преодолеть изолированность и пассивность;

- большая часть воспитанников клуба – подростки, поэтому важным компонентом на пути достижения успеха является формирование педагогами у своих воспитанников эмоциональной устойчивости через создание благоприятного психологического климата. Это позволяет ребятам слаженно работать в команде, настроиться на соревнования, адекватно реагировать на победы, проигрыши, неудачи.

Воспитанники клуба ежегодно участвуют в республиканских соревнованиях, достойно представляя Павлодарскую область, состоят в сборной области по спортивному ориентированию и являются лидерами в регионе, Регинтовская Регина входит в состав национальной сборной республики Казахстан. 100% воспитанников имеют в своей копилке достижений награды различного уровня – от международных до городских.

Только за последние 2 года юные туристы завоевали более 100 медалей за участие в соревнованиях разных

уровней. Так, в 2023 году заняли 6 первых мест на соревнованиях по спортивному ориентированию на лыжах в программе областной зимней Гимназиады школьников. Три вторых и одно третье место на Чемпионате Павлодарской области по туристскому многоборью на искусственном рельефе. На соревнованиях по ориентированию на лыжах в программе зимней Гимназиады школьников РК наши девочки заняли 2 и 3 место. 13 первых мест, 6 вторых и 10 третьих мест на городских соревнованиях по ориентированию бегом. Участвуя на Чемпионате области воспитанники клуба заработали 12 золотых, 6 серебряных и 7 бронзовых медалей. С большим успехом ребята участвуют в соревнованиях более высокого уровня. Выступая на Кубке Республики Казахстан по спортивному ориентированию бегом, проходивший в окрестностях города Риддер, ребята показали отличные результаты: пять 1 мест, пять 2 места и восемь 3 места привезли спортсмены домой. В соревнованиях по зимнему ориентированию в программе зимней спартакиады школ города ребята заняли три 1 места и два 2 места.

В клубе на протяжении многих лет соблюдается преемственность поколений. Выпускники становятся нашими коллегами – педагогами: Родькин Виктор Александрович, Агалаков Сергей Николаевич, Ридзаускене Ирина Валерьевна, Мицкевич Алена Валерьевна приняли «эстафету» от наставников и полученный опыт передают подрастающему поколению. Это люди, которые не понаслышке знают, что такое походы и соревнования, слеты и экспедиции.

Если четверть века представить в цифрах, то: воспитанниками и педагогами пройдено более 100000 км, смаркировано более 100000 веревки, заработано более 50 кг. медалей, подготовлено более 100 разрядников. И здесь же с улыбкой можно добавить: потеряно более 100 карабинов и съедено более 500 кг тушенки.

За многие годы клубом достигнуты высокие результаты. Среди победителей и руководители клуба: Кремер С.В. является мастером спорта по туризму, судьёй национальной категории, Дьяченко О.В. имеет звание «Заслуженный инструктор по туризму Республики Казахстан», первый спортивный разряд по ориентированию, КМС по туризму, оба участвуют в составе команды в республиканских соревнованиях.

Создание ситуации успеха – реализация учащимися своих талантов и способностей. Хотя есть ребята, которые не считают себя успешными в настоящем и не уверены в своей успешности в будущем, главная задача педагога - помочь понять воспитаннику, что их жизненная успешность в их руках, только собственная целеустремленность и активность поможет им в самореализации. Соревнования часто проводятся в полевых условиях, а значит, нужно уметь установить палатку, разжечь костер, заварить чай. Каждому человеку когда-то в жизни такое пригодится. Дети учатся дружить в реальности, а не виртуально, учатся и уступать, потому что в жизни мы все разные, но именно так и собирается команда. Равнение на лидеров!

Интеграция новейших технологий оценивания: функциональная грамотность как объект исследования PISA на образование в области химии: анализ и перспективы

КУСПАНОВА
Баянсулу Куанышкалиевна,
учитель биологии
КГУ «ОШ №9»,
г. Уральск, ЗКО

Аннотация

Статья рассматривает важность исследования функциональной грамотности в области химии с использованием данных программы PISA. Функциональная грамотность включает в себя способность учащихся не только понимать химические концепции, но и успешно применять их в практических ситуациях. В статье проведен анализ влияния функциональной грамотности на образование в области химии и предложены практические рекомендации по улучшению образовательных программ и методик преподавания химии. Результаты исследования показывают, что оценка функциональной грамотности с использованием PISA предоставляет ценные данные, которые могут помочь странам повысить качество образования в химии. Рекомендации включают в себя укрепление образовательной политики, профессиональное развитие учителей и стимулирование интереса учащихся к химии. Статья служит основой для дальнейших исследований и усовершенствования образовательных систем в области химии, что в итоге способствует лучшей подготовке учащихся к вызовам современного мира.

Аңдатпа

Мақалада PISA бағдарламасының деректерін пайдалана отырып, химия саласындағы функционалдық сауаттылықты зерттеудің маңыздылығы қарастырылады. Функционалдық сауаттылық оқушылардың химиялық ұғымдарды түсініп қана қоймай, оларды практикалық жағдайларда сәтті қолдану қабілетін қамтиды. Мақалада функционалдық сауаттылықтың химия саласындағы білімге әсері талданды және химияны оқытудың білім беру бағдарламалары мен әдістемелерін жақсарту бойынша практикалық ұсыныстар ұсынылды. Зерттеу нәтижелері PISA көмегімен функционалдық сауаттылықты бағалау елдерге химиядағы білім сапасын жақсартуға көмектесетін құнды деректерді беретінін көрсетеді. Ұсыныстарға білім беру саясатын нығайту, мұғалімдердің кәсіби дамуы және оқушылардың химияға деген қызығушылығын арттыру кіреді.

Мақала химия саласындағы білім беру жүйелерін одан әрі зерттеуге және жетілдіруге негіз болады, нәтижесінде оқушылардың қазіргі заманғы қиындықтарға жақсы дайындалуына ықпал етеді.

Ключевые слова: функциональная грамотность, инсайты, вызовы, качество образования, многоуровневые задачи.

Введение. Современное мировое образование стоит перед постоянными вызовами, требующими поиска оптимальных методов оценки и улучшения его качества. В этом контексте программа PISA (Programme

for International Student Assessment), созданная Организацией экономического сотрудничества и развития (ОЭСР), занимает центральное место в оценке образовательных систем по всему миру. PISA предоставляет уникальную

возможность анализа образовательных достижений учащихся в различных странах, а также выявления факторов, влияющих на эти достижения [1].

Одной из важнейших областей образования является химия, которая играет ключевую роль в научном и технологическом развитии. Исследование связи между результатами PISA и образованием в области химии имеет стратегическое значение, так как позволяет не только оценить эффективность образовательных систем, но и выявить сильные и слабые стороны подходов к преподаванию химии в разных странах [2].

Эта статья посвящена исследованию влияния результатов PISA на образование в области химии, предоставляя анализ и перспективы в данной области. Мы рассмотрим методологию оценки химического образования в рамках PISA, проанализируем факторы, влияющие на достижения учащихся в химии, и предложим практические рекомендации для улучшения образования в этой важной дисциплине. В результате, мы надеемся способствовать дальнейшему совершенствованию систем образования в области химии на мировом уровне и обеспечению более успешной подготовки будущих поколений к вызовам современного мира [3].

Функциональная грамотность в контексте образования в химии выступает важнейшим ключевым аспектом, отражающим способность учащихся не только усвоить теоретические знания, но и успешно применить их в различных ситуациях. Химия, как наука о строении вещества, его свойствах и взаимодействиях, играет значительную роль в научном и технологическом развитии мира. Она проникает во все аспекты современной жизни, от медицины и экологии до производства и новых материалов. В этом контексте, функциональная грамотность в химии предполагает не только умение понимать и воспроизводить факты, но и способность применять химические знания на практике, решая сложные задачи и принимая обоснованные решения [4].

В данном контексте, оценка функциональной грамотности в химии является неотъемле-

мой частью образовательных систем. Она измеряет способность учащихся анализировать химические явления, прогнозировать их поведение, а также решать практические задачи, связанные с химическими процессами. Кроме того, функциональная грамотность включает в себя умение эффективно общаться на химические темы, применять безопасные практики и понимать этические аспекты химических исследований.

В настоящей статье мы исследуем роль функциональной грамотности в контексте образования в химии, рассматривая, как ее уровень влияет на успешное усвоение химических знаний и применение их на практике. Мы также рассмотрим методы и подходы к развитию функциональной грамотности учащихся, обсудим ее влияние на образовательные стратегии и дадим практические рекомендации для учителей и образовательных учреждений, с целью эффективного формирования функциональной грамотности в области химии. Эта работа стремится подчеркнуть важность функциональной грамотности как ключевого аспекта образования в химии и побудить дальнейшие исследования и усовершенствование образовательных практик в этой области [5].

Изложение основного материала статьи. Обзор методологии и инструментов PISA для оценки знаний и умений в химии.

Programme for International Student Assessment (PISA) разработала уникальную методологию для оценки знаний и умений учащихся в различных областях, включая химию. Методология PISA включает следующие ключевые элементы:

- Международная сравнимость: PISA оценивает учащихся из разных стран, обеспечивая международную сравнимость результатов. Это позволяет выявить различия в образовательных системах и уровнях подготовки между странами.

- Цикличность и репрезентативность: Оценка PISA проводится периодически и включает обширные выборки учащихся. Это обеспечивает репрезентативность данных и позволяет отслеживать долгосрочные тенденции в образовании в области химии.

- Многоуровневые задачи: PISA включает разнообразные задачи, которые оценивают разные аспекты химического образования, включая знание химических концепций, способность применять их к решению практических задач и аналитические навыки.

Анализ результатов оценки в области химии на мировом уровне. Анализ результатов оценки PISA в области химии на мировом уровне предоставляет важные инсайты в уровень подготовки учащихся и качество образования в этой дисциплине. Наиболее значимые аспекты анализа включают:

- Сравнение между странами: Результаты PISA позволяют сравнить химическую грамотность учащихся в разных странах и выделить лидеров и аутсайдеров в этой области. Это помогает исследователям и образовательным организациям понимать, какие страны достигают высоких результатов, а какие нуждаются в улучшениях.

- Идентификация слабых мест: Результаты PISA могут выявить конкретные аспекты химии, в которых учащиеся показывают слабые результаты. Это позволяет разрабатывать более целенаправленные образовательные стратегии и ресурсы для улучшения обучения в этих областях.

- Тенденции во времени: Периодические оценки PISA также позволяют анализировать тенденции в образовании в области химии. Это важно для отслеживания изменений в подходах к преподаванию и достижениях учащихся на мировом уровне.

Анализ результатов PISA в области химии не только выявляет текущее состояние образования, но и служит основой для разработки стратегий и рекомендаций по улучшению качества обучения и подготовки будущих поколений к вызовам современного мира [6].

Факторы, влияющие на результаты PISA в химии: Разные стратегии образовательной политики могут повлиять на качество преподавания химии. Например, наличие национальных стандартов, оценочных систем и образовательных реформ может сказаться на достижениях учащихся в этой дисциплине. Культурные нормы и ценности могут повлиять на интерес учащихся к химии. Например,

некоторые культуры могут ставить больший акцент на науку и образование, что может способствовать более высоким результатам в PISA. Доступность лабораторного оборудования, учебных материалов и финансирование образования могут сильно влиять на результаты PISA. Страны с хорошими ресурсами для обучения в химии могут демонстрировать более высокие результаты.

Анализ корреляции между результатами PISA и методами преподавания химии: - Исследования показывают, что эффективные методы преподавания химии связаны с более высокими результатами в PISA. Преподаватели, использующие интерактивные и практические методы, могут способствовать лучшему пониманию химических концепций и их применению.

- Подходы, которые способствуют формированию аналитических навыков и критического мышления учащихся, обычно приводят к лучшим результатам в тестировании PISA.

- Поддержка и обратная связь со стороны учителей играют важную роль. Компетентные учителя, которые могут индивидуально подходить к потребностям учащихся и предоставлять дополнительное обучение, могут помочь учащимся лучше справляться с химическими заданиями PISA.

- Сравнение методов преподавания химии в разных странах и анализ их влияния на результаты PISA может способствовать выявлению наилучших практик и улучшению образовательных программ.

Выводы: Практические выводы и рекомендации: Укрепление образовательной политики: в нашей стране разрабатываются и внедряются национальные стандарты и программы, способствующие повышению качества образования в области химии. Оценка результатов PISA служат инструментом для определения эффективности таких стандартов.

Следующий пункт который должны обязательно предусматриваться -инвестиции в ресурсы и оборудование: обеспечение доступа к современному лабораторному оборудованию и учебным материалам для учащихся и учителей химии.

Профессиональная подготовка учителей:

Непрерывное обучение и развитие учителей химии, включая современные методы преподавания и использование информационных технологий, должны быть в центре образовательных стратегий.

Акцент на практических навыках: Преподавание химии должно акцентировать внимание на развитии практических навыков и умений учащихся, включая проведение химических экспериментов и решение практических задач.

Стимулирование интереса к химии: Образовательные программы должны разрабатывать методы, способствующие формированию интереса и мотивации учащихся к изучению химии, включая привлекательные учебные материалы и дополнительные образовательные возможности.

Основываясь на анализе результатов PISA и рекомендациях, необходимо разрабатывать более эффективные стратегии в области образования в химии, что в конечном итоге приведет к повышению уровня химической грамотности учащихся и их способности применять знания в практических ситуациях [7].

В данной статье мы проанализировали важность функциональной грамотности как объекта исследования в рамках PISA и её влияние на образование в области химии. Результаты PISA служат ключевым инструментом для оценки качества образования, и анализ функциональной грамотности в химии предоставил ценные инсайты.

Главные выводы и перспективы:

1. Функциональная грамотность в химии существенно важна. Это не просто умение запоминать факты, но способность применять химические знания на практике, решая сложные задачи и анализируя химические процессы.

2. Результаты PISA предоставляют ценные данные. Они позволяют нам оценить свой уровень подготовки учащихся в химии и выявить области, где можно улучшить образовательные программы.

3. Основные перспективы включают развитие комплексных образовательных программ, профессиональное развитие учителей и инновационные методы преподавания. Эти стратегии способствуют формированию функ-

циональной грамотности учащихся.

4. Исследования в области функциональной грамотности в химии будут продолжаться. Дальнейшие исследования помогут разработать более эффективные подходы к обучению химии и улучшить качество образования.

В итоге, функциональная грамотность становится ключевым аспектом образования в области химии, и анализ результатов PISA предоставляет возможность не только измерить текущее состояние, но и определить будущие направления улучшения образования в этой важной дисциплине [8].

Список использованной литературы:

1. Бершадская М.Б. Функциональная грамотность школьников и проблемы высшей школы // Отечественные записки. – 2012. – № 4 (49). – С. 122-130.

2. Григорьев С.И., Матвеева Н.А. Социология образования как отраслевая теория в современном социологическом витализме. – Барнаул: Изд-во АРНИЦ СО РАО, 2002. – 170 с.

3. Гореев А.М. Психологические аспекты формирования функциональной грамотности: что должен знать учитель? // Наука и школа. – 2021. – № 3. – С. 130-136.

4. Ковалева Г.С. Формирование функциональной грамотности – одна из основных задач ФГОС общего образования, 2019.

5. Коваль Т.В., Дюкова С.Е. Глобальные компетенции – новый компонент функциональной грамотности // Отечественная и зарубежная педагогика. – 2019. – Т.1. – № 4(61). – С. 112-123.

6. Колесникова И.А. Новая грамотность и новая неграмотность двадцать первого столетия // Непрерывное образование XXI век. – 2013. – № 2 (2). – С. 109-122.

7. Короткина И.Б. Международные исследования новой грамотности и проблемы терминологических несоответствий в отечественной педагогике // Отечественная и зарубежная педагогика. – 2018. – Т.1, № 3(50). – С. 132-152.

8. Назарова Н.А. Развитие функциональной грамотности студентов педагогического вуза в условиях гуманитаризации образовательного процесса: дисс.... канд-та педаг. наук: 13.00.08: Ом. гос. пед. ун-т. – Омск, 2007. – 239 с.

ЕЛЕУСИНОВА
Наргиза Ақылбекқызы
К.Мендалиев атд. ЖОББМ
9 сынып оқушысы
Казталов ауд., БҚО

Махамбет Өтемісұлы – қазақтың қаһармандық поэзиясының негізін қалаушы

(Облыстық туристік-экологиялық
конференциясында
3 орын алған жұмыс)

КӘРІМ
Нұрдана Әділқызы
К.Мендалиев атд. ЖОББМ
география пәні мұғалімі
Казталов ауд., БҚО

Зерттеу мақсаты: Махамбет Өтемісұлының шығармашылығын жастарға үлгі-өнеге етіп таныстыру.

Міндеттері: Оның шығармашылығын жетік білу: жырларының қадір-қасиетін қайта қарау, талдау, бағалау, көркемдік ерекшеліктерін ашып айту;

Махамбет поэзиясының ақиқат шындығын, оның өлеңдерінің романтизмін сипаттау.

Жұмыс кезеңдері:

1. Тақырып бойынша материалды жинастыру.
2. Зерттеу тәсілдерін іздестіру, жетілдіру, мақұлдау.
3. Жұмыс құрылымын жасау, қосымша мәліметтер құрастыру.

Зерттеу нысаны: Махамбет Өтемісұлының поэзиясы

Зерттеу әдістері: салыстыру, талдау, талқылау.

Практикалық мағынасы: Жұмысты мектептерде, қосымша материал ретінде қолдануға болады.

1.1. Өмірбаяны

Махамбет Өтемісұлы – қазақ халқының XIX ғасырдағы әдеби мектебінің жаңашыл, аса көрнекті әрі ақын, әрі батыр тұлғасы. Ол өз заманындағы жыраулар дәстүрін терең біліп, заман тынысына қарай жаңа бағыт бастаған дара талант. Ақын шығармалары поэтикалық қасиеттерімен қатар тарихи-әлеуметтік шежірелік сипатымен де бағалы. Махамбет Өтемісұлының толғаулары баспа бетінде жарық көріп, зерттеліп, зерделене басталғалы бір ғасырға таяу кезең өтті. Осы уақыт ақынның

әр өлеңі, әр сөзі қазақ қауымының махаббатына бөленді.

Махамбет – қазақ елінің тарихындағы ең жарқын тұлғалардың бірі. Бостандық пен еркіндікті сүйген ақын, өз халқы үшін жанын пида етті. Ақындық өнерімен ғана емес, сонымен бірге рухани қасиеттерімен, даналығымен, батылдығымен және адамгершілігімен көпшілікке танымал болған.

Ол 1804 жылы Бөкей ордасындағы Бекетай құмында дүниеге келген. Бала кезінен бастап,

өлең шығаруды ұнатқан. 16 жасында Беріш руының үздік ақыны деп танылды. Махамбеттің халық арасындағы беделі көтеріліп келе жатқанын байқаған Жәңгір хан, оны өз еркіне бағындырғысы келді. Бірақ, азатшыл ақын, оған бой ұсынбады. 1829-1830 жылдары қалалық түрмеге қамауда болды. Абақтыдан босатылған соң, Исатай Тайманұлымен бірігіп, хандық билікке қарсы көтерілісті бастады.

Көтерілісшілер, 1836 жылы сұлтандар мен билердің ауылдарына шабуылдар жасап, олардың жерлерін тартып алды. Каспий маңындағы барлық ру-тайпалар Исатайдың қол астына өткеннен кейін, Исатай мен Махамбет дербес билік құратынын мәлімдеді. Көп ұзамай, көтеріліс бүкіл Ордаға таралып кетті.

Екі жылға созылған күрестен кейін, Исатай Тайманұлы шайқаста көз жұмып, қарулы көтеріліс жеңіліске ұшырады. Досынан айырылған Махамбет, Бөкей ордасына жасырын түрде қайтып келіп, халықты ханға қарсы күресті жалғастыруға шақырды. Алайда, оның бұл әрекеті сәтсіз аяқталды.

Ол өмірінің соңғы жылдарын ауылда өткізді. 1846 жылы қаза болды.

Ақын мұра ретінде, жүздеген өлең қалдырды. Оның шығармаларын Шернияз, Бекет, Мұрат, Лұқпан сияқты ақындар кейінгі ұрпаққа жеткізген.

Махамбет өз поэзиясында – халқына және жеріне деген сүйіспеншілікті көрсетеді. Ол кедейлікке ұшыраған қазақ шаруаларының өмірі мен көңіл-күйін бейнелейді. Өз жерлерінен айырылған және өмір сүруге жарамсыз жерлерге қоныс аударылған адамдардың тағдыры туралы айтады. Батырдың әндері халықтың рухын көтерген, азаттық пен әділеттілікке қол жеткізуге итермелеген.

2.1. Махамбет мұрасы төңірегінде

Махамбет – халықты патшалық, хандық өкіметке қарсы қарулы көтеріліске шақырған алғашқы қазақ ақыны. Оның бейнелі де жалынды өлеңдері Шалкиіз, Сыпыра, Доспамбет, Қазтуған сияқты жыраулардың үлгісінде шығарылған. «Жәңгірге», «Баймағамбет сұлтанға» деген өлеңдерінде үстем тап өкілдерін бет-пердесін жырта шенесе, «Мұнар күн» өлеңінде ел басындағы ауыртпалықты күйзеле, ашына айтты. Оның көп өлеңдерінің басты қаһарманы – Исатай. «Тайманның ұлы Исатай»,

«Исатай деген ағам бар», «Исатай сөзі», «Тарланым», т.б. өлеңдерінде Исатайдың адамгершілігі, азаматтығы, батырлығы, қайсарлығы сипатталды.

Махамбет айтулы күйші, сазгер де болған. «Өкініш», «Қайран Нарын», «Жұмыр қылыш», «Терезе», т.б. күйлері күйтабаққа жазылды. Махамбет өлеңдері 1908, 1912, 1925 ж. Қазан, Орынбор, Ташкент қалаларында жарық көрді. Шығармалары 1939-89 жылдар арасында 8 рет жеке кітап болып шықты, оқулықтар мен жинақтарға енді.

Оның өмірі мен шығармашылығы жөнінде Х.Досмұхамедов, М.Әуезов, Қ.Жұмалиев, З.Қабдолов, Х.Сүйіншәлиев, С.Қирабаев, Ә.Дербісәлин, Р.Бердібаев, М.Мағауин, Қ.Сыдиықов, т.б. ғалымдар мен қаламгерлер зерттеулер, мақалалар жазды, пікірлер айтты.

Соңғы кезде табылып, "Қазақ әдебиеті" газетінде жарияланғандарын қоспағанда оқушы жұртшылыққа Махамбеттің 59 өлеңі (көлемі 1400 жолға жуық) белгілі. Ақынның бар мұрасы, әрине, бұл ғана емес. Жиналмай жүрген талай тамаша өлеңдері болуы ықтимал. Махамбет өлеңдері қазір шыққан жылдарына сай бір ізбен басылып жүрген жоқ. Бұл ақынның өлеңдерін тұңғыш рет оқыған адамға біраз қиындық туғызады. Оның үстіне әрбір ақын-жазушының шығармаларын жазылған уақытына қарай орналастыру әдебиеттің заңы есептеледі. Бұл ретте Махамбет өлеңдерінің қазіргі орналасу тәртібі негізінен қайта қарауды талап етеді.

1939, 1948, 1951 жылдардағы басылуларында Махамбет жырлары "Ереуіл атқа ер салмай" өлеңімен ашылады. Шынында, осы дұрыс па? Бұл өлең Ішкі Орда шаруаларының көтерілісі жеңілгеннен кейін 1837 жылдың желтоқсанында Исатай, Махамбет қалған аз ғана жолдастарымен Жайықтың бергі бетіне өтер кезде шығарылғаны мәлім. Сондықтан алдымен ақынның көтеріліс жеңілмей тұрған кезде шығарған өлеңдерін беріп, бұл өлеңді өз орнына қойған жөн.

Ақынның бізге белгілі өлеңдерінің ішінен ең ерте шығарылғаны, біздіңше, «Қоғалы көлдер, құм, сулар» деп басталатын термесі сияқты. Өйткені, мұнда Махамбеттің кейінгі өлеңдеріне тән үгіт немесе ыза-кек сарыны жоқ. Бейбіт өмір қызығы жырланады. Бұған жалғас "Мұңайма", "Махамбеттің Жәңгірге айтқаны" өлеңдері берілгені жөн. Себебі, мұның алғашқысының мазмұнынан «хан ісінің қатайғаны" бірақ, әлі

көтеріліс бастала қоймағаны аңғарылады. "Ұл туса", "Туған ұлдан не пайда", "Арғымақтың баласы", "Атадан туған аруақты ер" - бұлардың да мазмұнынан көтерілістен бұрын шыққаны байқалады. Бұл жырларында айтылатын негізгі пікір:

Азамат ердің баласы
Аз ұйықтар да көп жортар,
Дұшпанға кеткен ары мен
Барымтаға түскен малы бар.

Бұдан кейін ақынның көтеріліс күндеріндегі өлеңдері келеді. Бұған "Ерлердің ісі бітер ме", "Соғыс", "Орай да борай қар жауса" сияқты жырлары жатады. Бұлардың бірсыпырасында ақын ерлерді күреске үндеп үгіт айтса, енді біреулерінде қанды айқас, жорық картиналарын суреттейді.

1837 жылы 15 қараша күнгі Тастөбедегі ұрыстан кейін көтерілісшілердің қолы бытырайды. 13 желтоқсанға дейін Исатай, Махамбет аз ғана серіктерімен ат үстінде күн көреді. Жазалаушы отрядтар жан-жақтан қамап, бастарына қауіп төнеді. Осы бір ай қос батырдың басындағы ең бір қиын кезең. Махамбеттің "Тар қамау", "Жайықтың бойы көк шалғын" атты өлеңдері сол күндері шығарылғанға ұқсайды. Мұнда ақын біресе:

Тағы да келдік тар жерге,
Таңдансаң тағы болар ма,
Тәңір салған бұл іске!
Ата-енені сөктіріп,
Ат басына соқтырып,
Нәлет десе болмас па
Осылай жүрген жүріске! - деп түңілсе, екінші бір сөзінде:

Ісім жөнге келгенде,
Қамалаған көп дұшпан
Әлі де болса қойдай қылып
айдармыз, - деп сенім айтады.

Осы ретпен Махамбет жырларының барлығын да тарихи оқиғалар шындығына сәйкес орынорнына қоюға болады. Бұған кейде ақынның өзінен де тікелей дерек табамыз. Мысалы, "Толғау" деген өлеңінде ол:

Хан, төренің кешігіп,

Кідірмегі елден-ді, дейді. Демек, бұл өлең Исатайлар Жайықтың бергі бетіне өткен соң көп кешікпей шығарылған. Бұл кез Баймағамбет сұлтанның қасына көп әскер ертіп, Исатайларды қазіргі Гурьев облысының Қызылқоға ауданындағы Сарыкөл деген жерге дейін

өкшелей қуған күндері еді. Сөйтіп, бұл өлеңнің "желтоқсан, 1837 жыл" деп, шығарылған уақытын дәл көрсетуге болады.

Махамбет өз өлеңдерін қағазға жазған-жазбағаны белгісіз. Қазіргі қолдағы бар мұрасы ауызша айтушылардан жазылып алынған. Жүз жыл ішінде, әрине, әркім өз жанынан қосып, не алып, ақын өлеңдерін біраз шұбарлады. Мысалы, "Нарын" деген өлеңнің қазіргі басылымдарында:

Қаралай отын жармадым,

Тас қазанға асарға, - деген сөздер жүр. Бұл екі жолдың өлеңнің негізгі өрнегінен аулақ тұрғаны айқын. Халық ауыз әдебиетіндегі кейбір арзанқол өлеңдердегідей тек ұйқас үшін алынатын мұндай қоспалар Махамбет жырларына тән емес.

Махамбет өлеңдерінің тілі бай. Нағыз халықтық, бейнелі, әсерлі сөздер онда топ-тобымен кездеседі. Ертеректегі қазақ ауылы салтына, ескі қару-жарақ атауларына, жер аттарына байланысты кейбір сөздерге қазіргі оқушылар, әсіресе жастар түсінбеуі мүмкін. Сондықтан, ақын өлеңдеріндегі ондай сөздерге түсінік беру қажет-ақ. Бірақ, Махамбет өлеңдерінің 1939, 1948 жылғы басылымдарына берілген түсініктер оқушы жұртшылықты қанағаттандырмайды. Мұнда кейбір жер-су (Сағыз, Дендер, т.б.) аттарына ешқандай түсінік берілмеген. Кейбір сөздер жансақ ұғындырылған. Мысалы, Махамбет Жәңгір ханға айтқан бір өлеңінде: "Хан емессің - ылаңсың" деген. Осындағы "ылаң" деген сөзі: "лан" деген сөзден шыққан. Лан - еліктің бір түрі" деп түсіндірілген. Орысша "лань" - бұғының бір түрі. Махамбет Жәңгір ханды бұғы сияқты асыл аңға теңей қоймаған. Мұндағы "ылаң-сың" - кәдімгі лаңшыл, бүлікшіл деген мағынада болса керек. Енді бір өлеңдегі "Алғай" деген сөз «Таловка» ауданындағы кішілеу бір ауылдың аты" деп түсіндірілген. Дұрысында, Алғайдың бұл өлеңге еш қатысы жоқ. Бұл - қате жазылған "алаға" деген сөз (Міне алмаған алаға, шыға алмаған далаға).

Ақын шығармаларының идеялық-көркемдік қасиетін төл қалпында сақтау үшін мұндай жаңсақ түсініктерді түзеткен жөн.

Махамбет өлеңдері қай-қай жағынан да үңіле зерттеуге тұрарлық мұра. Бұл саладағы жұмыс әзір жеткіліксіз жүргізіліп келеді. Тіл-

әдебиет институттары, жоғары оқу орындары, жазушылар болып ынтымақтасып Махамбет творчествосын зерттеуді жоспарлы ізге салып, нақтылы іске кіріскені жөн.

2.2. М.Өтемісовтың тұңғыш басылған өлеңі

Махамбет Өтемісовтің шығармашылығы XIX ғасырдың бірінші жартысындағы қазақ әдебиетінен ерекше орын алады. 1836-37 жылдары ішкі Орда ханының тағын шайқалтқан шаруалар көтерілісі көсемдерінің бірі болған ол өзінің жорық күндері шығарған жалынды өлеңдерінде халықтың ыза-кегін жырлады, күреске үндеді.

Қазақтың жазба әдебиеті тумаған дәуірде Махамбет жырлары елдің сөз өнерін дамыта түскен ерекше құбылыс болды. Оның жырлары қазіргі жазба әдебиет өкілдерінің белгілі заңдылықтағы шығармаларынан қаншама алыс болса, сол кездегі (тіпті одан кейінгі де!) ауыз әдебиеті дәстүрлерінен де соншалық озық жатыр. Бұл ретте, оның өлеңдерінің биік идеялығын айтсақ та жеткілікті. Бұл идеясын халыққа жеткізу үшін оған халық әдебиетінің бұған дейінгі дәстүрлі әдістері, образдар шеңбері тар көрінді. Сондықтан ол өзіне дейінгінің бар уыттысын пайдалана отырып, қазақ өлеңін мазмұн, түр жағынан мықтап байытты. Көңілдегісін дәл бере алатын отты, жігерлі жаңа оралымдар, тың сөздер тапты.

Бұрын-соңды хан атаулыға әркім-ақ наразылық білдірген. Бірақ олардың ешқайсысы:

Эй, тақсыр-ау, ой, тақсыр!

Бойың жетпес биікпін,

Жетпей шарт сынбан.

Айта келген сезім бар,

Неғылсаң да жасырман.

Шамдансам жығар асаумын,

Шамырқансам сынар болатпын,

Қар қылад деп, тақсыр-ау,

Аяғыңа бас ұрман.

Байеке, сұлтан, ақсүйек,

Қыларын болса қылып қал,

Күндердің күні болғанда,

Бас кесермін - жасырман,

дей алған жоқ. Мұны тек Махамбет айтты. Және ол мұны көп тараған жырлардың қаһармандарындай қанатты тұлпары, қырып сал семсері болғандықтан айтқан жоқ еді. Жоғарыда айтылғандай, Махамбеттің өзіне дейінгілерден

көш бойы озғандығының бір белгісі осы болса керек.

Махамбет шығармашылығы – терең сырлы қазына. Оның өлеңдерін қайталап оқыған сайын жаңа қасиет табамыз. Образдарының сонылығын, молдығын былай қойғанның өзінде өлең техникасында қазіргі ақындарға да ой салғандай батыл жаңалықтар бар. Мысалы оның Баймағамбетке айтқан өлеңінің IX, XII шумақтары тоникалық (акцентті) өлең үлгісімен жазылған.

Қазақтың өлең өнерінің сырын аша түсу үшін әдебиет зерттеушілері Махамбет жырларынан бай материал табады. Әрине, бұл зерттеулер табысты болу үшін ұлы акынның шығармалары мейлінше толық жиналса нұр үстіне нұр. Сондықтан Махамбет шығармашылығына тікелей және жанама қатысы бар мәліметтердің бәрі зерттеушілердің назарын аударуға тиіс.

Ереуіл атқа ер салмай

1837-ші жылы желтоқсан айының 12-сінен 13-не қараған түні Исатай мен Махамбет Жайықты жарып өткен соң қасындағы қырық жолдасымен далаға қонады. Күн суық боран екен. Ертемен тұрса батырлар қар астында тоңып қалған екен. Жұрттың көбі қысты күні ағаштан, не тастан

“ЕРЕУІЛ АТҚА ЕР САЛМАЙ” ТОЛҒАУЫНЫҢ ӘР ЖЫЛДАРДАҒЫ БАСЫЛАМДАРДАҒЫ НҮСҚАЛАРЫ¹

1) “Шайыр” жинағындағы мәтіні, Орынбор, 1911, (35-6).

Исатайдың андасы Махамбет жыраудың сөзі

ایسالمای دك انسی معبد جرادك سوزی.

ایربولی آلفه (۹) ایرصالمای — ایگبولی نایز (۱۰) نولفه آلمای — ایگکو
ایگکو (۱۱) جیر جالمای — فوکر صالحون نوسکه آلمای (۱۲) قبلانی دوره کک
لوکما آلمای (۱۳) نیبونکی (۱۴) نی نیرگه جرونئی — نیرلوکدی (۱۵) سوندی
ارونئی — اولگدی نوسیب (۱۶) اینت چیبئی — اولی نوسکه اوزونبای (۱۷)
جانغه صالحان، الطه نك (۱۸) آرتوبیری (۱۹) آلمولمای — آلموگدی بایلاب کیلگینه—
خاطون بالا جالم بولمای (۲۰) نون فاطم جوروب نوس فاجبای — نبر نازوق
جاسلمابای (۲۲) نولملائای باصلابای (۲۳) ایرلیردک اسی نیرمه؟ (۲۴).

салған жылы үйге, күнде ішетін шайға үйреніп қалған екен. Етіктің орнына елдің бірқатары кебіс-мәсі киеді екен.

Далаға қонып, тоңып тұрған жігіттердің көбі жылы үйді, жұмсақ төсекті, қызыл шайды жоқтайды.

Сонда Исатай айтыпты-мыс: "Ай, жігіттер! Қазақ жұртына сәлем айтыңыз! Ел болам десе - құс төсек төсенбесін, шай ішпесін, кималы етік кимесін", - деп кималы етік деп кебіс-мәсіні айтқан. Сол уақытта Махамбет батыр мына өлеңді айтып жолдастарын жұбатқан.

Ереулі атқа ер салмай,
Егеулі найза қолға алмай,
Еңкеу-еңкеу жер шалмай,
Қоңыр салқын төске алмай,
Құбыланы төрткүл оңға алмай
Төбінгі терге шірімей,
Терлігі майдай ерімей,
Алты малта ас болмай,
Өзіңнен туған жас бала
Сақалы шығып жат болмай,
Ат үстінде күн көрмей,
Ашаршылық, шөл көрмей,
Арып-ашып жол көрмей,
Өлеңді төсеп ет жемей,
Ер төсектен безінбей,
Ұлы түске ұрынбай,
Түн қатып жүріп, түс қашпай,
Төбінгіні теріс салмай,
Темірқазық жастанбай,
Қу толағай бастанбай,
Ерлердің ісі бітер ме?!

2.3. Ерлік пен елдіктің өшпес рухы

Зейнолла Қабдолов
Егенмен Қазақстан, 7-тамыз, 2001.

Махамбет!

Бұл есім – өмірдегі қасіреттің синониміне, өнердегі қасиеттің символына айналған аса аяулы әрі ардақты ат. Көзі ашық, көкірегі ояу қазақтың бір де бірі бұл есімге бейтарап қарай алмайды:

"Ереуіл атқа ер салмай,
Егеулі найза қолға алмай,
Еңкеу-еңкеу жер шалмай..."
немесе,

"Мұнар да мұнар, мұнар күн,
Бұлттан шыққан шұбар күн,
Буыршын мұзға тайған күн,
Бура атанға шөккен күн..." –

дей бастасаңыз-ақ болғаны, алдымен мейірімін төгеді, содан соң мерейленіп кетеді.

Мұның себебі – "Атандым Ғазиз ақын бала жастан, әнші жоқ Қараөткелде менен асқан" дегендей, Абайдан кейінгі өлеңшілерді өз алдына қойғанда, Абайға дейінгі қазақ поэзиясында бұдан асқан ақын жоқ. Бұл шындықты әр қазақ та, бар қазақ түгел мойындап болған.

Әрине, асқар таудың асу-асу белдері біреу емес, бірнешеу болатыны секілді, қазақтың жыршы - жыраулық өнерінің де төбесін тіреген қадау-қадау дінгектері бірқыдыру бар: Асан Қайғы мен Қазтуған, Доспамбет пен Шәлғез, Жиёмбет пен Марғасқа, Ақтамберді мен Тәтіқара, Үмбетей мен Бұқар... Осылардың әрқайсысы заңғардың әр биігіне ұқсаса, Махамбет бар биіктің ішіндегі Қыран қия тәрізді қиырдан мұнартады.

Махамбет өлеңі – қазақ сөзінің қайталанбас құдіреті. Әрбір буыны мен бунағы, тармағы мен шумағы мұншалық тап-таза қорғасыннан құйылған ап-ауыр асыл сөз қазақтан басқа жер бетіндегі ешбір елдің өлең-жырында жоқ. Оның өзге тілге оңай аударылмайтыны да сондықтан.

Ақын болу – бір бар; ал оның үстіне батыр болу ше? Және де, ақынға – ақын, батыр – батыр қалпында бөлек-бөлек тұрып қалмай, ақындық пен батырлық бір тұлғаның табиғатында ару әйелдің әдемі бұрымындай өріліп, баяғы бабалар дәуірінен бермен қарай тек қана азаттық аңсаған асыл ерлердің азап пен қорлыққа қарсы ашулы айналса... – о, бұл енді әр ғасырда бір кездесетін аса сирек құбылыс. Осыдан келіп өмірдің өнерге яки өнердің өмірге айналуы

секілді ғажайып "жұмбақ" процесс туады да, оны туғызған уақыт пен кеңістікке амалсыз жүгінеміз.

Махамбет өмір сүрген Уақыт пен өнерін өрбіткен Кеңістік туралы ойласақ, біздің жадымызға патшалы Ресейдің тепкісінде төңбекшіген басыбайлы отары – ұланғайыр Ұлы даламыз, сол даланың бір шалғайындағы Бөкей ордасы, Орданы билеген қазақтың соңғы ханы Жәңгір Бөкеев оралады.

Бұл – Махамбеттің тағдырын тануға керек тарихи дерек.

Енді өнерге келсек, қазақ поэзиясының ғасырлар бойғы дамуына шешуші себеп болған қозғаушы күш – ешқашан үзілмеген, толастамаған, барған сайын үдей түскен азаттық идеясы.

Бұл – Махамбет талантының қайнар көзі, асау ағысы. Әбіш Кекілбаев Махамбет туралы жазған «Шандоз» атты еңбегінде оның «табиғаттан қалаған уақытында табыла бермейтін асылдай аса сирек кездесетін құбылыс» екендігін айта келіп: «Ондай құбылыс тек қазақ түгіл, барша адамзаттың ғұмырында да көп кездесе бермеген. Махамбет - кәдімгі он екі жілік, бір мығым жұмырбасты пенденің ертегідегідей аңызға айналуының, тек ертегіде ғана кездесетін ғажайып ерлердің қайтадан шындыққа айналуының таптырмас бір мысалы», - деп жазған еді. Ал, Махамбеттің ақындығының ерекшелігі оның ақындығы күрескерлікке ойшылдық және философиялық сипат берді, оның үстіне

Махамбет - мықты психолог ақын. Ақын өлеңдерінің негізгі тақырыбы – теңдік пен бостандық, әділдік үшін күрес, қанаушы отаршылдық жүйеге қарсылық болып келеді де әрқашан жігерлі асып-тасып жатқан асқақ рухпен көмкеріледі, оған көне дәстүр бойынша философиялық терең толғамдар, пайымдаулар сабақтасып отырады. Оның өлеңдері көтерілісшілер үшін бір жұтым ауа сияқты қызмет етті. Махамбет өлеңдерінің бір сыпырасы балалар мен үлкендерге бірдей ортақ мұра. Ерлікті дәріптейтін шығармалары көп. Біз келешек ұрпаққа әрқашан патриоттық күш-қайрат беретін, өздерін жігерлендіре түсіру үшін осындай батыр аталарымыздың болғанын ұмыттырмауымыз керек. Қазіргі таңда біздің патриоттарымыздың еліне деген сүйіспеншілігін арттырып, патриоттық идеяға

баулысын десек оларға Махамбет атамиздың өлеңдерін, шығармаларын бойларына сіңірту керек.

Қорытынды

Махамбет аңсаған азаттыққа қол жеткізген халқымыз үшін енді ақын мұрат еткен азат ойдың биігіне ұмтылу, шынайы демократиялық қоғам орнату парызымыз. Махамбет – ғасырдан-ғасырға жалғаса беретін, уақыт өткен сайын қын түбінде жатпас алмас қылыштай жарқырай беретін тұғырлы тұлға. Махамбетті білмейтін қазақ жоқ. Бірақ, бұл оның адами болмысы мен айбалта-жырын көзге елестетіп, тілге оралтумен шектелмейді. Бейбіт заманда өмір сүріп жатырмыз десек те, Махамбеттің жүрегін кескілеген намыс пен күрескерлік бізге қазір де қажет. Өйткені, арын тапталған, рухын төмендеткен елдің болашағы бұлыңғыр. Махамбет ұлттық тұлға оның батырлығын ақындығын күйшілігін азаттық жолындағы күрескерлігін болашақ ұрпақтың санасына сіңетіндей етіп дәріптеу керек. Махамбет сияқты батыр да ақын бабаларымызды ешқашан жадымыздан шығармауымыз керек. Біздің болашағымыз үшін күрескен Махамбет атамиздың рухына басымызды иіп, еліміз үшін күрескені үшін елімізді одан әрі көркейту керек. Батыр бабаларымыздың аңсаған арманы еліміздің азаттығын алу болған еді соны жадымыздан шығармай, әрқашан мақтан тұтып, болашақта елімізді көркейту – бізге парыз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Берқайыр Аманшин «Махамбет әлемі», «Арыс» баспасы Алматы 2004
2. Батыс Қазақстан облысы. Энциклопедия-Алматы: «Арыс» баспасы 2002 ж.
3. Егеубаев А.Қ., «Махамбет» бірінші том, «Ғылым» ғылыми баспа орталығы, Алматы 2003
4. Зейнолла Қабдолов, Егемендік мен Қазақстан, 7-тамыз, 2001
5. Қадыр Жүсіп. Махамбеттану мәселелері. Алматы. Асем-систем. 2003 ж.
6. Қазақстан тарихы. очерктер- Алматы. 1994ж
7. Кенжалиев И. Махамбет. – Орал, 2003 5.
8. Майтанов Б. Махамбеттің автопортреті // Қазақ әдебиеті. -12.09. 2003
9. https://adebiportal.kz/kz/news/view/mahambet-murasy-egemen-eldiktin-ospes-ruhu__22185

Орал қалалық мәдениет және демалыс саябағының сүректі өсімдіктерінің биоалуантүрлілігі мен экологиясы

ЖҰМАҚҰЛОВА
Әсел Асанқызы
М.Өтемісов атындағы БҚУ
«Биология-география»
мамандығы 3-курс студенті
Орал., БҚО

КАЖЫМУРАТОВА
Жаннат Санкибаевна
М.Өтемісов атындағы БҚУ
Жаратылыстану-география
факультеті, «Биология,
География, Химия»
кафедрасының аға оқытушысы,
Орал., БҚО

ӨТЕПБЕРГЕНОВА
Алмира Айсағалиқызы
М.Өтемісов атындағы БҚУ
«Биология-география»
мамандығы 3-курс студенті
Орал., БҚО

Аңдатпа

Мақалада саябақтың тарихы мен қазіргі таңдағы сүректі өсімдіктердің биоалуантүрлілігі мен экологиялық жағдайы қарастырылған. Саябақтағы сүректі өсімдіктердің экологиялық жағдайына және экожүйесіне тұрақты мониторинг пен профилактикалық шаралардың маңыздылығын талқылайды.

Аннотация

В статье «Биоразнообразие и экология древесных растений Уральского городского парка культуры и отдыха» рассматривается история парка, биоразнообразие и экологическое состояние современных древесных растений. Обсуждает важность постоянного мониторинга и профилактических мер по экологическому состоянию и экосистеме древесной растительности в парке.

Кілт сөздер: Тұқымдас, туыс, түр, қос жарнақтылар, қарағайлар, топырақ профилі, қарағай тұқымдасы.

Орал қалалық мәдениет және демалыс саябағы - Шаған өзенінің сол жағалауында, қаланың оңтүстік-батыс бағытында орналасқан, Қазақстандағы ерте уақытта негізі қаланған саябақтардың бірі.

Саябақтың тарихы 1837 жылы алғашқы жаза-лаушы атаман В.О.Покатиловтың басшылығымен қала тұрғындары демалу және қалалық мектеп оқушыларының бау-бақша ағаштарын өсіріп, жеміс бере алатындығын көрсету және жеміс бағына қамқорлық жасауға үйретіп, жұмысқа тарту

мақсатында болды. Ол қайтыс болғаннан кейін, бұл идеяны жүзеге асыруды Орал казак әскерінің атаманы М.Л. Кожевников қолға алды. 1839 жылы Шаған жағалауында арнайы алаң бөлініп, Кожевников бұйрығымен 1840 жылы сол жерде бақ салынды. Сол кезендерден бастап саябақ бірнеше тарихи оқиғаларды басынан өткізді. Л.Н. Толстой, А.Д. Столыпин, С.Сейфуллин, М.Шолохов, Х.Есенжанов, С.Мұқанов, Ж.Молдағалиев сияқты көптеген ұлы ғалымдар мен танымал ақын-жазушылар бақты аралап демалды.

Сурет 1. Орал қалалық мәдениет және демалыс саябағы

1974 жылы саябақтың ауданы 100 гектарға дейін кеңейтілді, бірақ 20 га аумақ абаттандырылды, 1982 жылдан бастап Қазақстандағы ең көне саябақ деп мемлекет қорғауына алынды. Орал қаласының мәдениет және демалыс саябағы өсімдіктердің алуан түрлілігіне бай, сондықтан саябақ 15 секторға бөлініп қарастырылады, саябақтың жалпы ауданы 23 га құрайды.

Қазіргі саябақта 6000-дай сүректі өсімдіктер бар, олардың ішінде 150 жастан асқан тарихи реликті үлгілер – 24 емен және 7 қарағай тіркелген. Еменнің қалыңдығы 80 сантиметрден асады, биіктігі 20-26 метр, қарағайдың диаметрі 52 см, биіктігі 30 метрге жетеді. Саябақта ағаштардың 23 түрі, бұталардың 12 түрі бар. Өсімдік флорасын зерттеуде сүректілердің тұқымдасқа, туысқа жататын 34 түрі тіркелді. Олар: *Pinus silvestris*, *Populus alba*, *Acer tataricum*, *Picea abies*, *Ulmus laevis*, *Petula pendula*, *Larix sibirica*.

Орал қаласының мәдениет және демалыс саябағының флорасына ұсынылған талдау ғылыми дереккөздер негізінде жинақталып, зерттеу жұмыстары барысында жинақталған материалдармен толықтырылды. Орал қалалық мәдениет және демалыс саябағының таксономиялық құрылымы, екі таксонды *Pinophyta* (1 тұқымдас, 4 туысын, 4 түрін), *Magnoliophyta* (12 тұқымдасын, 24 туысын, 34 түрін) анықталды (1 кесте).

Кестені қорытындылай келе Орал қаласының мәдениет және демалыс саябағы жекелеген өсімдіктер түріне бай. Соның ішінде қос жарнақтылардан 12 тұқымдасы, 24 туысы, 30 түрі кездессе, қарағай тұқымдасынан 1 тұқымдас 4 туыс, 4 түр кездеседі. Жалпы кездесетін тұқымдастар саны 13, туыстар саны 28, түр саны 34 құрайды.

Сурет 2,3. Орал қалалық мәдениет және демалыс саябағының биоалуантүрлілігі

Кесте 1. Саябақ өсімдіктерінің биоалуантүрлілігі.

Кездесетін таксондар	Тұқымдас саны	Жалпы саны, %	Туыс саны	Жалпы саны, %	Түр саны	Жалпы саны, %
Қос жарнақтылар	12	35,2%	24	30 %	30	34,8 %
Қарағай тұқымдасы	1	2,9 %	4	48,5 %	4	48,5%
Барлығы	13	38,2%	28	27 %	34	34,8%

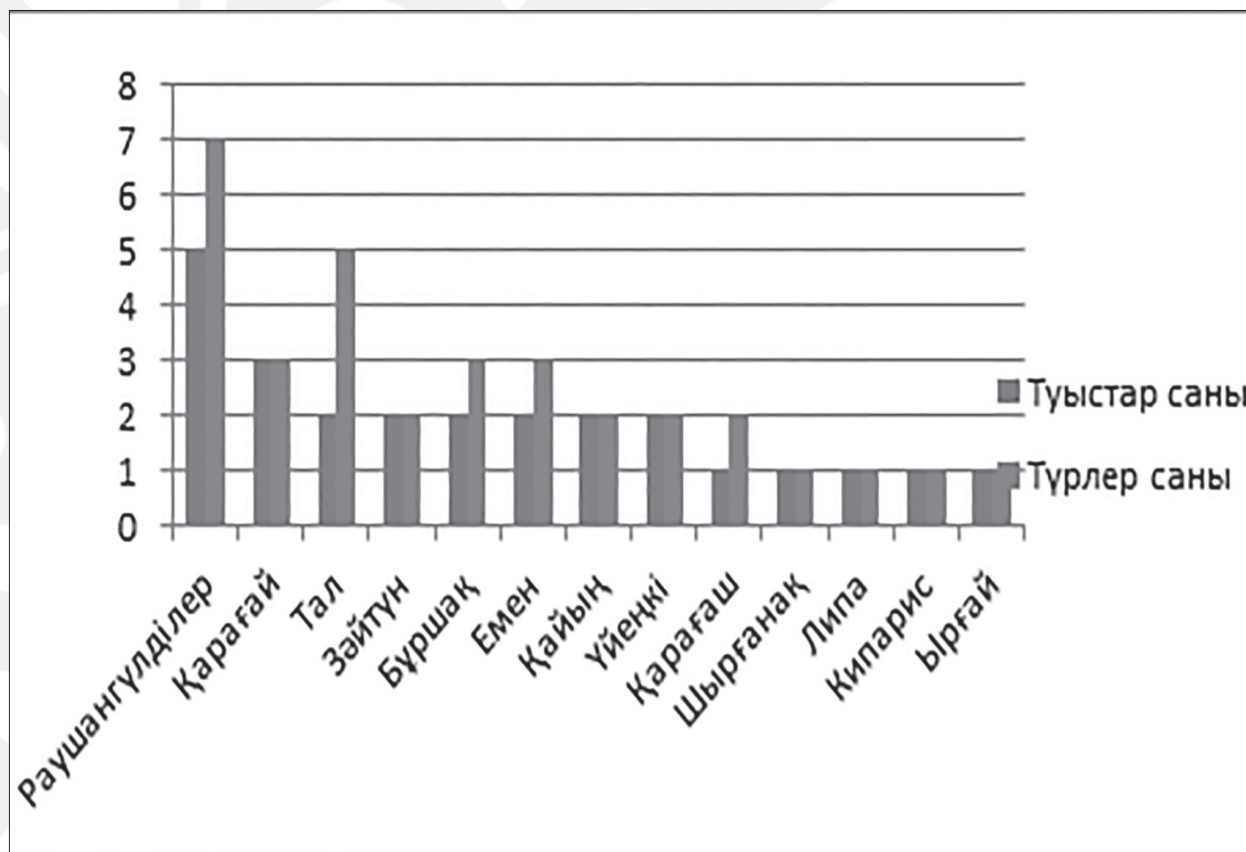
Кесте 2. Саябақта кездесетін тұқымдастар саны

№	Тұқымдастар	Туыстар саны	Түр саны
11	Раушангүлділер	5	7
22	Қарағайлар	3	3
23	Талдар	2	5
44	Зәйтүндер	2	2
55	Бұршақтар	2	3
66	Емендер	2	3
77	Қайыңдар	2	2
88	Үйеңкілер	2	2
19	Қарағаштар	1	2
110	Шырғанақтар	1	1
111	Липалар	1	1
212	Кипаристер	1	1
113	Ырғайлар	1	1

Кестені қорытындылай келе саябақта кездесетін тұқымдастардың атауы мен саны көрсетілген. Соның ішінде Раушангүлділерден 5 туыс, 7 түр; Қарағай тұқымдасынан 3 туыс, 3 түр; Тал тұқымдасынан 2 туыс, 5 түр; Зәйтүндер

тұқымдасынан 2 туыс, 2 түр; Бұршақтар мен Емендер тұқымдасынан 2 туыс, 3 түр; Қарағаштар тұқымдасынан 1 туыс, 2 түр; Шырғанақтар, Липалар, Кипаристер және Ырғайлар тұқымдасынан 1 туыс, 1 түрден кездеседі. (Диаграмма 1)

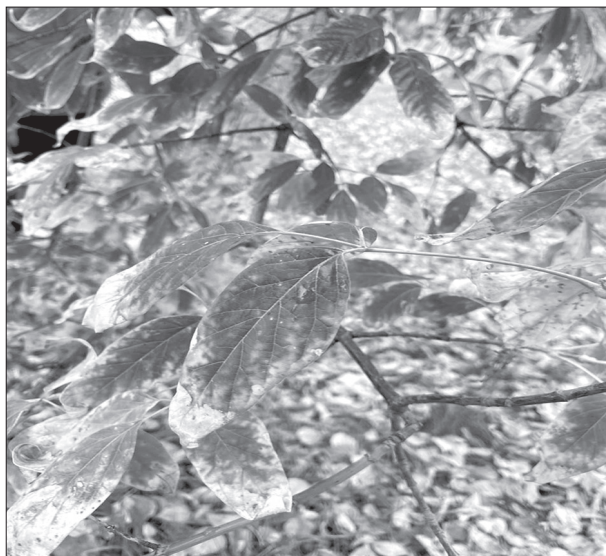
Диаграмма 1. Саябақта кездесетін тұқымдастар саны

Қазіргі таңда өсімдіктердің және оның алуантүрлілігіне әсер етуші фактор ол - топырақ жамылғысы. Топырақ профиліндегі ауыр металдардың болуы өсімдік үшін тигізер әсері үлкен. Топырақта қорғасын, мырыш, никель мөлшерінің төмендеуі, сонымен қатар марганец мөлшерінің жоғарылауы қазіргі топырақ жамылғысының жайы. Тұтастай алғанда, алынған нәтижелер зерттелетін аймақтардың топырақтарында жекелеген ластаушы элементтердің едәуір мөлшерін көрсетеді, ал топырақ жамылғысындағы кейбір металдардың мөлшері арасында сенімді корреляцияның болуы топырақтың жоғары экологиялық маңыздылығын растайды. Көптеген зерттеушілер микроорганизмдер жүргізетін талшықтардың ыдырау процесін топырақ құнарлылығының, оның биогенділік деңгейін анықтайтын маңызды көрсеткіштерінің бірі деп санайды. Целлюлоза органикалық заттардың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, сондықтан целлюлозаның ыдырау жылдамдығы жалпы топырақтағы органикалық заттардың ыдырау жылдамдығына әсер етеді, бұл өз кезегінде жасыл кеңістіктердің жағдайына әсер етеді. Осындай факторлар нәтижесінде өсімдіктер әртүрлілігі азайып ағаштарда аурулардың пайда болуына әкеліп отыр. Ағаштар жапырақтардың қурап қалуы, шіруі, сарғаюы сияқты әртүрлі аурулардан зардап шегуі мүмкін, сонымен қатар қоңыздар, кенелер және құрт тәрізді зиянкестер де әсер етеді. Кең таралған аурулардың қатарына тамыр шірігі, зең, қысқы және жазғы шірік және саңырауқұлақ инфекцияларының әртүрлі түрлері жатады. Бұл мәселелерді бақылау үшін арнайы дәрі-дәрмектермен емдеу немесе жақсартылған қоршаған орта жағдайлары сияқты тұрақты сынақтар мен тиісті сақтық шараларды қажет етеді. Саябақтағы сүректі өсімдіктердің қазіргі экологиялық жағдайында тамыр шірігі, зең, қыс және жазғы шірік, саңырауқұлақ инфекциялары тіркелді.

Бұл аурулардың әрқайсысы суару жүйесін, ауа айналымын жақсартуды, химиялық заттарды қолдануды және ауру өсімдіктер мен ластаған бөліктерді жою сияқты санитарлық шараларды қоса алғанда, бақылау мен алдын алудың әртүрлі тәсілдерін талап етеді.

Ағаштардың ауруларын уақытында анықтау және алдын – алу саябақ экожүйесін қорғау үшін маңызды, ол жағдай өнімділіктің төмендеуіне, ағаш сапасының нашарлауына және тіпті ағаштың өлуіне әкелуі мүмкін. Сондықтан ағаштарды ауру белгілеріне үнемі тексеріп, олармен күресу үшін

Сурет 4. *Acer negundo* ағашында тіркелген жазғы шірік

тиісті шараларды қабылдау қажет.

Қорытындылай келе ағаштар біздің экожүйемізде маңызды рөл атқарады, таза ауамен қамтамасыз етеді, топырақтың сапасын жақсартады және әртүрлі жануарлар түрлеріне баспана береді. Дегенмен, олар әртүрлі қауіптерге, соның ішінде ауруларға, зиянкестерге, ластануға және климаттың өзгеруіне бейім. Олардың біздің өміріміздегі маңызды рөлін сақтау үшін үнемі күтім жасау, денсаулықты сақтау және зиянды факторлардан қорғау сияқты профилактикалық шараларды белсенді түрде жүзеге асыру қажет. Сонымен қатар, қауіпті дер кезінде анықтау және олардың алдын алу үшін қажетті шараларды қабылдау үшін мониторинг арқылы ағаштардың жағдайын мұқият бақылау маңызды. Ағаштардың ауруларының алдын алу және бақылау бүгінгі күні біз үшін және болашақ ұрпақ үшін салауатты ортаны қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Александрова С., «Приуралье» газеті, «В нашем парке старом...» 2005 ж., 25 тамыз
2. Белый А. «В парке старинном», 1990 ж. 486 б.
3. «Природно-ресурсный потенциал и проектируемые объекты заповедного фонда Западно-Казахстанской области», О, 1998 ж., 110 б.
4. Мырзақұлов П.М., Әметов Ә.Ә. Жоғары сатыдағы өсімдіктер систематикасы. – Алматы: Қазақ университеті, 2000. – 374 б.
5. Тонкопий М.С., Сатбаева Г.С., Анисимова Н.М. Экология және тұрақты даму. Алматы, 2011 ж.

Natural disaster - Табиғи апат

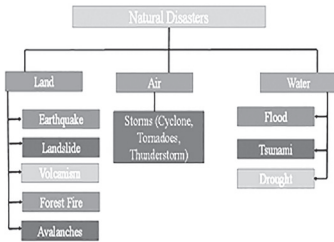

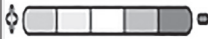

АЙТЖАНОВА
Еңлік Айболатқызы
Бірлік негізгі орта мектебі,
Ағылшын тілі мұғалімі
Тасқала ауд., БҚО

Short term plan: term 3

Unit 7: Natural disaster	Lesson 20	
Teacher name:	Aitghanova E	
Date:	19.02.2024	
Grade: 7	Number present:	absent:
Lesson title	Natural disasters	
Learning objectives	7.6.10.1 use present continuous forms for present and future meaning and past continuous on a range of familiar general and curricular topics 7.3.7.1 use appropriate subject-specific vocabulary and syntax to talk about a growing range of general topics, and some curricular topics 7.3.8.1 recount some extended stories and events on a growing range of	
Lesson objectives	Learners will be able to: - To consolidate vocabulary -To ask and answer questions about the past	
Value links	Integrity – Integrity is the quality of having strong moral principles. So, a person with integrity will always act with honesty and adhere to their own moral code regardless of what others do.	
Plan		

Stages / Time	Teachers actions	Students actions	Assessment criteria	Resources
<p>Beginning of the lesson</p> <p>Warming-up</p> <p>3 min</p> <p>Pre-learning «Brainstorming» method</p> <p>7 min.</p>	<p>Organization moment :</p> <p>1. Greeting.</p> <p>Ask about the weather.</p> <p>The teacher sets the lesson objectives, letting students know what to anticipate from the lesson.</p> <p>Warming up</p> <p>Where are you from?</p> <p>How old are you?</p> <p>What color is it?</p> <p>How many students are there in class?</p> <p>What day of the week today?</p> <p>Revise the language of the previous lesson.</p> <p><u>Lead – In</u></p> 	<p>The aim: To develop pupils speaking skills and create friendly atmosphere</p> <p>Efficiency: By wishing each other they feel better and feel the support of others</p> <p><i>Students of the class are listed.</i></p> <p><i>Students' attention is drawn to the lesson.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Learners write the numbers from previous lesson <p><i>Determines the topic and purpose of the lesson</i></p> <p><i>Students say different words from the picture</i></p>	<p>The teacher to assess learners for their ability.</p> <p>“Good job! Well done!”</p> <p><i>Formative Assessment</i></p> <p><i>Good job!</i></p> <p><u>Descriptor:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - know key phrases - know vocabulary of previous lesson <p>Total: 1 point</p> <p>Assessment criteria</p> <ul style="list-style-type: none"> - Learners have met the learning objectives if they can: To talk about 	<p><i>EXCEL BOOK</i></p> <p><i>Pictures</i></p> <p><i>work-sheet</i></p> <p><i>Student's book</i></p>
<p>Middle of the lesson</p> <p>Presentation part.</p> <p>30 min</p>	<p><u>Ex: 5 P: 77</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Explain the task and tell Ss to read texts A and B in full before trying to fit the words into the gaps. Give Ss time to complete the task. Check Ss' answers around the class. <p><u>Ex:6 P:77</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Explain that Ss should think of something funny, sad or scary that happened to them on holiday. Ask Ss to work in pairs and use the prompts 1-9 to ask and answer questions. Ss should make notes of each other's answers. Then swap roles. Monitor the activity around the class. 	<p>Pupils read the text and complete them with the words in the list.</p> <p>ANSWERS</p> <p><u>A 1 howling</u></p> <p><u>2 flying</u></p> <p><u>3 shelter</u></p> <p><u>4 rescue</u></p> <p><u>5 survive</u></p> <p><u>B 1 rumbling</u></p> <p><u>2 shaking</u></p> <p><u>3 rocking</u></p> <p><u>4 collapsed</u></p> <p><u>5 hurt</u></p> <p>Pupils talk with your partner about your funniest, saddest or scariest experience on holiday.</p> <p>ANSWERS</p> <p><u>1 B: ... the Carpathian Mountains in Romania.</u></p> <p><u>2 A: Who was with you?</u></p>	<p><u>Descriptor:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - read the text - complete them with the words <p>Total: 2 point</p> 	<p>Card</p> <p>Work-sheet</p> <p>Students book</p>

	<p><u>Ex:7 P:77</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Make it clear to Ss that they will be writing about their experience. <p>Tell Ss to use the guide and fill it in with their notes on their experience and sign off with their name.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Allow Ss time to complete the task and then check Ss' answers. <p>Alternatively, assign the task as HW and check Ss answers in the next lesson.</p> <p>Conclusion during the lesson some tasks differentiated by outcomes of the students and by their abilities.</p>	<p><u>B: I was with my parents.</u> <u>3 A: What was the weather like?</u> <u>B: It was very wet and rainy.</u> <u>4 A: How did you get there?</u> <u>B: We travelled by aeroplane, then car.</u> <u>5 A: Where did you stay?</u> <u>B: We stayed in a mountain hostel.</u> <u>6 A: What did you do?</u> <u>B: We went for long hikes in the mountains. Even though it was raining, it was very beautiful.</u> <u>7 A: What happened?</u> <u>B: One day, we were walking towards an old stone bridge. The river was full of fast flowing water. Just as we were about to cross the bridge, it collapsed into the river with a huge crash and was washed away!</u> <u>8 A: What happened in the end?</u> <u>B: We had to walk a long way to find another bridge.</u> <u>9 A: How did you feel in the end?</u> <u>B: We felt very relieved and lucky to be alive.</u></p> <p>Pupils now use your answers in ex6 write an email to your English – speaking friend about your experience.</p> <p>ANSWERS <u>You won't believe what happened to me while I was on holiday in Romania! My parents and I went there in spring by aeroplane. The weather was wet and rainy. We stayed in the Carpathian Mountains. Every day we went on long hikes in the beautiful mountains. Then one day we were walking towards an old stone bridge. The river was full of fast flowing water. As we were about to cross the bridge, it collapsed into the river! I felt shocked. In the end, we had to walk a long way to find another bridge. We all felt very relieved and lucky to be alive. What about you?</u> <u>Write back,</u> <u>Damir</u></p>	<p>Descriptor: - talk with your partner - answer the question Total: 2 point</p> <p>Descriptor: - use your answers in ex6 - write an email Total: 2 point</p> <p>-Make CCQ questions Yes / No</p>	
<p>End of the lesson 5 min</p>	<p>FEEDBACK Learners provide feedback on what they have learned at the lesson. <u>Ex:</u> Home task: Write short information about the most dangerous natural disaster.</p>			<p>Poster Success <i>Round of Applause</i></p>

Внеклассное мероприятие «Думай по-зеленому»

ПОЛЯКОВА
Наталья Анатольевна
ПДО СЮТ,
педагог-эксперт;
Бурлинский район, ЗКО»

Цель: научить учащихся бережному отношению к окружающей среде и природе в целом.

Задачи:

- ознакомить с глобальными проблемами загрязнения планеты Земля;
- прививать экологическое мышление;
- сформировать основы экологической культуры;
- научить решать экологические задачи и проблемы;
- познакомить и развивать знания по разработке и составлению проектных работ

Здравствуйтесь ребята. Я рада приветствовать вас на нашем занятии.

Эмоциональный настрой.

Если утром улыбнуться,
Сразу птицы запоют,
Всюду чудеса начнутся
И ромашки расцветут.
Если будешь улыбаться
Всем невздам вопреки,
Будут в небе зажигаться
Звезды, словно огоньки.
И тогда придет удача,
И тогда придет успех,
Ведь улыбка много значит
Для тебя, для нас, для всех.

Есть такое твёрдое правило, - сказал мне после Маленький принц. - Встал поутру, умылся, привёл себя в порядок - и сразу же приведи в порядок свою планету.

Антуан де Сент-Экзюпери

Сейчас я предлагаю вам поиграть в игру "Наш

дом"

Задачи:

- учить запоминать все части природы в сочетании;

научить воспринимать природу как комплекс взаимосвязанных компонентов;

- учить придумывать объекты-аналоги в двух домах.

Посмотрите внимательно на эти два дома и найдите объекты – аналоги.

Ответ: светильник - солнце; вентилятор - ветер; душ - дождь; плита - вулкан; холодильник - снежинки; кошка - тигр; ковёр - трава; крыша - облако.

Посмотрите пожалуйста на экран. Что вы видите? (ветряная мельница, солнечные батареи,

ГЭС) Какие ассоциации у вас возникают ?

Назовите тему нашего сегодняшнего занятия?

Ответ «Думай по зеленому.»

Прежде чем, мы с вами перейдем к изучению нашей темы, я предлагаю вам проверить свои знания в области экологии человека, пройдя тест <https://biouroki.ru/test/68.html> пройдите тест «Экология человека»

Если будете отвечать правильно, то появится съедобный гриб, а если не правильно, то мухомор.

Молодцы, все справились с заданиями. Проверьте свой результат.

Итак, сегодня я предлагаю вам построить Экоград. Город, где нет болезней, мусора, кругом цветущие зеленые растения, пение птиц, покой и умиротворение.

Я разделила вас на 4 группы: биологи, медики, химики, архитекторы. У каждой группы свое задание.

Ваша цель – создать проект. Проекты могут быть оформлены и представлены с помощью средств мультимедиа: показ видеоролика, презентации в программе «PowerPoint», а также в формате текстового документа. Для достижения поставленной цели каждой группе нужно выполнить ряд задач.

«Биологи»

1. Выясните, какие растения наиболее часто встречаются в нашей местности?

2. Предложите растения, которые бы вы высадили в нашем Экограде и почему?

3. Оформите их в виде фотоколлажа.

«Медики»

1. Узнайте, как влияет экологическая обстановка на здоровье человека;

- выявите заболевания, которые связаны с загрязнением окружающей среды.

2. Используя Интернет-источники, дополните свой список.

3. Предложите упражнения дыхательной гимнастики

«Химики»

1. Выясните правила сортировки отходов. Проверьте, правильно ли жители ваших окрестностей утилизируют отходы.

2. Выявите причины нарушений правил сортировки мусора.

3. Используя Интернет-источники, составьте буклет о том, как оптимизировать утилизацию отходов в вашем городе.

«Архитекторы»

1. Выясните какой наиболее экологичный материал можно применить в строительстве Экодома

2. Используя Интернет-источники, составьте план строительства Экодома

3. Предложите нам проект Экодома

Ребята, сегодня вы с вами построили Экоград. И в нашей стране есть все предпосылки в осуществлении нашего проекта. Я предлагаю вам посмотреть видео о первом Экодоме в Казахстане.

https://www.youtube.com/watch?v=0wlQZEatnXo&ab_channel=BogutyWildForest

А вот в Костанайской области построили пер-

вую ветровую электростанцию

2 задание. Так как мы построили Экоград, то мы должны уметь давать вторую жизнь ненужным вещам. Перед вами лежит все то, что мы ежедневно выбрасываем в мусорный контейнер. Я предлагаю вам сейчас сделать поделку или вещь, которую можно использовать в дальнейшем. Молодцы все справились с заданием. А посмотрите, что делают из этих же материалов учащиеся кружка «Юный эколог».

3 задание. Ребята я предлагаю вам составить кроссворд на тему «Экологии»

<https://biouroki.ru/workshop/crossgen.html> составить кроссворд

Давайте подведем итог сегодняшнего занятия.

Рефлексия (упражнение «Retro– dart».)

Мишень с надписями:

- Мы говорили о том, что для меня важно.

- Я говорил открыто.

- Я уверен, что сегодня сделал свой первый шаг на пути в «Чистое будущее».

- Я сегодня начал думать по зеленому

Я прошу каждого из Вас отметить свое мнение на Флип – чартах.

Центр дарт - мишени – утверждение верно для меня на 100%, за пределами диска – 0%.

Команды выполняют упражнение «Retro– dart».

Ребята! У вас у всех получились оригинальные арт – объекты, без сомнения это заслуга дружной творческой работы каждой команды. Я прошу Вас рассказать, чем уникальна и необыкновенна каждая команда.

Я прошу каждого из Вас заполнить пробелы и расставить знаки препинания в следующем утверждении:

«Моя команда потрясающая, потому что _____, и это заставляет меня

чувствовать _____

Команды выполняют упражнение «Моя команда - Awesome !».

Поаплодируем друг другу!

Так здорово чувствовать себя частью успешной команды!

Ребята, спасибо большое Вам за работу! Сегодня мы с вами побывали в роли биологов, медиков, химиков и архитекторов. Закончить наше мероприятия мне бы хотелось словами Евгения Евтушенко:

Берегите эти земли, эти воды,

Даже малую былиночку любя!

Берегите всех зверей внутри Природы,

Убивайте лишь зверей внутри себя.

«Что может сделать каждый? Не навредить! Не быть равнодушным!

День за днем развивать в себе «экологическое мышление», учиться осознанному, созидающему, бережному отношению к родной природе. Если каждый из нас будет делать свой небольшой вклад в сохранение красоты и чистоты родного края, без сомнения, человечество сумеет уберечь целую планету Земля чистой для своих потомков.

«Шамшиден Мырзагалиев - шахматист и солдат Победы» (конспект открытого занятия по шахматам)

КАШИРИН
Виталий Владимирович
Педагог-исследователь,
руководитель шахматной школы
ГККП «Центр внешкольной работы»
г.Уральск, ЗКО

Цели занятия:
1. Познакомить детей с партиями Шамшидена Мырзагалиева.

2. Рассказать детям о довоенном чемпионе Казахстана по шахматам, погибшем в боях Великой Отечественной Войны, какой ценой завоевана Победа.

3. Прививать детям любовь к Родине, воспитывать мужество, смелость.

Задачи занятия:

1. Пробудить у учащихся желание узнать историю родного края.

2. Познакомить детей с интеллектуальным видом спорта шахматы, красотой и многогранностью.

3. Использовать обучение игре в шахматы, как хороший способ содействия формирования разносторонне развитой личности, нравственности и культуры поведения.

Оборудование и наглядные пособия: демонстрационная доска, записи песен «День Победы», «Журавли», мультимедийная презентация.

Ход занятия:

I. Вступительное слово педагога.

- Ребята, сегодня у нас не совсем обычный урок. Этот урок мы проводим в те дни, когда страна готовится к государ-

ственному празднику – Дню Победы. Этот праздник дорог всем людям Казахстана. Послушайте очень знакомую песню, которая часто звучит в день этого праздника, и постарайтесь определить тему урока.

Включается запись песни «День Победы», которая даст учащимся определённый эмоциональный настрой.

II. Основная часть занятия.

- Ребята, от кого вы впервые услышали о Великой Отечественной войне

- Что празднует страна каждый год 9 Мая?

- Ребята, наша встреча посвящена мужественным и суровым дням Второй Мировой войны, тем страшным годам, когда гитлеровские армии, охваченные диким стремлением поработить народы всего земного шара, решили превратить его в единое фашистское государство, в котором только фашисты получили бы право считаться полноценными людьми, участь же остальных – быть их рабами.

- Ни одно государство не смогло противостоять варварскому натиску гитлеровской армии. Захватив почти всю Европу, Гитлер вторгся в нашу страну. Эта война принесла страшные беды нашей стране. Но после четырех лет ожесточенных боев

наша страна одержала Великую Победу. В этой страшной войне погибло 28 миллионов наших соотечественников. Более 500 тысяч казахстанских солдат пало на полях сражения в этой страшной войне. И одним из них был трехкратный чемпион Казахстана по шахматам Шамшиден Мырзагалиев.

- Когда Шамшиден Мырзагалиев познакомился с шахматами, ему было 13 лет, а в шестнадцать, в 1938 году, он уже чемпион своей республики. И еще дважды завоевывал он это звание. Перед войной став сильнейшим в Казахстане, он так и остался непобежденным. И не только в шахматах. Шамшиден героически сражался на фронте и погиб.

- Родился недалеко от поселка Урда в 1922 году. Окончив в 1934 году начальную школу, поступает в интернат Казахской средней школы № 4. Здесь получает аттестат зрелости и в октябре 1940 года призывается в ряды Красной Армии. До начала войны учился в школе младшего комсостава, с 22 июня 1941 года воевал. В 1944 году погиб. В «Приуральской правде» за 16 ноября 1939 года было написано о Шамшидене: «Этот молодой и талантливый шахматист обращает на себя большое внимание. Приехав в 1934 году на учебу в город Уральск, он совсем не знал шахматной игры. В 1935 году он начинает увлекаться шахматами, а уже в 1938 году завоевывает звание чемпиона Казахстана и добивается звания шахматиста первой всесоюзной категории. Быстро растущий шахматист Мырзагалиев имеет достаточно надежные перспективы быть мастером».

- Шестой чемпионат республики был организован в августе 1940 года в Алма-Ате. Соревнование проходило в острой борьбе, лидерство до последнего тура переходило из рук в руки. Шамшидену в решающей партии пришлось играть с алмаатинцем

Дубровским, который в итоге признал себя побежденным и первым поздравил своего противника с чемпионским титулом. Участники чемпионата не знали, что победа Мырзагалиева будет его последней в официальных соревнованиях. Они не знали и того, что следующий чемпионат республики будет организован только спустя семь лет. Из пятнадцати участников шестого чемпионата в седьмом приняли участие только один, остальных судьба разбросала в разные стороны, многие героически погибли на войне. Приводим пример творчества Шамшидена Мырзагалиева.

Мырзагалиев – Матеров

1. c4 e6 2. Kf3 f5 3. d3 Kf6 4. Kc3 Ce7 5. e4 fxe4 6. dxe4 0-0 7. e5 Ke8 8. Cd3 b6 9. h4 Cb7? 10. Cxh7+ Kpxh7 11. Kg5+ Kpg8 12. Фh5 Lf5 13. Фh7+ Kpf8 14. Фh8 1/0.

- Земляки Шамшидена Мырзагалиева чтут его память. С 14 по 23 июля 2003 года в помещении Казахского драматического театра города Уральска проходил международный шахматный турнир памяти Шамшидена Мырзагалиева, в котором приняли участие международный гроссмейстеры Юрий Балашов (Россия), Виктор Купрейчик (Беларусь), Максим Сорокин (Аргентина), Жан-Люк Шабанон (Франция), Сайдали Юлдашев (Узбекистан) и Муртас Кажгалеев (Казахстан). Победу в нем одержал узбекский гроссмейстер Сайдали Юлдашев.

III. Заключительная часть занятия.

- Вот и окончился наш рассказ о выдающемся шахматисте и простом солдате Шамшидене Мырзагалиеве. Он мог бы стать мастером, чемпионом СССР, играть в больших турнирах, но он навеки остался солдатом той великой войны. Помните о его подвиге.

В заключение урока звучит песня «Журавли» – музыка Яна Френкеля, стихи Расула Гамзатова.

«Жаңарған Түркістанға» саяхат

ДЮСЕНОВА

Гульжан Есеновна

Ақсай қаласының №4 ЖОББМ
тарихи-өлкетану музей жетекшісі,
Бөрлі ауданы, БҚО

ҚР Президенті Жарлығымен 2018 жылдың 19 маусымында жаңадан Түркістан облысы құрылған болатын. Бұл тарихи шешім өңірге жаңа серпін берді және жан-жақты даму мүмкіндіктеріне жол ашты.

Биыл Түркістан облысының құрылғанына 5 жыл толып отыр. Түркістан ежелден-ақ мәдениеті мен руханияты, ғылымы жан-жақты дамыған әлемдік деңгейдегі қала болған. Сондықтан шығар, Түркістан десе, әуелі көз алдымызға туризм саласы, ондағы Қожа Ахмет Ясауи кесенесі, Сауран секілді ескі қалашықтар елестейтін. Бұл қала барша түркінің рухани ұстазына айналған Ясауидей бабамызбен қатар, Абылай хан бастаған қазақтың 21 ханы, 56 батыры, 21 биі мен 8 сұлтаны, ұлтымыздың басқа да ұлы тұлғалары мәңгілік тыныс тапқан қасиетті мекен.

«Жаңарған Түркістан» атты үш күндік Тарихи-мәдени рухани-танымдық экскурсиялық саяхат бағдарламасын БҚО, Бөрлі ауданы «Жас туристер станциясының» облыстық байқаудың жеңімпаз оқушыларына ұсынып, саяхатқа «Binur Travel» компаниясының тур ұйымдастырушы менеджері Назаров Тимурхан Алмаханбетұлы және гид-экскурсоводы – Ақыл Ильясұлы шақырған болатын.

2024 жылы 24-29 наурыз аралығында Бөрлі ауданы «Жас туристер станциясы» туризм орталығы әдіскері Молдағалиева А.М., өлкетану бөлімінің меңгерушісі Абдирова Г.А., және музейтану бөлімінің меңгерушісі Сакимова Г.Б. ұйымдастырумен «Жаңарған - Түркістан қаласына» тарихи-танымдық үш күндік экскурсияға бардық.

Экскурсияның мақсаты: Қазақстанның тарихи тағылымға толы Жаңарған Түркістан облысының туристік орындарымен танысу.

Экскурсиямыздың алғашқы күнінде қасиетті «Арыстан баб» кесенесіне бардық. Облыс орталығынан 60 шақырымдай (Отырар ауданы, Шәуілдірден 12 км) қашықтықта орналасқан. Қожа Ахмет Ясауидың хикметтерінде ұстазға арналған ыстық лебіздер мен оның тәлім-тәрбиесін үлгі ету, өнеге ету жиі ұшырасады. Арыстан бабтың әулиелігін халық мойындаған. Сондықтан зиярат етушілер сол заманнан күні бүгінге дейін әулие басына түнеп, ғибадат етеді. Енді бір деректерде Арыстан баб Мұхаммед пайғамбардың замандасы дейді. Аңыз бойынша Арыстан баб Мұхаммед пайғамбардың аманат қылып берген киелі құрмасын тілінің астына сақтап, Қожа Ахмет Ясауиге табыстаған.

Аты аңызға айналған ортағасырлық қала орны, ұлылар дүниеге келген көне шаһардың орны Отырар қалашығына бардық.

Саяхаттың екінші күнінде Шымкент қаласына жол тартып, Түркістан облысы Бәйдібек ауданында орналасқан Ақмешіт үңгіріне бардық. Өз заманында «Халықтың көріпкел, дана анасы» атанған абзал жан «Домалақ ана» кесенесіне де жолымыз түсті. Шымкент қаласындағы ең биік нүкте 220 метр биіктікте орналасқан «Бәйдібек» ата ескерткішіне барып, қаланың көркем табиғатын тамашаладық. Балаларға қызықты болып са-

налатын Шымкент қаласындағы ең үлкен «Зоопаркке» барып, оқушылар өте керемет әсер алып, шаттанып қайтты. Саяхаттың үшінші күні Түркістан қаласында орналасқан, XII ғасырда өмір сүрген сопы ілімінің өкілі Қожа Ахмет Уассауи кесенесіне бардық. Кесенеден оңтүстік-шығыста 150 метрде орналасқан «Шығыс жер асты моншасы» музейіне бардық.

Түркістандағы жаңа мәдени-туристік нысан – Керуен сарайды аралау енді ғанибет екен. Құдды шығыс ертегісіне тап болғандайсың. Әдемі, әуезді музыка, жергілікті тұрғындар «Венеция» атап кеткен жасанды көл, оның үстіндегі баяу жүзген құсмұрын қайықтар, көл үстіне тастан қашап салынған көпірлер, айнала жасыл майса шөп, қадам аттаған сайын жан-жағына сәуле беріп шашырай аққан субұрқақтар, ежелгі архитектура көңілді күй сыйлайды. Туристердің аузының суы құрып айтатын Түркістандағы тағы бір қиял-ғажайып орталығы - ұшатын театр. Орталық самұрық құстың жұмыртқасы іспетті жасалған. Театрда сиқырлы ертегілер еліне, сондай-ақ, ұлт тарихына саяхат заманауи технологиялардың көмегімен, 8D форматта жасалады. Айта кету керек, әлемде мұндай 20-ға жуық ұшатын театр бар екен.

Түркістаннан туған жерге керемет әсермен оралдық, болашақта тағы да танымдық-экскурсия ұйымдастырып, еліміздің басқа да тарихи орындарына саяхаттаймыз деген ойдамыз.

«Құқық бұзушылыққа қарсымыз!» (интеллектуалды сайыс)

БЕКЕТАЕВА
Динара Бақытжановна
ОБЖТЖЭО-ның педагог
ұйымдастырушысы,
Орал қ., БҚО

Мақсаты:	Үйірмелердің білім алушыларына құқықтық тәрбиенің өмірлік қажеттілігін түсіндіру, құқықтық сауаттылыққа тәрбиелеу, өз ойларын еркін айтуға үйрету
Интеллектуалды сайыстың кезеңдері:	<p>1 кезең: Үй тапсырмасы (эмблема, ұран дайындау 5 мин)</p> <p>2 кезең: Халық даналығы (мақал-мәтелдің жалғасын табу және мағынасын ашып түсіндіру 7 мин)</p> <p>3 кезең: Ойлан тап (ұяшықтарды ашу арқылы тест сұрақтардың жауабын табу 7 мин)</p> <p>4 кезең: Пікірталас (постер құру, қорғау 7 мин)</p>
Сайыстың барысы:	<p>1. Ұйымдастыру кезеңі:</p> <p>Кіріспе сөз: Қайырлы күн, қонақтар және үйірме оқушылары! «Құқық бұзушылыққа қарсымыз!» интеллектуалды сайысына қош келдіңіздер!</p> <p>Балалар, заң дегеніміз – қоғамның негізгі тірегі. Қоғам деп отырғанымыз мына біздер. Қоғам әрқашан тәртіпке негізделіп, арқа сүйеп қалыптасып, тіршілік етеді. Қоғамда тәртіп болмаса, ол құлдырайды, яғни, келешегі болмайды. Сол себепті қоғамдағы тәртіпті орнатудың жолдарын қарастырып, қадағалауды талап етеді. Қазіргі кезде қоғамдық тәртіпті бұзуға бейім азаматтар аз емес. Көбінесе адам баласы өмір сүрген ортада құқық бұзушылық орын алып жатады. Құқық бұзушылық дегеніміз - заңды, оның қағидаларын құқықтық нормалар жүктеген міндеттерді бұзу, тыйым салынған әрекеттерді жасау арқылы сипатталады. Адам өзінің іс-әрекеті, қылығы арқылы басқа адамдармен, қоғаммен, мемлекетпен қарым-қатынасқа түседі. Заң бұзушылық адамның мінез-құлқы арқылы байқалады. Адамның ой-желісі заңмен реттелмейді. Бірақ қандай да болсын іс-әрекет, мінез-құлық, ойдың, сана-сезімнің қатынасуынсыз жасалмайды. Олар ойдың елегінен өтіп, бақылауында болады. Ақылы дұрыс адамның іс-әрекеті ерік пен ойдың арқасында жүзеге асырылады. Демек заңды бұзушылық қоғам мен жеке тұлғаларға зиян келтіртін және құқықтық нормаларға қарсы әрекет немесе әрекетсіздік болып табылады.</p> <p>Ендеше, балалар экранға назар аударайық! (Құқық бұзушылық туралы бейнеролик)</p>

<p>Жүргізуші:</p>	<p>Интеллектуалды сайыстың төрешілерімен таныс болыңыздар.</p> <p>1. Облыстық балалар мен жасөспірімдер туризм және экология орталығының оқу-тәрбие жұмысы жөніндегі директордың орынбасары Айгүл Батырғалиқызы Мукашева</p> <p>2. Облыстық балалар мен жасөспірімдер туризм және экология орталығының оқу-әдістемелік жұмысы жөніндегі директордың орынбасары Гүлсім Задашқызы Усағалиева</p> <p>3. Орталығымыздың педагог-психологі Алмашева Саида Лұқпанқызы</p>
<p>Жүргізуші:</p>	<p>Құрметті қатысушылар, барлықтарыңызға сәттілік тілейміз! - Ендеше, сайысты бастайық.</p> <p>1-кезең: Үй тапсырмасы (тақырыпқа сай эмблема және ұран әзірлеп келу 5 мин)</p> <p>- Жарайсыздар, керемет әзірленіп келдіңіздер, әрі қарай сайысты жалғастырайық!</p>
<p>Жүргізуші:</p>	<p>2-кезең: Халық даналығы (мақал-мәтелдің жалғасын табу және мағынасын ашып түсіндіру 7 мин)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. «Ісін өндіре алмаған қырсыз бала, қырсығын әкесінен іздейді» 2. «Ұяда не көрсең ұшқанда соны ілерсің» 3. «Жақсы бала сүйініш, жаман бала күйініш» 4. «Атаңа не қылсаң алдыңа сол келер» 5. «Біреуге ор қазба, өзің түсесің» 6. «Заңның құқығы, бәрінен ұзын» 7. «Ұрлық түбі қорлық. 8. «Өтірікшінің құрығы, бір-ақ тұтам» 9. «Қолыңмен істегенді, мойныңмен көтер» 10. «Тек жүрсең тоқ жүресің» 11. «Заңды сыйлаған, еркін жүреді» 12. «Сын түзелмей, мін түзелмейді» 13. «Әдепті бала – арлы бала, Әдепсіз бала – сорлы бала» 14. «Сіз» деген әдеп, «Біз» деген көмек. 15. «Ар қайда болса, Ұят сонда» 16. «Ашу дұшпан, ақыл дос – Ақылыңа ақыл қос» 17. «Өтірік – қаңбақ, шын – салмақ» 18. «Алтын тастан шығады, Ақыл жастан шығады» 19. «Бал тамған өтіріктен, Қан тамған шындық артық» 20. «Әдепті бала, Ата-анасын мақтатар. Әдепсіз бала, Ата-анасын қақсатар»

<p>Жүргізуші:</p>	<p>3-кезең: Ойлан тап (ұяшықтарды ашу арқылы тест сұрақтардың жауабын табу)</p> <p>1. Құқық дегеніміз не? А - Мемлекет басшысы Б - Заңдар жүйесі В - Еліміздің негізгі заңы</p> <p>2. Конституция дегеніміз не? А - Еліміздің негізгі заңы Б - Тәуелсіздік В - Заң жүйесін бұзу</p> <p>3. Мемлекет дегеніміз не? В - Негізгі саяси қоғамдық ұйым Д - Заңдар жүйесі Б - Мемлекет басшысы</p> <p>4. Азамат дегеніміз не? А - Заң шығарушы орган Б - Заң жүйесін бұзу В - Құқығы бар ел тұрғыны</p> <p>5. Құқық бұзушылық дегеніміз не? А - Заң шығарушы орган Б - Құқығы бар ел тұрғыны В - Заң жүйесін бұзу</p> <p>6. Президент дегеніміз? А - Тәуелсіздік Б - Заң шығарушы орган В - Мемлекет басшысы</p> <p>7. Парламент дегеніміз? А - Заң шығарушы орган Б - Мемлекет басшысы В - Заң жүйесін бұзу</p> <p>8. Егемендік дегеніміз? А - Негізгі саяси қоғамдық Б - Тәуелсіздік В - Еліміздің негізгі заңы</p> <p>Еркін сұрақтар: «Не істеуге болмайды?» - Үлкендердің алдынан кесіп - Кішкене баланы - Қыз баланы - Сабақтан - Сыныпта - Дөрекі, былапыт сөздерді «Не істеу керек?» - Үлкен кісіні(сыйлау керек) - Үлкеннің(тілін алу керек) - Үлкендерге(сәлем беру керек) - Кішілерге(қамқорлық жасау керек) - Аналарды, апаларды(сыйлау керек) - Оқу құралдарын(күтіп ұстау керек)</p>
<p>Педагог-психолог</p>	<p>Сергіту тренингі «Өрмекші торы» «Қарым- қатынас жарастығы»</p>

<p>Жүргізуші:</p>	<p>Еркін сұрақтар.</p> <p>1. Сұрақ: Сендерге бала құқығының қандай түрлері таныс?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Мен мектепке баруға, оқуға, хайуанаттар бағына баруға еркіндігім бар. - Мен қыста сырғанауға, ойнауға, сурет салуға, бестік баға алуға құқылымын. - Мен демалуға құқылымын. - Мен ауырып қалсам, дәрігер шақыруға, емханада жатып емделуге құқығым бар. - Мен өз елімнің еркін азаматы болуға, мектепке баруға, өз ойымды ашық өз тілімде айтуға құқығым бар. - Өзіме ұнайтын спорт түрімен шұғылдануға, серуендеуге құқығым бар. - Мен дүкенге баруға, ұнайтын киімдер сатып алуға құқылымын. - Ойнауға, туыстарыма қыдыруға құқығым бар. <p>2. Сұрақ: Құқық бұзушылықтың алдын алу үшін оқушы не істеу керек?</p> <p>Құқық бұзушылықты қалай болдырмауға болады?</p> <p>1. Өзіне қалай қарайсың, өзгеге де солай қара.</p> <p>Бос уақытты, демалысты ұйымдастыру (үйірмелерге, секцияларға қатысу, сүйікті іспен айналысу).</p> <p>Күдік тудыратын топтармен қарым-қатынасқа түспеу (қандай топтар және неліктен екенін нақтылау).</p> <p>Егер бір жағдай орын алса, міндетті түрде ересек адамдарға ол туралы айту.</p> <p>Әрбір әрекетің үшін міндетті түрде жауапқа тартылатыныңды ұмытпау.</p> <p>Көріп отырсыздар, баршаңыз өз азаматтығыңыз жайында көп біледі екенсіңдер. Сендер осының барлығын кітаптан емес, өмір тіршілігінде нені істеуге болатынын және неге рұқсат етілгенін өмірден көріп білесіздер. Балалар, сендер өздеріңіз қолданып жүрген құқықтар жайында айтып отырсыздар.</p> <p>4-кезең: Пікірталас (Постер қорғау 7 мин)</p> <p>Ендеше, «Біз құқық бұзушылыққа қарсымыз!» деген тақырыпты аша отырып, постер құрып талдаймыз!</p> <p>Постерді қорытындылай келе біздің мақсатымыз – білім алу</p> <p>Міндетіміз – еңбектену</p> <p>Әр оқушы өз құқығын білу,</p> <p>Оны өмірде дұрыс пайдалану.</p>
<p>Педагог-психолог</p>	<p>Рефлексия:</p> <p>Табиғат суретінде салынған күн, бұлт және гүл арқылы кері байланысты белгілеу.</p> <p>Күн - ұнады</p> <p>Бұлт - орташа ұнады</p> <p>Гүл - ұнамады.</p>
<p>Жүргізуші:</p>	<p>Қорытынды:</p> <p>Өмірің болсын десең сенің сәнді</p> <p>Ойланып, айналаңа қара мәнді.</p> <p>Адам бол! Білімі тасқан, өнері асқан</p> <p>Өзіңе сүйсіндірер басқа жанды.</p> <p>Салауатты мақсатың - өмір сүру,</p> <p>Өмірдің мағынасын керек білу.</p> <p>Ішімдік, нашақорлық сенің жауың</p> <p>Пайдасы сол – бұл жолдан аулақ жүру.</p> <p>-деген, өлең жолдарымен бүгінгі сайысты аяқтаймын.</p> <p>Марапаттау (дипломдар және алғыс хаттар)</p>

Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі
орта білім беру комитеті

2024 жылы педагогтерді аттестаттау рәсімін өткізу бойынша нұсқаулық хат

Астана, 2024

Кіріспе
Педагогтердің кәсіби қызметі үнемі жаңаруды және шеберлікті жетілдіруді, тәжірибені дамытуды, құзыреттілік деңгейін арттыруды талап етеді. Бұл мәселені шешудің маңызды құралдарының бірі – педагогтерді аттестаттау.

Аттестаттаудың мақсаты: педагогтердің біліктілік деңгейінің біліктілік санаттарына қойылатын талаптарға сәйкестігін белгілеу немесе педагогтердің кәсіби қызметін бағалау негізінде олардың атқаратын лауазымдарына сәйкестігін растау.

Аттестаттау кезінде білім беру ұйымдарының басшылары білуі қажет заңнамалық актілердің тізбесі:

- Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі;
- Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы кодекс;
- «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы;
- «Педагог мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы;
- «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының Заңы;
- «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының Заңы;
- «Мемлекеттік көрсетілетін қызметтер туралы» Қазақстан Республикасының Заңы;
- «Педагогтерді аттестаттаудан өткізу қағидалары мен шарттары» Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 27 қаңтардағы № 83 бұйрығы;
- «Педагог лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығы;
- «Жалпы білім беретін пәндер бойынша республикалық және халықаралық олимпиадалар мен ғылыми жобалар конкурстарының (ғылыми жарыстардың), орындаушылар конкурстарының, кәсіби шеберлік конкурстарының және спорттық жарыстардың тізбесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2011 жылғы 7 желтоқсандағы № 514 бұйрығына

өзгертулер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің м.а. 2022 жылғы 17 тамыздағы № 371 бұйрығы;

- «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы;

Педагогтерді үздіксіз кәсіби дамыту мақсатында Оқу-ағарту министрлігі (бұдан әрі – Министрлік) педагогтерді аттестаттау рәсімінің әдістерін толығымен қайта қарады, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 27 қаңтардағы № 83 бұйрығымен бекітілген Педагогтерді аттестаттауды өткізу қағидалары мен шарттарына өзгерістер енгізілді және ҚР Оқу-ағарту министрінің 2024 жылғы 2 сәуірдегі № 72 бұйрығымен бекітілді (ҚР ӘМ нормативтік құқықтық актілерін мемлекеттік тіркеу тізілімінде 2024 жылғы 2 сәуірде № 34217 болып тіркелді (бұдан әрі – Қағидалар).

Автоматтандыруды енгізуге байланысты Педагогтерді аттестаттаудан өткізу қағидалары 2 кезеңге: автоматтандыру енгізілгенге дейін (бұйрыққа 1-қосымша) және автоматтандыру енгізілгеннен кейін (бұйрыққа 2-қосымша) бөлінеді:

1-қосымша (автоматтандыру енгізілгенге дейін) ресми жарияланған күннен кейін (2024 жылғы 8 сәуір) күшіне еніп, аттестаттау жаңа талаптарға сәйкес жүргізіледі, бірақ ағымдағы жылы аттестаттаудан өтетін педагогтер, оның ішінде ескі форматтағы санаттары бар (екінші, бірінші, жоғары) педагогтер үшін қолданыстағы цифрлық ресурстар қолданыла отырып жүзеге асырылады.

2-қосымша (автоматтандыру енгізілгеннен кейін) 2025 жылғы 1 қаңтардан бастап педагогтердің үздіксіз кәсіби даму ұлттық платформасы (педагогтің кәсіби қызметі туралы деректерді жинауды және өңдеуді қамтамасыз ететін ақпараттық жүйе) енгізілгеннен кейін ат-

тестаттау Платформада автоматтандыру арқылы жүзеге асырылатын болады.

Педагогтерді аттестаттау рәсімінің негізгі құралы процесті автоматтандыру, яғни Педагогтердің үздіксіз кәсіби даму ұлттық платформасын – педагогтің кәсіби қызметі туралы деректерді жинауды және өңдеуді қамтамасыз ететін ақпараттық жүйені (бұдан әрі – Ұлттық платформа) енгізу арқылы бірыңғай ақпараттық жүйені құру болып табылады.

Осы нұсқаулық хат бекітілген Қағидалардың 1-қосымшасына сәйкес 2024 жылғы сәуірден бастап аттестаттауды өткізу кезінде педагогтер мен білім беруді басқару органдарына қолдау көрсетуге бағытталған.

АТТЕСТАТТАЛАТЫН ПЕДАГОГТЕР ҮШІН ӘР ҚАДАМЫ КӨРСЕТІЛГЕН НҮСҚАУЛЫҚ

1 -ҚАДАМ. Білім беру ұйымының әкімшілігі педагогпен бірлесіп педагогтің біліктілігі мен кәсіби даярлығына қойылатын талаптарға сәйкес аттестатталатын педагогтің аттестаттау кезеңіндегі құжаттарын, әдістемелік материалдарын, педагогикалық ресурстарын электрондық форматта жинайды.

Жинау үшін қажетті құжаттардың тізбесі аталған бұйрықтың 8-қосымшаның 8-тармағында көрсетілген.

Файлдарды дербес компьютердің жұмыс үстелінде компьютердің қойындылары бар бөлек жинақтауыш-папкада немесе Google-дискіде (файлдарды сақтау, түзету және синхрондау қызметі) жинау және құжаттарды (байқау парақтарын, семинар бағдарламаларын, тәжірибені қорыту материалдарын, жарияланымдарды, сертификаттарды, тәлімгерлік туралы бұйрықтарды және т. б.): мәтіндік файлдарды бөлек; ішкі папкада барлық кескін файлдарды (дипломдар, сертификаттар және т.б.) бөлек жинап жүйеге келтіру қажет.

Әр файлдың атауын оның мазмұны түсінікті болатындай атын өзгерту қажет. Файл жасалған күндерді жыл, ай, күн деген ретпен (мысалы: 2024.03.31) жазу қажет. Жинақтауыш-папкаға файлдар (түссіз қалталар) кірістірілген құжаттармен бірге тігілуі керек. Құжаттары бар файлдарды құжаттардың жоғалуын болдырмау үшін ашық жағын жоғары қаратып орналастыру керек. Ыңғайлы болу үшін құжаттарды күнтізбелік тәртіппен тақырыптық топтарға жинауға болады.

Құжаттамада ұсынылған мәліметтер толық, нақты және ондағы ақпарат объективті болуы тиіс.

2-ҚАДАМ. 3-параграфтың 2-тарауының 5б-тармағына сәйкес аттестатталатын педагог біліктілік санатын беруге (растауға) өзінің дайындық деңгейін айқындауы тиіс.

3-ҚАДАМ. Аттестатталатын педагог ПББ тестін тапсыруды 2-тараудың 5-17-тармақтарына сәйкес:

- Қағидаларға 1-қосымшаға сәйкес нысан бойынша білім беру саласындағы уәкілетті орган айқындаған ұйымға ПББ өткізетін оператордың сайтында өтініш беруді;

- ПББ тестін тапсыру мерзімі мен орнын анықтауды;

- ПББ тестін тапсыруды жүзеге асырады.

МАҢЫЗДЫ! Педагог ПББ өткізу ережелерін бұзбауы тиіс, себебі бұзушылық фактісі анықталған жағдайда педагогке бір жыл мерзімге аттестаттаудан өтуге рұқсат берілмейді. ПББ өткізу ережелерін бұзу фактісі қайталанған жағдайда педагогке бес жыл мерзімге аттестаттаудан өтуге рұқсат берілмейді.

Педагог ПББ нәтижесімен келіспеген жағдайда ПББ тапсыру залынан шықпай тұрып, компьютерлік тестілеу жүйесі арқылы әрбір тапсырма бойынша дәлелді негіздемесімен (толық түсіндірмесі, тапсырмаларды шешудің әрбір қадамы көрсетілген және т.б.) апелляцияға өтініш беруге құқылы.

Педагог ПББ өткізу залынан шыққаннан кейін апелляцияға өтініштер қабылданбайды.

4-ҚАДАМ. Білім беру ұйымы әкімшілігі аттестатталатын педагог құжаттарының бар-жоғын тексереді:

1) Қағидаларға 15-қосымшаға сәйкес портфолио дайындау;

МАҢЫЗДЫ! Зерттеу қызметі (практиканы зерттеу) негізінде («педагог-зерттеушілер», «педагог-шеберлер» үшін) жарияланымдардың болуы.

Жарияланымдардың авторлары 3 педагогтен артық болмауы тиіс.

2) Қағидаларға 16-қосымшаға сәйкес сабақты (оқуды, ұйымдастырылған іс-әрекетті, іс-шараны) дайындау және байқау парағын бағалау үшін сабақты (оқуды, ұйымдастырылған іс-әрекетті, іс-шараны) өткізу;

МАҢЫЗДЫ! Комиссия оқыту сапасын соңғы оқу жылындағы сабақты байқау парақтары бойынша бағалайтын болады. Аттестатталушының оқыту сапасын байқау, бақылау мақсатында оның сабақтарына комиссияның мынадай санаттардағы 5 мүшесі: білім беру ұйымының басшысы, басшының орынбасары, әдіскер, білім беру ұйымының педагогі, әдістемелік кабинеттің әдіскері, аттестаттау комиссиясының, тиісті деңгейдегі сараптамалық кеңестің мүшесі кіреді.

3) білім беру ұйымының әкімшілігі аттестатталатын педагогпен бірлесіп соңғы 3 жыл ішінде оқушылардың білім сапасын талдау бойынша құжаттарды (нәтижелерді талдау бойынша

қорытындылармен сапа мониторингін, салыстырма кестелерді (диагностикалық құралдарға сәйкес) дайындайды;

4) оқу-әдістемелік кеңес хаттамасынан үзінді («педагог-модератор» - білім беру ұйымының әдістемелік кеңесі, «педагог-сарапшы» - аудан/қала білім бөлімінің оқу-әдістемелік кеңесі, «педагог-зерттеуші» - білім басқармасы жанындағы оқу-әдістемелік кеңес, тиісті саладағы уәкілетті органның білім беру ұйымдары үшін республикалық оқу-әдістемелік бірлестік, «педагог-шебер» - Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің Б. Алтынсарин атындағы ҰБА жанындағы республикалық оқу-әдістемелік кеңес).

МАҢЫЗДЫ! Барлық құжаттың көшірмесі білім беру ұйымы басшысының мөрімен және қолымен расталуы тиіс.

БІЛІМ БЕРУДІ БАСҚАРУ ОРГАНДАРЫ ҮШІН ӘР ҚАДАМЫ КӨРСЕТІЛГЕН НҮСҚАУЛЫҚ

1-ҚАДАМ. Білім беру ұйымының әкімшілігі аттестатталатын педагогтің біліктілігі мен кәсіби даярлығына қойылатын талаптарға сәйкес аттестатталатын педагогтің аттестаттау кезеңіндегі құжаттарын, әдістемелік материалдарын, педагогикалық ресурстарын электрондық форматта жинау бойынша аттестатталатын педагогке жәрдем көрсетеді.

Жинау үшін қажет құжаттардың тізімі аталған бұйрықтың 8-қосымшасының 8-тармағында көрсетілген.

МАҢЫЗДЫ! Білім беру ұйымының әкімшілігі аттестатталушының құжаттаманың толық, дұрыс жиналуына жауапты болады.

Білім беру ұйымының әкімшілігі педагогпен бірлесіп, педагогтің біліктілігі мен кәсіби даярлығына қойылатын талаптарға сәйкес аттестатталатын педагогтің аттестаттау кезеңіндегі құжаттарын, әдістемелік материалдарын, педагогикалық ресурстарын электрондық форматта жинауды жүргізеді.

Жинау үшін қажет құжаттардың тізбесі осы бұйрықтың 8-қосымшасының 8-тармағында көрсетілген.

2-ҚАДАМ. Аттестаттау органдары бірінші басшысының бұйрығымен бекітілген Қағидалардың 2-тарауының 1-параграфының 32-39-тармақтарына сәйкес аттестаттау комиссияларын (бұдан әрі - Аттестаттау комиссиясы) құру:

1) білім беру ұйымдарында: «педагог-модератор»;

2) ауданның (қаланың), облыстық маңызы бар қаланың білім беруді басқару органында: «педагог-сарапшы», «үшінші санаттағы басшы орын-

басары», «екінші санаттағы басшы орынбасары», «үшінші санаттағы басшы», «екінші санаттағы басшы»;

3) облыстың, республикалық маңызы бар қаланың және астананың білім беруді басқару органында: «педагог-зерттеуші», «педагог-шебер» (әдістемелік кабинеттердің (орталықтардың) әдіскерлері үшін), «бірінші санаттағы басшы орынбасары», «бірінші санаттағы басшы»;

4) облыстың, республикалық маңызы бар қаланың және астананың білім беруді басқару органында, ведомстволық бағыныстағы (облыстық білім беру ұйымдары, білім, спорт, мәдениет басқармасының органдарына ведомстволық бағынысты) білім беру ұйымдары мен әдістемелік кабинеттер (орталықтар) үшін: «педагог-сарапшы», «педагог-зерттеуші», «үшінші санаттағы басшы орынбасары», «екінші санаттағы басшы орынбасары», «бірінші санаттағы басшы орынбасары», «үшінші санаттағы басшы», «екінші санаттағы басшы», «бірінші санаттағы басшы»;

5) ҚР Оқу-ағарту министрлігінде:

- «педагог-шебер»;

- салалық бағыныстағы білім беру ұйымдары, әдістемелік кабинеттер (орталықтар) үшін (оқу-ағарту, спорт, мәдениет, қорғаныс министрліктеріне ведомстволық бағынысты республикалық білім беру ұйымдары және т. б.) үшін: «педагог-сарапшы», «педагог-зерттеуші»,

«үшінші санаттағы басшы орынбасары», «екінші санаттағы басшы орынбасары», «бірінші санаттағы басшы орынбасары», «үшінші санаттағы басшы», «екінші санаттағы басшы», «бірінші санаттағы басшы».

Комиссия құрамы ҚР Оқу-ағарту министрінің 2024 жылғы 2 сәуірдегі

№ 72 бұйрығы (ҚР ӨМ Нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде 2024 жылғы 2 сәуірде № 34217 болып тіркелген) ресми жарияланғаннан кейінгі күннен бастап ағымдағы жылдың 1 қыркүйегіне дейін аттестаттаушы органның бірінші басшысының бұйрығымен бекітіледі. Комиссия ағымдағы жылдың 1 қыркүйегіне дейін жұмыс жасайды. Өкілеттік мерзімі құрамды бекіту туралы бұйрық шығарылған күннен бастап бір жылды құрайды.

3-ҚАДАМ. ПББ тестін өткізуді ұйымдастыру:

- аттестаттауға (2023-2024 жылдары) жататын педагогтердің тізімін бекіту;

- бекітілген тізімге сәйкес ҰТО сайтында педагогтерді ПББ-ден өтуге онлайн тіркеуді қамтамасыз ету.

МАҢЫЗДЫ! ПББ тестін біліктілік санатын растау кезінде 30 және одан да көп жыл педагогикалық өтілі бар педагогтерден басқа

барлық лауазымдағы педагогтер тапсырады.

ПББ тесті пәндік білім мен оқыту әдістемесі бойынша сұрақтарды қамтиды.

4-ҚАДАМ. Білім беру ұйымының әкімшілігі аттестаттау комиссиясына аттестатталатын педагогтің келесі құжаттар топтамасын ұсынады:

1) ПББ тестінің нәтижелері бойынша сертификатты;

2) Қағидалардың 15-қосымшасына сәйкес портфолио;

3) Қағидаларғадың 16-қосымшасына сәйкес сабақты (оқуды, ұйымдастырылған іс-әрекетті, іс-шараны) байқау парағын аттестаттау комиссиясына беруі.

5-ҚАДАМ. Сараптамалық кеңес аттестатталатын педагогтің құжаттарын қарауды ағымдағы жылғы 1 шілдеге дейін жүзеге асырады.

6-ҚАДАМ. Аттестаттау комиссиясының құжаттарды қарауы.

7-ҚАДАМ. Аттестаттау комиссиясының шешімі. Педагогтерді аттестаттау нәтижелері бойынша қорытынды шешім 15 тамызға дейін қабылданады және Қағидалардың 6-қосымшасына сәйкес нысан бойынша хаттамамен ресімделеді:

1) мәлімделген біліктілік санатына сәйкес келеді;
2) қолданыстағы біліктілік санатына сәйкес келеді;

3) қолданыстағы біліктілік санатынан төмен біліктілік санатына сәйкес келеді.

8-ҚАДАМ. Аттестаттау комиссиясының хаттамасы негізінде біліктілік санатын беру (расталу)/сәйкестігі, атқаратын лауазымына сәйкес еместігі туралы бұйрық шығарылады.

9-ҚАДАМ. Біліктілік санатын беру (расталу) туралы куәлік беру.

10-ҚАДАМ. 2024 жылғы 1 қыркүйектен бастап берілген (расталған) біліктілік санаты үшін педагогтерге бұйрық негізінде қосымша ақыны жүзеге асыру.

**КЕЙБІР НОРМАЛАР БОЙЫНША
ТҮСІНІКТЕМЕЛЕР**

1. Қағидалардағы негізгі өзгерістердің бірі – барлық деңгейдегі педагогтер үшін ПББ тапсыру кезінде сұрақтардың бірдей саны - 50 сұрақ, оның ішінде пәндік білім 30 сұрақ, оқыту әдістемесі бойынша 20 сұрақ.

Жаңа Қағидаларда сұрақтардың жалпы саны пайыздық көрсеткішпен есептеледі. «Педагог-модератор» санатына үміткерлер үшін шекті деңгей кемінде 60%, педагог-сарапшылар үшін - 70%, педагог-зерттеушілер үшін – 80% және педагог-шеберлер үшін 90% құрайды.

2. 2024 жылы аттестаттау кезеңі аяқталатын әдіскерлерге, білім беру ұйымдары, әдістемелік

кабинеттер (орталықтар) басшыларының орынбасарларына аттестаттау кезеңінің мерзімі 3 жылдан 5 жылға дейін өзгеруіне байланысты олардың біліктілік санаттары 2 жылға ұзартылады.

3. Білім беру ұйымдары, әдістемелік кабинеттер (орталықтар) басшылары, басшы орынбасарлары лауазымға тағайындалған мерзімнен үш жылдан кейін аттестаттауға қатыса алады.

4. 2024-2027 жылдардың екінші жартыжылдығында аттестаттау кезеңі аяқталатын педагогтерге біліктілік санаты келесі күнтізбелік жылдың қыркүйегіне дейін ұзартылады.

5. 30 (отыз) және одан да көп жыл педагогикалық өтілі бар барлық лауазымдағы педагогтердің қызметінің нәтижелерін кешенді қорытындылау кезінде біліктілік санатын растау кезінде ПББ-ден өту талап етілмейді. Бұл норма ескі форматтағы санаты бар (I, II және жоғары) педагогтерге де қолданылады. Бұл жерде педагогтің қосымша мамандықтар бойынша бейіні ескеріледі (қос дипломы немесе қайта даярлықтан өткені).

6. 2023 жылы өткен тестілеу сертификаттарының мерзімі 2024 жылға жарамды және ағымдағы жылы аттестаттау кезіне жарамды болып табылады.

7. ПББ кезінде түрлі бұзушылықтарға жол берген педагогтерді тестілеуден шеттету мерзімі 5 жылдан 1 жылға дейін қысқартылды. Алдыңғы жылдарда бұзушылық жасап шеттетілген педагогтердің бұзушылық туралы актісінің күші жойылады және педагог ағымдағы жылы тестілеуге қатысуға мүмкіндігі болады.

8. Ескі форматтағы санаты бар педагогтерге биыл жаңа жүйеге көшуге толық мүмкіндік беріледі.

9. Ағымдағы жылдан бастап аттестаттау жылына бір рет қана өткізілетін болады.

10. Педагог-модератордың біліктілік санатын беру/расталу туралы шешімді білім беру ұйымдары, сарапшыға – аудандық/қалалық білім бөлімдері, зерттеушіге – білім басқармалары, ал шеберге – ҚР Оқу-ағарту министрлігінің аттестаттау комиссиялары қабылдайды.

11. Төтенше жағдай жарияланған өңірлердегі (Абай, Ақтөбе, Ақмола, Атырау, Батыс Қазақстан, Қостанай, Қарағанды, Ұлытау, Павлодар, Солтүстік Қазақстан және т.б. облыстар) аттестаттау кезеңі келіп тұрған педагогтер үшін аттестаттаудан және тестілеуден өту мерзімдері кейінге шегеріледі, өткізілу уақыты қосымша хабарланады.

12. Су тасқыны салдарынан үй-жайынан айырылған педагогтердің аттестаттаудан өту мерзімі 1 жылға шегеріледі (келісімдері бойынша), ағымдағы біліктілік санаты сақталады. Осыған орай, білім басқармалары заңдарда қаралған тәртіппен тиісті құжаттарды жинақтап, арнайы бұйрық дайындаулары тиіс.

№ 20-1-20-7/2435-И от 09.04.2024

Министерство просвещения Республики Казахстан
комитет среднего образования

Инструктивное письмо по проведению процедуры аттестации педагогов в 2024 году

Астана, 2024

Введение
Профессиональная деятельность педагогов требует постоянного обновления и совершенствования мастерства, развития опыта, повышения уровня компетентности. Одним из важнейших средств, способствующих решению этой задачи, является аттестация педагогов.

Цель аттестации: установление соответствия уровня квалификации педагогов требованиям, предъявляемым к квалификационным категориям или подтверждение соответствия педагогов занимаемым ими должностям на основе оценки их профессиональной деятельности.

Перечень законодательных актов, которые необходимо знать руководителям организаций образования при аттестации:

- Трудовой кодекс Республики Казахстан;
- Кодекс о браке (супружестве) и семье;
- Закон Республики Казахстан «Об образовании»;
- Закон Республики Казахстан «О статусе педагога»;
- Закон Республики Казахстан «О правах ребенка в Республике Казахстан»;
- Закон Республики Казахстан «О противодействии коррупции»;
- Закон Республики Казахстан «О государственных услугах»;
- приказ Министра образования и науки Республики Казахстан
«Правила и условия проведения аттестации педагогов» от 27 января 2016 года № 83;
- приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 13 июля 2009 года № 338 «Об утверждении Типовых квалификационных характеристик должностей педагогов»;
- приказ и.о. Министра просвещения Республики Казахстан от 17 августа 2022 года № 371 «О внесении изменений и дополнений в приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 7 декабря 2011 года № 514 «Об утверждении Перечня республиканских и международных олимпиад и конкурсов научных проектов (научных соревнований) по общеобразовательным

предметам, конкурсов исполнителей, конкурсов профессионального мастерства и спортивных соревнований»

- приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года №348 «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования» и др.

В целях непрерывного профессионального развития педагогов Министерством просвещения (далее – Министерство) полностью пересмотрены подходы к процедуре аттестации педагогов, внесены изменения в Правила и условия проведения аттестации педагогов, утвержденные приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 27 января 2016 года № 83, и утверждены приказом Министра просвещения РК от 02.04.2024 г. № 72 (зарегистрирован в Реестре государственной регистрации нормативных правовых актов РК от 02.04.2024 г. за № 34217 МЮ РК), (далее - Правила).

В связи с внедрением автоматизации Правила проведения аттестации педагогов разделены на 2 периода: до внедрения автоматизации (1 приложение к приказу) и после внедрения автоматизации (2 приложение к приказу):

1 приложение (до внедрения автоматизации) вступает в действие со дня после его официального опубликования (8 апреля 2024 года) и аттестация будет осуществляться в соответствии с новыми требованиями, но с применением имеющихся цифровых инструментов для педагогов, проходящих аттестацию в текущем году, в том числе для педагогов, имеющих старый формат категории (вторая, первая, высшая).

2 приложение (после внедрения автоматизации) вступит в действие с 1 января 2025 года после внедрения Национальной платформы непрерывного профессионального развития педагогов (информационная система, обеспечивающая сбор и обработку данных о профессиональной деятельности педагога), и аттестация будет осуществляться путем автоматизации на Платформе.

Основным инструментом процедуры аттестации педагогов станет автоматизация процесса, т.е. создание единой информационной системы путем внедрения Национальной платформы непрерывного профессионального развития педагогов – информационной системы, обеспечивающей сбор и обработку данных о профессиональной деятельности педагога (далее – Национальная платформа).

Настоящее инструктивное письмо направлено на оказание поддержки педагогам и органам управления образованием при проведении аттестации с апреля 2024 года согласно Приложению 1 утвержденных Правил.

ПОШАГОВАЯ ИНСТРУКЦИЯ ДЛЯ АТТЕСТУЕМЫХ ПЕДАГОГОВ

ШАГ 1. Администрацией организации образования совместно с педагогом проводится сбор документов, методических материалов, педагогических ресурсов аттестуемого педагога за аттестационный период в электронном формате согласно требованиям к квалификации и профессиональной подготовке педагога.

Перечень необходимых документов для сбора указан в приложении 8 п. 8 к Приказу.

Файлы нужно собирать в отдельной папке - накопителе на компьютере с вкладками-разделами на рабочем столе персонального компьютера или на Google-диске (сервисе хранения, редактирования и синхронизации файлов) и систематизировать документы (листы наблюдений, программы семинаров, материалы обобщения опыта, публикации, сертификаты, приказы о наставничестве и т.д.), отдельно - текстовые файлы; отдельно в подпапке – все файлы-изображения (дипломы, сертификаты и т.п.).

Каждый файл необходимо переименовать, чтобы по названию файла понять его содержание. Даты создания файла проставлять в порядке год, месяц, дата (например: 2024.03.31). В папку - накопитель необходимо подшивать файлы (прозрачные карманы) с вложенными документами. Файлы с документами следует размещать открытой стороной вверх для предохранения от утери документов. Документы можно собирать для удобства в тематические группы по мере их появления в календарном порядке.

В документации должны быть полнота, конкретность представленных сведений и объективность информации.

ШАГ 2. Согласно п. 56 главы 2 параграфа 3 аттестуемый педагог должен определить свой уровень готовности к присвоению (подтверждению) квалификационной категории.

ШАГ 3. Сдача теста ОЗП аттестуемым педагогом осуществляется согласно п.п. 5-17 главы 2:

- подача заявления на сайте оператора проведения ОЗП по форме согласно приложению 1 Правил в организацию, определенную уполномоченным органом в области образования;

- определение срока и места сдачи теста ОЗП;
- сдача теста ОЗП.

ВАЖНО! Педагог не должен нарушать правила проведения ОЗП, так как в случае установления факта нарушения педагог не допускается к прохождению аттестации сроком на один год. При повторном установлении факта нарушения Правил проведения ОЗП педагог не допускается к прохождению аттестации уже на пять лет.

В случае несогласия с результатом ОЗП педагог вправе подать заявление на апелляцию через систему компьютерного тестирования с мотивированным обоснованием (полным пояснением, пошаговым решением задач и др.) по каждому заданию, не выходя из зала проведения ОЗП.

Заявления на апелляцию после выхода педагога из зала проведения ОЗП не принимаются.

ШАГ 4. Проверка на наличие документов аттестуемого педагога администрацией организации образования:

1) подготовка портфолио согласно приложению 15 к Правилам;

ВАЖНО! Наличие публикаций на основе исследовательской деятельности (исследования практики) (для «педагогов-исследователей, «педагогов-мастеров»).

Авторами публикаций могут быть не более 3 педагогов.

2) подготовка и проведение урока (занятия, организованной деятельности, мероприятия) для оценивания листа наблюдения урока (занятия, организованной деятельности, мероприятия) согласно приложению 16 к Правилам;

ВАЖНО! Качество преподавания Комиссия будет оценивать по листам наблюдения урока за последний учебный год. Уроки аттестуемого с целью наблюдения, контроля за качеством преподавания посещают 5 членов комиссии из следующих категорий: руководитель, заместитель руководителя организации образования, методист, педагог организации образования, методист методического кабинета, член аттестационной комиссии, экспертного совета соответствующего уровня.

3) Администрация организации образования совместно с аттестуемым педагогом готовит документы по анализу качества знаний учащихся в течение последних 3 лет (мониторинг качества с выводами по анализу результатов, сравнительные таблицы (согласно диагностическому инструментарию);

4) выписки из протокола учебно-методического совета («педагог-модератор» - методический совет организации образования, «педагог-эксперт» - учебно-методический совет отдела образования района/города, «педагог-исследователь» - учебно-методический совет при управлении образования, республиканское учебно-методическое объединение для организаций образования уполномоченного органа соответствующей отрасли, «педагог-мастер» - республиканским учебно-методическим советом при НАО им. Б. Алтынсарина Министерства просвещения Республики Казахстан).

ВАЖНО! Копии всех документов должны быть заверены печатью и подписью руководителя организации образования.

ПОШАГОВАЯ ИНСТРУКЦИЯ ДЛЯ ОРГАНОВ УПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЕМ

ШАГ 1. Администрация организации образования оказывает содействие аттестуемому педагогу по сборе документов, методических материалов, педагогических ресурсов аттестуемого педагога за аттестационный период в электронном формате согласно требованиям к квалификации и профессиональной подготовке педагога.

Перечень необходимых документов для сбора указан в приложении 8 п. 8 к Приказу.

ВАЖНО! Ответственность за полноту, достоверность и сопровождение сбора документации до подачи документов аттестуемого несет администрация организации образования.

Администрацией организации образования совместно с педагогом проводится сбор документов, методических материалов, педагогических ресурсов аттестуемого педагога за аттестационный период в электронном формате согласно требованиям к квалификации и профессиональной подготовке педагога.

Перечень необходимых документов для сбора указан в приложении 8 п. 8 к Приказу.

ШАГ 2. Создание аттестационных комиссий (далее – Аттестационная комиссия) согласно п.п. 32-39 параграфа 1 главы 2 Правил, утвержденных приказом первого руководителя аттестующих органов:

1) в организациях образования: «педагог-модератор»;

2) в органе управления образованием района (города), города областного значения: «педагог-эксперт», «заместитель руководителя третьей категории», «заместитель руководителя второй категории», «руководитель третьей категории», «руководитель второй категории»;

3) в органе управления образованием области, города республиканского значения и столицы:

«педагог-исследователь», «педагог-мастер» (для методистов методических кабинетов (центров), «заместитель руководителя первой категории», «руководитель первой категории»;

4) в органе управления образованием области, города республиканского значения и столицы, для организаций образования и методических кабинетов (центров), находящихся в ведомственном подчинении (областные организации образования, подведомственные органам управления образования, спорта, культуры и др.): «педагог-эксперт», «педагог-исследователь», «заместитель руководителя третьей категории», «заместитель руководителя второй категории», «заместитель руководителя первой категории», «руководитель третьей категории», «руководитель второй категории», «руководитель первой категории»;

5) в Министерстве просвещения РК:

- «педагог-мастер»;

- для организаций образования, методических кабинетов (центров), находящихся в отраслевом подчинении (республиканские организации образования, подведомственные министерствам просвещения, спорта, культуры, обороны и др.): «педагог-эксперт», «педагог-исследователь», «заместитель руководителя третьей категории», «заместитель руководителя второй категории», «заместитель руководителя первой категории», «руководитель третьей категории», «руководитель второй категории», «руководитель первой категории».

Состав Комиссии утверждается со дня после официального опубликования приказа Министра просвещения РК от 02.04.2024 г. № 72 (зарегистрирован в Реестре государственной регистрации нормативных правовых актов РК от 02.04.2024 г. за № 34217 МЮ РК) до 1 сентября текущего года приказом первого руководителя аттестующего органа.

Комиссия действует до 1 сентября текущего года. Срок полномочий составляет один год с даты издания приказа об утверждении состава.

ШАГ 3. Организация проведения теста ОЗП:

- утверждение списка педагогов, подлежащих аттестации (в 2023-2024 годах);

- обеспечение онлайн-регистрации педагогов на сайте НЦТ на прохождение ОЗП согласно утвержденному списку.

ВАЖНО! Тест ОЗП сдают педагоги всех должностей, кроме педагогов, имеющих 30 и более лет педагогического стажа, при подтверждении квалификационной категории.

Тест ОЗП включают вопросы на предметные знания и методику преподавания.

ШАГ 4. Администрация организации образования в аттестационную комиссию предоставляет следующий пакет документов аттестуемого педагога:

- 1) сертификат по результатам теста ОЗП;
- 2) портфолио согласно приложению 15 к Правилам;
- 3) лист наблюдения урока (занятия, организованной деятельности, мероприятия) согласно приложению 16 к Правилам.

ШАГ 5. Рассмотрение документов аттестуемого педагога осуществляется Экспертным советом до 1 июля текущего года.

ШАГ 6. Рассмотрение документов Аттестационной комиссией.

ШАГ 7. Решение Аттестационной комиссии.
До 15 августа по результатам аттестации педагогов принимает итоговое решение и оформляется протоколом по форме согласно приложению 6 Правил:

- 1) соответствует заявляемой квалификационной категории;
- 2) соответствует действующей квалификационной категории;
- 3) соответствует квалификационной категории ниже действующей квалификационной категории.

ШАГ 8. На основании протокола Аттестационной комиссии издается приказ о присвоении (подтверждении) квалификационной категории/ соответствии, несоответствии занимаемой должности.

ШАГ 9. Выдача удостоверения о присвоении (подтверждении) квалификационной категории.

ШАГ 10. Осуществление доплаты на основании приказа педагогам за присвоенную (подтвержденную) квалификационную категорию с 1 сентября 2024 года.

ПОЯСНЕНИЯ ПО НЕКОТОРЫМ НОРМАМ

1. Одним из ключевых изменений в Правилах является установление одинакового количества вопросов при сдаче ОЗП для педагогов всех уровней – 50 вопросов, из них на знание предмета - 30, по методике преподавания - 20.

В новых Правилах пороговый уровень исчисляется в процентном соотношении от общего количества правильных ответов к общему количеству вопросов (50). Для претендентов на категорию «педагог-модератор» пороговый уровень составляет не менее 60%, для педагогов-экспертов - 70%, для педагогов-исследователей – 80% и для педагогов-мастеров – 90 %.

2. В связи с изменением срока аттестационного периода с 3-х до 5 лет методистам, заместителям руководителей организаций образования, методических кабинетов (центров), у которых заканчивается аттестационный период в 2024 году, квалификационная категория продлевается на 2 года.

3. Руководители, заместители руководителей организаций образования, методических кабин-

тов (центров) могут участвовать в аттестации по истечении трех лет с даты назначения на должность.

4. Педагогам, у которых заканчивается аттестационный период во втором полугодии 2024–2027 годов, квалификационная категория продлевается до сентября следующего календарного года.

5. При комплексном обобщении результатов деятельности педагогов всех должностей, имеющих 30 (тридцать) и более лет педагогического стажа, при подтверждении квалификационной категории прохождение ОЗП не требуется. Данная норма распространяется и на педагогов, имеющих квалификационные категории старого формата (I, II и высшая). При этом учитывается и профиль педагога по дополнительным специальностям (двойной диплом или переподготовка).

6. Срок действия сертификатов, полученных при тестировании в 2023 году, действителен в 2024 году и имеет силу при аттестации в текущем году.

7. Срок отстранения от тестирования педагогов, допустивших нарушения при проведении ОЗП, сокращен с 5 лет до 1 года. Педагогам, у которых прошло не менее одного года со дня нарушения предыдущих лет, аннулируется акт о нарушении, и педагог имеет возможность принять участие на ОЗП в текущем году.

8. Педагогам, у которых старый формат категории, в этом году им предоставляется полная возможность перейти на новую систему.

9. Аттестация с текущего года будет проводиться только один раз в год.

10. Решение о присвоении/подтверждении квалификационной категории педагога-модератора принимают организации образования, эксперта – районный/городской отдел образования, исследователя - управление образования, а мастера - аттестационные комиссии Министерства просвещения РК.

11. В регионах, где объявлено чрезвычайное положение (Актюбинская, Акмолинская, Атырауская, Западно-Казахстанская, Костанайская, Карагандинская, Павлодарская, Северо-Казахстанская области и области Абай, Улытау и др.), для педагогов, у которых наступил аттестационный период, срок прохождения аттестации переносится и о дате проведения будет сообщено дополнительно.

12. Срок прохождения аттестации у педагогов, потерявших жилье (дом, квартира) во время паводка, переносится на 1 год (по желанию педагога) с сохранением действующей квалификационной категории.

В этой связи управления образования организуют сбор соответствующих документов к изданию отдельного приказа в порядке, предусмотренном законодательством РК.

Методические рекомендации по организации оздоровительного отдыха, досуга и занятости детей в период летних каникул на 2024-2026 годы

Министерство просвещения РК, 2024 г.

Издание призвано помочь организаторам оздоровительного отдыха, досуга и занятости детей в период летних каникул. Представляет собой сборник проектов нормативных документов, в который вошли концептуальные подходы к развитию системы оздоровления и отдыха, концепции проведения декады детей, фестиваля детской песни, положения о республиканских конкурсах, методические рекомендации, программы, памятки для детских оздоровительных лагерей, сценарии занятий для ЦППР и др.

В соответствии с законодательством Республики Казахстан каждый ребенок имеет право на отдых и досуг, по возрасту, здоровью и потребностям. Следовательно, государственными органами учреждаются и поддерживаются детские оздоровительные, спортивные, творческие и иные организации досуга, лагеря и санатории.

Детский лагерь/центр – это территория безопасного и комфортного развития ребенка, в которой созданы все условия для оздоровления и отдыха детей, позволяющие им стать взрослее и самостоятельнее.

Цель детского лагеря/центра: Организация активного отдыха, создание оптимальных условий, обеспечивающих полноценный отдых детей, их творческое развитие и оздоровление.

Задачи:

- создание условий для развития у ребенка патриотических чувств, любви и привязанности к своей семье, дому, родине, предоставление детям возможности почувствовать себя участником жизни современного социума;
- формирование негативного отношения к насилию и агрессии и их проявлению в любой форме, уважения и признания к себе, к другим людям, и их культуре;
- привитие интереса к регулярным занятиям физической культурой и спортом, формирование потребности в укреплении собственного здоровья;
- развитие интеллектуальных и познаватель-

ных способностей детей, коммуникативные, прикладные умения и самостоятельность;

- предупреждение детского дорожно-транспортного травматизма и других опасных ситуаций через разнообразные формы организации детской деятельности;

- удовлетворение запросов родителей в организации отдыха детей в летний период. Основные функции детских оздоровительных лагерей:

- оздоровление;
- дополнительное образование;
- воспитание;
- развитие;
- социализация.

Основные направления организации работы детских лагерей/центров в рамках программы «Біртұтас тәрбие бағдарламасы»

РЕКОМЕНДУЕМЫЕ ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ ПРОЕКТЫ:

«Пять дней в ауле», «Я - в ауле»: проекты по ознакомлению с сельской жизнью;

«Баурсак Fest», «Kurtfest»: фестивали национальной кухни;

«Наследие», «Этностиль»: проекты по изучению культуры и быта, национальной одежды;

«Каникулы off-line»: экскурсии по родному краю;

«Әдеби кештер»: вечера поэзии и литературы, обсуждение произведений;

«Тарихи тағылым»: лекции и экскурсии по историческим местам, направленные на изучение истории и культурного наследия;

«Дәстүрлі өнер фестивалі»: фестивали, мастер-классы и выставки народного искусства и ремесел;

«Музыкалық мұра»: концерты национальной музыки и инструментов;

«Қазақ киносы»: обсуждение казахстанских фильмов;

«Кітап бағы»: обмен книгами и обсуждение прочитанных произведений;

«Фольклорлық айтыс»: айтысы, поэтические состязания и др.

ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:

Рекомендуемые воспитательные проекты:

- «Жасыл дақ» и «Эко-идея»: конкурсы экологических проектов и «зеленых» инноваций;
- «Жасыл шеру»: экологические митинги;
- «Табиғат аялайық»: конкурсы рисунков;
- «Қайта жаңғыру»: эко-челленджи по переработке и повторному использованию бытового сырья;
- «Қайта өңдеу шеберханасы»: мастер-классы по переработке отходов;
- «Қалдықсыз қалашық», «Құтқару операциясы»: эко-акции по очистке окружающей среды;
- «Жасыл Ел»: марафоны по сбору мусора;
- «Жасыл батырлар»: эко-соревнования волонтеров;
- «Таза ауа»: эко-акции по посадке деревьев;
- «Су сақшысы»: экономические игры по экономии воды;
- «Эко жарыс»: экологические квесты;
- «Табиғатқа саяхат»: экологические путешествия;
- «Жасыл бақ»: эко-ботанические выставки и др.

ТУРИСТО-КРАЕВЕДЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ

Рекомендуемые воспитательные проекты:

- «Қызықты қазына»: игры-квесты на природе;
- «Көне қалаларға саяхат», «Тарихи треккинг»: экскурсии по историческим местам, походы, радиальные выходы по историческим местам;
- «Табиғат таңғажайыптары»: экскурсии по родным краям;
- «Өлкетану олимпиадасы»: конкурсы знатоков по истории края;
- «Этнографиялық экспедиция»: проекты по изучению культуры и быта;
- «Алып таулар», «Scoutsкоманда»: туристические соревнования, соревнования по скалолазанию, походы по горным местностям;
- «Скауты великой степи»: скаутские проекты и др.

ФИЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:

Рекомендуемые воспитательные проекты:

- «Ең жылдам»: оздоровительный бег на свежем воздухе;
- «Нептун жарысы»: соревнования по видам водного спорта;
- «Велосабандоздар»: вело путешествия и вело походы;
- «Табиғат тренажеры»: соревнования на полосе препятствий, тропа ЗОЖ;
- «Сауықтыру сапары»: пешие походы и экскурсии;

- «Құрлық қырандары»: турниры по скалолазанию и альпинизму;
- «Фитнес фестивалі»: соревнования по фитнесу;
- «Спортокуспен бірге»: ежедневный спортивный час;
- «Черлидинг»: конкурс спортивных танцев с элементами фитнеса и др.

ГРАЖДАНСКО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:

Рекомендуемые воспитательные проекты:

- «Менің Отаным»: конкурс эссе на тему патриотизма;
- «Тарих тағылымы»: экскурсии по историческим местам;
- «Батырлар бағы»: встречи с юными и взрослыми героями;
- «Туған жер толғауы»: проекты по изучению культурного наследия региона;
- «Ерлік эстафетасы»: проекты по популяризации подвигов национальных героев;
- «Ралли ұлттық рух»: проекты по изучению национальных традиций;
- «Ата заң алаңы»: занятия по изучению Конституции Республики Казахстан, прав и обязанностей несовершеннолетних;
- «Мен патриот!»: конкурсы социальных инициатив;
- «Тарихи квесттер»: квесты по истории страны;
- «Сүйікті менің отаным»: семинары по гражданскому патриотизму;
- «Батырлар жолы»: экскурсии, посвященные героям и замечательным людям страны и др.

КОМАНДА, СОЗДАЮЩАЯ БЕЗОПАСНОЕ И КОМФОРТНОЕ ПРЕБЫВАНИЕ РЕБЕНКА В ДЕТСКОМ ЛАГЕРЕ:

- Директор (начальник);
- старший вожатый;
- заместитель руководителя (по согласованию с уполномоченным органом);
- заведующий хозяйством;
- бухгалтер;
- врач;
- медсестра;
- инструкторы по физкультуре;
- аккомпаниатор;
- воспитатель;
- помощник воспитателя (по согласованию с уполномоченным органом);
- инструкторы по плаванию (при наличии бассейна или водоема);
- инструкторы по туризму (по согласованию с уполномоченным органом);

- педагоги-дополнительного образования;
- педагог организатор;
- педагог-психолог;
- библиотекарь (при наличии библиотечного фонда).

Справочно: штатное расписание утверждается согласно деятельности и типов форм ДОЦ/ДОЛ (<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2300033166>)

РЕКОМЕНДУЕМЫЙ ПАКЕТ ОСНОВНЫХ ДОКУМЕНТОВ, РЕГЛАМЕНТИРУЮЩИЙ РАБОТУ ДЕТСКИХ ЛАГЕРЕЙ/ЦЕНТРОВ

- Нормативно-правовые акты, регламентирующие работу детского лагеря/центра;
- приказы по деятельности детского лагеря;
- положение о загородном детском оздоровительном центре, положение о деятельности лагеря дневного пребывания, положение о палаточном/юрточном лагере согласно приложению 1;
- приказ о закреплении ответственных за отрядами ДОЦ/ДОЛ согласно приложению 2;
- план подготовительной работы открытия ДОЦ/ДОЛ согласно приложению 3;
- штатное расписание (<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1200007495>);
- должностные инструкции работников ДОЦ/ДОЛ (<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V090005750>);
- программа ДОЦ/ДОЛ согласно приложению 4;
- режим дня согласно приложению 5;
- план-сетка воспитательно-оздоровительной работы ДОЦ/ДОЛ согласно приложению 6;
- календарно-тематическое планирование для лагерей дневного пребывания и пришкольных площадок согласно приложению 7;
- документы по охране жизни и здоровья детей и сотрудников, технике безопасности (инструкции, журналы) (разработаны сборник инструкций ННЦФК (<https://www.nnpcfk.kz/index.php/ru/>) и «Оркен» (<https://orken-instituty.kz/ru/>);
- санитарные книжки и список сотрудников лагеря;
- табель учета посещения детей в отрядах ДОЦ/ДОЛ, общий табель учета посещения детей в ДОЦ/ДОЛ согласно приложению 8;
- документы детей (<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029092>)
- отчет по завершению смены согласно приложению 9

ВИДЫ ДЕТСКИХ ЛАГЕРЕЙ И ИХ ОСОБЕННОСТИ

Детские оздоровительные центры - стационарные детские организации, приспособленные

для отдыха и оздоровления детей. Особенности деятельности детского оздоровительного центра, загородного оздоровительного лагеря:

- живое общение без гаджетов;
 - интеграция разных социальных групп детей в микросоциуме;
 - реальная возможность раскрытия уникального потенциала каждого ребенка;
 - использование экологоразвивающей среды;
 - создание Co-working пространства;
 - использование здоровьесберегающих технологий и методик.
- Благоприятные условия для ребенка:
- безопасность;
 - благоприятный психологический климат;
 - качественное разнообразное сбалансированное питание;
 - разнообразные формы досуга;
 - спортивные площадки и поля;
 - доброжелательный и компетентный персонал.

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ

Лагеря с дневным пребыванием (пришкольный лагерь и лагерь при внешкольном учреждении) - форма оздоровительно-образовательной деятельности в общеобразовательных школах и организациях дополнительного образования в период летних каникул детей (дневное время).

Особенности деятельности лагеря дневного пребывания (пришкольного лагеря) городов:

- трансформация учебного пространства в творческие студии;
 - изменение формата общения педагога и ребенка через развитие навыков soft skills;
 - погружение в историю малой родины путем использования потенциала культурно краеведческих ресурсов;
 - живое общение без гаджетов;
 - реальная возможность раскрытия уникального потенциала каждого ребенка;
 - привлечение студентов педагогических ВУЗ ов/колледжей, волонтеров, членов НПО по вопросам детства, родителей с педагогическим образованием в качестве вожатых или воспитателей;
 - коучинг-сессии (родитель, ребенок, педагог), использование форм семейного общения;
 - изучение флоры и фауны местности.
- Особенности деятельности лагеря дневного пребывания (пришкольного лагеря) сельской местности:
- использование экологоразвивающей среды;

- изучение флоры и фауны местности;
- трансформация учебного пространства в творческие студии;
- изменение формата общения педагога и ребенка через развитие навыков soft skills;
- погружение в историю малой родины путем использования потенциала культурно-краеведческих ресурсов;
- живое общение без гаджетов;
- реальная возможность раскрытия уникального потенциала каждого ребенка;
- привлечение студентов педагогических ВУЗов, волонтеров, членов НПО по вопросам детства, родителей с педагогическим образованием в качестве вожатых или воспитателей;
- коучинг-сессии (родитель, ребенок, педагог), использование форм семейного общения.

Благоприятные условия для ребенка:

- раскрытие творческого потенциала;
- выстраивание доверительных взаимоотношений со взрослыми;
- эмоциональная перезагрузка.

Палаточные лагеря (палаточно-археологические, палаточно-экологические, палаточно-спортивные, палаточно-туристические лагеря) – форма организации отдыха и оздоровления детей, ориентированные на реализацию программ, в которых природа выступает в качестве главного инструмента образования и воспитания. Такой тип отдыха существенно меняет отношение ребят к своей жизни и окружающему миру. Особенности деятельности палаточного лагеря:

- погружение в экстремальные условия;
- трудотерапия;
- адаптация в условиях природной среды;
- знакомство с элементами туристской техники, топографии и ориентирования;
- школа выживания.

Юрточные лагеря - организация отдыха детей с целью предоставления возможности окунуться в атмосферу быта, традиций, национальной культуры казахского народа, развития патриотических чувств, любви к родной земле, воспитания уважения к многообразию традиций и культур народов, населяющих Республику Казахстан, бережного отношения к природе.

Особенности деятельности юрточного лагеря:

- уникальная атмосфера национального быта;
- знакомство с сакральными местами Казахстана;
- знакомство с флорой и фауной местности;
- знакомство с традиционными ремеслами, кухней, обычаями.

Благоприятные условия для ребенка:

- формирование национальной единичности;
- толерантное отношение;
- развитие социально-бытовых навыков;
- привитие национальных ценностей;
- формирование уважения к культурному наследию

приложение 2

Проект УТВЕРЖДАЮ

СОГЛАСОВАНО

Руководитель

Директор палаточного/

отдела образования района, юрточного лагеря
города, области

_____ ФИО

_____ ФИО

«__» _____ 2024 года

«__» _____ 2024 года

ПОЛОЖЕНИЕ

о палаточном/юрточном лагере

_____ (наименование)

1. Общие положения

1.1 Настоящее Положение регулирует деятельность палаточного/юрточного лагеря _____.

1.2 Детский лагерь палаточного/юрточного типа - это форма отдыха детей с использованием палаток/юрт для их размещения и обслуживания, организуемая в естественных природных условиях либо на стационарной базе с созданием полного перечня объектов инфраструктуры

в соответствии с требованиями Санитарными правилами «Санитарно-эпидемиологические требования к детским оздоровительным и санаторным объектам», утвержденные приказом МЗ РК № КР ДСМ-78 от 10 августа 2022 г. (зарегистрирован МЮ РК за №29092 от 11 августа 2022г.).

1.3 Цель организации работы палаточного лагеря: создание благоприятных условий для укрепления физического и психологического здоровья, организация активного отдыха детей.

Задачи организации работы палаточного лагеря:

- развивать навыки пребывания в природных условиях, занятий физической культурой, спортом, туризмом;
- формировать творческий потенциал, навыки здорового образа жизни,
- воспитывать нравственные и волевые качества, патриотизм;
- расширить и углубить знания по туризму и краеведению;
- повысить уровень экологической культуры.

1.3.1 К палаточным лагерям относятся оборонно-спортивные, спортивно-оздоровительные, туристско-краеведческие и другие лагеря, в которых дети и подростки проживают в палатках.

1.3.2 Цель юрточного лагеря: знакомство с традиционными ремеслами, национальной кухней, музыкой, танцами и обычаями казахского народа.

Задачи юрточного лагеря:

■ формировать чувство ценности разнообразия культурного наследия и уважения культуры казахского народа;

■ способствовать развитию толерантности, коммуникативных навыков, творческого мышления и самостоятельности у детей;

■ социализировать детей, воспитывать патриотизм через привитие национальных ценностей.

1.4 Организаторы палаточных/юрточных лагерей обеспечивают реализацию программ работы с детьми, предусматривающих полноценное питание, медицинское обслуживание, пребывание на свежем воздухе, проведение оздоровительных, физкультурных, культурно-досуговых мероприятий, организацию экскурсий, походов, игр, занятий по интересам в кружках, секциях, клубах, творческих мастерских по профилю лагеря и т.п.

1.5 Территория палаточного/юрточного лагеря включает место, где размещены жилые палатки, место общих отрядных сборов и проведения творческих и культурных мероприятий, площадки для спорта, столовая, санитарный блок, а также душ и туалет.

1.6 Программа смены в палаточном/юрточном лагере направлена на:

1) поиск новых форм привлечения детей к различным видам творчества, привития первичных знаний, умений и навыков при адаптации в условиях природной среды, развития коллективно-творческого мышления, инициативы, самоуправления, самостоятельности и сотрудничество с тренерско-педагогическим составом;

2) приобщение детей к национальным видам спорта и туризму, укрепление физического и психологического здоровья детей;

3) организацию активного отдыха и получение детьми навыков жизни в природных условиях расположения палаточного/юрточного лагеря;

4) закрепление приобретенных основных знаний о своем крае, знакомство с легендами края;

5) повышение экологической культуры детей с учетом национально-региональной специфики;

6) патриотическое воспитание детей.

1.3. Палаточный /юрточный лагерь «_____» организует свою деятельность в соответствии с действующим законодательством Республики Казахстан и настоящим Положением.

2. Условия деятельности и функционирования

2.1 Открытие палаточного/юрточного лагеря «_____» осуществляется при наличии соответ-

ствующих документов, санитарно-эпидемиологического заключения;

2.2 Управление палаточным/юрточным лагерем «_____» осуществляется в соответствии с законодательством Республики Казахстан и настоящим Положением;

2.3 Организация палаточного/юрточного лагеря предполагает оздоровительно-познавательную деятельность под руководством руководителя таким образом, чтобы оказывалось преимущественное воздействие образовательно-воспитательного процесса на двигательную, творческую, духовно-нравственную, этнокультурную, познавательную и эмоциональную сферу ребенка в непосредственном контакте с действительностью - окружающей природной и социальной средой.

2.4 Размещение, устройство, содержание и организация режима работы палаточного/юрточного лагеря должны быть определены с учетом требований соответствующих санитарных правил, природно-климатических условий, а также должны быть определены с учетом требований антитеррористической защищенности, обеспечения правопорядка и общественной безопасности, в том числе безопасности дорожного движения при проезде организованных групп детей к местам отдыха и обратно;

2.5 В палаточном/юрточном лагере создаются отряды (группы) детей с учетом возраста, интересов детей и в соответствии с требованиями соответствующих санитарных правил;

2.6 Язык, на котором осуществляется деятельность лагеря – государственный, при необходимости, другие языки.

2.7 В палаточном/юрточном лагере не допускается создание и деятельность организационных структур политических партий, общественно-политических и религиозных движений и организаций;

2.8 Санитарно-эпидемиологические требования к устройству, содержанию, размещению, водоснабжению, организации питания, организации жилой, физкультурно-спортивной, административно-хозяйственной, санитарно-бытовой зоны и организации режима дня и досуга определяются соответствующими Санитарными правилами «Санитарно-эпидемиологические требования к детским оздоровительным и санаторным объектам», утвержденные приказом МЗ РК

№ КР ДСМ-78 от 10 августа 2022г. (зарегистрирован в МЮ РК за №29092 от 11 августа 2022г.).

2.9 Продолжительность смены в палаточном определяется его спецификой (профилем, программой) и климатическими условиями. Рекомен-

дуремая продолжительность смены составляет от 7 до 20 календарных дней.

2.10 Каждая смена палаточного лагеря комплектуется заранее. Рекомендуемое количество детей в отряде 15-20.

2.11 Зачисление детей проводит начальник палаточного/юрточного лагеря в соответствии с заключением врача о состоянии здоровья. В палаточный/юрточный лагерь зачисляются дети, которые по состоянию здоровья допущены врачом медицинской организации с учетом возможных физических нагрузок.

8. Для организации питания детей в палаточном/юрточном лагере используются следующие формы питания:

- а) питание в близлежащей организации общественного питания по заключенному договору;
- б) привозное горячее питание (доставка готовой пищи в термоконтейнерах);
- в) приготовление пищи на костре;
- г) приготовление пищи с использованием полевой кухни;
- д) приготовление пищи на пищеблоке палаточного лагеря.

2.12 Договоры на организацию питания в организациях общественного питания или на поставку горячего питания (продуктов питания) должны быть заключены в срок не позднее, чем за 5 дней до предполагаемой даты открытия смены, и предусматривать конкретные требования по основным показателям качества к каждому наименованию продуктов питания, остаточному сроку годности на момент поставки, видам тары и упаковки, порядку приемки продукции, периодичности поставок, ответственность поставщика за качество и безопасность поставляемых продуктов питания.

2.13 Питание организуется в соответствии с утвержденным Начальником лагеря меню при согласовании с Учредителем 7-дневного меню (перспективное меню).

2.14 Контроль за качеством поступающих продуктов, сроком их реализации, условиями хранения, отбором и хранением суточных проб осуществляется ежедневно медицинским работником палаточного/юрточного лагеря или лицом, его замещающим.

2.15 Руководитель палаточного/

1) очистить территорию участка лагеря от мусора, сухостоя, низкорослого кустарника;

2) обеспечить по периметру территории палаточного лагеря защитную минерализованную или свободную от лесонасаждений полосу шириной не менее 3 м;

3) обеспечить территорию палаточного лагеря пожарными щитами, а места повышенной пожароопасности (пищеблок, площадка для проведения культурно-массовых мероприятий с использованием электрооборудования) оснастить огнетушителями;

4) обеспечить палаточный/юрточный лагерь устройством для подачи звукового (речевого) сигнала оповещения людей о пожаре;

5) организовать размещение мест разведения костров (костровых площадок) на расстоянии не менее 50 м.

3. Права и обязанности сторон

3.1 Руководитель палаточного/юрточного лагеря:

1) обеспечивает общее руководство деятельностью палаточного лагеря;

2) разрабатывает должностные обязанности работников палаточного / юрточного лагеря и направляет на согласование Учредителю;

3) в день приема на работу персонала лагеря обеспечивает их ознакомление с условиями труда с регистрацией в специальном журнале, проведение инструктажа по технике безопасности, профилактике травматизма и предупреждению несчастных случаев с детьми;

4) издает приказы и распоряжения, которые регистрируются в специальном журнале;

5) еженедельно утверждает график выхода на работу персонала;

6) осуществляет контроль за созданием безопасных условий пребывания детей в палаточном/юрточном лагере и осуществления программных мероприятий по работе с детьми, обеспечивает организацию питания;

7) составляет списки детей и работников, находящихся на территории лагеря;

8) не допускает превышение установленной производителем нормы вместимости палатки/юрты при расселении детей и обслуживающего персонала;

9) не допускает использование в палатках/юртах открытого огня (свечи, примуса, зажигалки), хранение в жилых палатках/юртах легко воспламеняющихся, горючих веществ;

10) отвечает за связь с родителями;

11) несет ответственность за жизнь и здоровье детей и работников во время нахождения в лагере, соблюдение норм охраны труда и техники без-

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ

юрточного лагеря обязан провести комплекс противопожарных мероприятий, необходимых к выполнению при открытии лагеря:

опасности в соответствии с законодательством Республики Казахстан;

12) не реже одного раза в смену организует проверку деятельности лагеря, контролирует поступление, хранение и правильность расходования продуктов питания, а также условия жизнедеятельности лагеря.

3.2 Каждый работник палаточного лагеря должен иметь личную медицинскую книжку установленного образца.

3.3 Педагогическая деятельность в палаточном лагере осуществляется лицами, имеющими высшее или среднее профессиональное образование, отвечающее требованиям, определенным для соответствующих должностей.

3.4 Запрещается осуществлять в палаточном/юрточном лагере педагогическую и трудовую деятельность лицам, имеющим или имевшим судимость, подвергавшимся или подвергавшимся уголовному преследованию (за исключением лиц, уголовное преследование в отношении которых прекращено по реабилитирующим основаниям).

3.5 Руководитель и персонал лагеря в соответствии с действующим законодательством несут ответственность за:

- а) обеспечение жизнедеятельности палаточного/юрточного лагеря;
- б) создание безопасных условий для детей и сотрудников;
- в) обеспечение пожарной безопасности на территории палаточного/юрточного лагеря;
- г) качество реализуемых программ деятельности смены палаточного/юрточного лагеря;
- д) соответствие форм, методов и средств при проведении смены возрасту, интересам и потребностям детей;
- е) соблюдение прав и свобод детей и сотрудников смены лагеря.

4. Порядок и условия приема детей в палаточный лагерь

4.1 В палаточный/юрточный лагерь принимаются дети в возрасте от 10 лет и старше.

4.2 Каждая смена палаточного/юрточного лагеря комплектуется заранее. Рекомендуемое количество детей в отряде 15 человек.

4.3. Зачисление детей проводит начальник лагеря в соответствии с заключением врача о состоянии их здоровья (или на основании справок), при наличии сведений об отсутствии контактов с инфекционными больными. В палаточный лагерь зачисляются дети, которые по состоянию здоровья допущены врачом медицинской организации для участия в данном лагере (с учетом его направленности и возможных физических нагрузок).

4.4 При приеме детей в палаточный/юрточный лагерь между одним из родителей (законных представителей) ребенка и руководством палаточного/юрточного лагеря заключается договор, которым определяются период пребывания ребенка, основные требования к организации пребывания ребенка в палаточном/юрточном лагере, режиму дня, программе работы с детьми в лагере.

4.5 Пребывание ребенка в палаточном/юрточном лагере прекращается до окончания установленного договором периода пребывания по письменному заявлению родителей (законных представителей), либо по медицинским показаниям (в этом случае решение принимается руководителем лагеря на основании заключения медицинского работника лагеря), либо в иных случаях, предусмотренных договором между руководством палаточного/юрточного лагеря и родителями (законными представителями) ребенка.

5. Содержание, формы и методы работы

5.1 Содержание, формы и методы работы определяются педагогическим коллективом палаточного/юрточного лагеря с учетом интересов детей на принципах гуманности, демократии, развития национальных и культурно-исторических традиций;

5.2 При выборе форм и методов работы во время проведения смены независимо от ее направленности приоритетными должны оставаться воспитательная и оздоровительная деятельность направленные на развитие детей;

5.3 В палаточном/юрточном лагере «_____» должны быть созданы благоприятные условия для привлечения всех детей к занятиям по специфике профиля;

5.4 Занятия в кружках и секциях могут проводиться по программам одной тематической направленности или комплексными интегрированными программами;

5.5 Численный состав кружков и секций, продолжительность занятий определяются с учетом возрастных особенностей детей и соответствующих требований санитарных правил. Занятия могут проводиться индивидуально, по группам или всем составом кружка либо секции.

6. Нормативно-правовые акты, документы, регламентирующие работу палаточного/юрточного лагеря

6.1 Палаточный/юрточный лагерь должен иметь следующую документацию, определенную законодательством Республики Казахстан и Положением о палаточном/юрточном лагере:

- нормативно-правовые акты, регламентирующие работу детского палаточного/юрточного лагеря/центра;

- приказ о деятельности палаточного/юрточного лагеря;
- штатное расписание;
- положение о палаточном/юрточном лагере;
- должностные инструкции работников лагеря;
- приказ о закреплении руководителей отрядов;
- программа детского палаточного/юрточного лагеря;
- план-сетка воспитательно-оздоровительной работы лагеря на смену;
- документы по охране жизни и здоровья детей и сотрудников, технике безопасности (инструкции, журналы);
- санитарные книжки и список сотрудников лагеря;
- режим дня;
- журнал (списки) распределения детей по отрядам;
- журнал/табель посещаемости детей;
- журнал регистрации несчастных случаев с воспитанниками лагеря;
- отчетная информация о работе кружков, лагеря на каждый сезон и итоговый отчет.

7. Общие требования к палаточным/юрточным лагерям

7.1 Территория палаточного/юрточного лагеря должна быть обозначена по периметру хорошо заметными знаками (флажки, ленты и прочее) или огорожена. По периметру палаточный лагерь должен быть оборудован защитной противопожарной минерализованной полосой шириной не менее 1,4 м (искусственно созданная полоса на поверхности земли, очищенная от горючих материалов или обработанная почвообрабатывающими орудиями либо иным способом до сплошного минерального слоя почвы).

7.2 Оформляется вход в лагерь, пост охраны, устанавливается информационный стенд с информацией о соблюдении Правил противопожарного режима, информация для родителей (утвержденный режим дня, распорядок на день, данные о руководителях лагеря с контактными телефонами, перечень пищевых продуктов, запрещенных в лагере).

7.3 На посту охраны список детей по отрядам с указанием вожатых.

7.4 На территории размещения палаточного/юрточного лагеря предусматриваются зоны: жилая, приготовления и приёма пищи, хранения продуктов питания, санитарно-бытовая, административно-хозяйственная, физкультурно-оздоровительная.

7.5 В жилой зоне профильного палаточного

лагеря устанавливаются туристские палатки для размещения детей, палатки для размещения медицинского пункта и медицинского изолятора (в неподвижном), оборудуются места для складирования снаряжения коллективного пользования, для сушки одежды и обуви.

7.6 Медицинский пункт должен размещаться в палатке площадью не менее 4–7 м². Для изоляции заболевших устанавливается отдельная палатка на 2–3 места, использование которой для других целей запрещается.

7.7 Мальчики и девочки размещаются в разных палатках/юртах. Каждый проживающий в лагере должен иметь индивидуальное спальное место.

7.8 Совместное проживание в палатке/юрте взрослых и детей запрещается, кроме закрепленного воспитателя/вожатого.

8. Работа с родителями

8.1 Родители детей (законные представители), направляемых в палаточный/юрточный лагерь, обязаны:

- проинформировать ребенка о требованиях, предъявляемых к нему в период пребывания в палаточном/юрточном лагере;

- обучить ребенка навыкам самообслуживающего труда (заправлять постель, складывать вещи в рюкзак, соблюдать чистоту в палатке/юрте и др.);

- обучить ребенка элементарным санитарно-гигиеническим правилам;

- обеспечить ребенка для поездки и пребывания в палаточном/юрточном лагере необходимой одеждой (по сезону) и обувью;

- пройти с ребенком медицинский осмотр не более чем за 10 дней до отъезда;

- проинформировать сотрудников лагеря об индивидуальных особенностях ребенка;

- в случае нанесения ущерба лагерю в результате недисциплинированного поведения или действий ребенка возместить стоимость нанесенного ущерба;

- при направлении в палаточный/юрточный лагерь ознакомить детей с данными правилами и в случае невозможности их выполнения отказаться от поездки;

- сообщить о состоянии здоровья ребенка, об особенностях его поведения, об индивидуальной непереносимости лекарств и продуктов;

- забрать ребенка в случае невозможности его пребывания в ДОЦ/ДОЛ по состоянию здоровья.

8.2 Запрещены продукты питания для передачи:

- консервы, колбаса, рыба, грибы, куры-гриль, торты;

- газированные напитки и кисломолочные

продукты (кефир, сметана, творог, йогурт и т.д.);

- продукты быстрого приготовления (вермишель, супы и т.д.);

- фрукты и овощи позднего созревания (арбузы, дыни, сливы и

т. д.);

- спиртные напитки, а также табачные изделия, жевательные резинки, чипсы, сухарики, гамбургеры, хот-доги.

8.3 Запрещено брать и хранить при себе:

- дорогие и драгоценные вещи;

- спички, зажигалки, свечи, пиротехнические средства;

- электронагревательные приборы (кипячильники, фены, чайники и пр.);

- колющие и режущие предметы (лезвия, ножи, опасные ножницы, инструмент и пр.);

- сигареты, алкоголь, наркотические средства, вейпы.

9. Условия изменения положения

9.1 Положение вступает в силу с момента его подписания и действует в течении времени, необходимого для функционирования детского палаточного/юрточного лагеря.

9.2 Все дополнения, соглашения, принятые для развития данного Положения, оформляются в письменном виде и скрепляются подписями и печатями обеих сторон

приложение 1

Проект

СОГЛАСОВАНО

Руководитель
отдела образования района,
города, области

«___» _____ 2024 года
ФИО

УТВЕРЖДАЮ

Директор ДОЦ/ДОЛ
«___» _____ 2024 года
ФИО

ПОЛОЖЕНИЕ

о загородном детском оздоровительном центре/лагере

_____ (наименование)

1. Общие положения

1.1 Настоящее Положение регулирует деятельность загородного детского оздоровительного центра/лагеря (далее - ДОЦ/ДОЛ) _____.

1.2 ДОЦ/ДОЛ «___» является организацией дополнительного образования и организуется для детей в возрасте от 7 до 15(16) лет.

1.3 ДОЦ/ДОЛ «___» организует свою деятельность в соответствии с действующим законодательством Республики Казахстан и настоящим Положением.

1.4 Цель: организация активного отдыха, создание оптимальных условий, обеспечивающих полноценный отдых детей, их творческое развитие и оздоровление.

1.5 Задачи ДОЦ/ДОЛ «___»:

- создание условий для развития у ребенка патриотических чувств, любви и привязанности к своей семье, дому, родине, дать детям возможность почувствовать себя участником жизни современного социума;

- формирование негативного отношения к насилию и агрессии и их проявлению в любой форме, уважения и признания к себе, к другим людям, и их культуре;

- привитие интереса к регулярным занятиям физической культуры и спорта, формирование потребности в укреплении собственного здоровья;

- развитие интеллектуальных и познавательных способностей детей, коммуникативных, прикладных умений и самостоятельности;

- предупреждение детского дорожно - транспортного травматизма и других опасных ситуаций через разнообразные формы организации детской деятельности;

- удовлетворение запросов родителей в организации отдыха детей в летний период.

2. Условия деятельности и функционирования

2.1 Открытие ДОЦ/ДОЛ «___» осуществляется при наличии актов приемки и соответствующих документов, санитарно-эпидемиологического заключения.

2.2 Управление ДОЦ/ДОЛ «___» осуществляется в соответствии с законодательством Республики Казахстан и настоящим Положением.

2.3 ДОЦ/ДОЛ «___» размещается в естественных природных условиях и организуется на стационарной базе сезонного/круглогодичного действия.

2.4 Размещение, устройство, содержание и организация режима работы ДОЦ/ДОЛ должны быть определены с учетом требований соответствующих санитарных правил, природно-климатических условий, а также должны быть определены с учетом требований антитеррористической защищенности, обеспечения правопорядка и общественной безопасности, в том числе безопасности дорожного движения при проезде организованных групп детей к местам отдыха и обратно.

2.5 В ДОЦ/ДОЛ создаются отряды (группы) детей с учетом возраста, интересов детей и в соответствии с требованиями соответствующих санитарных правил.

2.6 Язык, на котором осуществляется деятельность лагеря – государственный, при необходимости, другие языки.

2.7 В ДОЦ/ДОЛ не допускаются создание и деятельность организационных структур политических партий, общественно-политических и религиозных движений и организаций.

2.8 ДОЦ/ДОЛ «_____» несет, в установленном законодательством Республики Казахстан порядке, ответственность:

- за невыполнение функций, определенных его Положением;

- за обеспечения безопасности и охраны жизни и здоровья детей и работников во время их нахождения;

- за нарушения прав и свобод детей и работников ДОЦ/ДОЛ;

- за невыполнение воспитательных программ в соответствии с утвержденными планами;

- за качество реализуемых программ, соответствие форм, методов и средств организации воспитательного процесса возрасту, интересам, потребностям детей;

- за качество питания;

- за несоблюдение санитарных норм;

- иное, предусмотренное законодательством Республики Казахстан.

3. Права и обязанности сторон

3.1 Начальник ДОЦ/ДОЛ «_____»:

- планирует, организует и контролирует деятельность ДОЦ/ДОЛ, отвечает за качество и эффективность его работы;

- несет ответственность за жизнь и здоровье детей и работников во

время нахождения в ДОЦ/ДОЛ, соблюдение норм охраны труда и техники безопасности в соответствии с законодательством Республики Казахстан;

- осуществляет распределение должностных обязанностей;

- распоряжается имуществом ДОЦ/ДОЛ (по согласованию с директором КГКП «_____»);

- отвечает за связь с родительской общественностью;

- представляет ДОЦ/ДОЛ «_____» в государственных органах и общественных организациях (по согласованию с директором КГКП «_____»);

- несет ответственность за деятельность ДОЦ/ДОЛ «_____» перед учредителем.

3.2 Директор КГКП «_____» не реже одного раза в смену организует проверку деятельности ДОЦ/ДОЛ, контролирует поступление, хранение и правильность расходования продуктов питания, а также условия жизнедеятельности ДОЦ/ДОЛ.

3.3 К педагогической деятельности в ДОЦ/ДОЛ допускаются лица согласно трудовому законодательству РК и Закону РК «Об образовании».

3.4 Для оказания помощи воспитателям и отрядным вожатым в организации воспитательной работы и использовании передовых форм и методов воспитания и оздоровления детей в ДОЦ/ДОЛ создается педагогический совет, в который входят начальник лагеря, его заместитель по воспитательной работе и педагогические работники.

3.5 Педагогический совет собирается не реже два раза в смену.

3.6 При приеме детей администрация ДОЦ/ДОЛ «_____» обязана ознакомить родителей (законных представителей) с Положением о ДОЦ и другими документами, регламентирующими организацию деятельности ДОЦ/ДОЛ.

3.7 Все требования, инструкции лагеря размещаются в социальных сетях.

4. Содержание, формы и методы работы

4.1 Содержание, формы и методы работы определяются педагогическим коллективом ДОЦ/ДОЛ с учетом интересов детей на принципах гуманности, демократии, развития национальных и культурно-исторических традиций.

4.2 При выборе форм и методов работы во время проведения смены независимо от ее направленности приоритетными должны оставаться воспитательная и оздоровительная деятельность направленные на развитие детей.

4.3 В ДОЦ/ДОЛ «_____» должны быть созданы благоприятные условия для привлечения всех детей к занятиям физической культурой и спортом, туризмом, природоохранной работе, развития творческих способностей детей, организации общественно-полезного труда, пребывания на свежем воздухе, проведения культурных, оздоровительных мероприятий, организации походов, игр, занятий в кружках и секциях.

4.4 Занятия в кружках и секциях могут проводиться по программам одной тематической направленности или комплексными интегрированными программами.

4.5 Численный состав кружков и секций, продолжительность занятий определяются Положением о ДОЦ/ДОЛ с учетом возрастных особенностей детей и соответствующих требований санитарных правил. Занятия могут проводиться

индивидуально, по группам или всем составом кружка либо секции.

4.6 Каждый отдыхающий имеет право заниматься в нескольких кружках, секциях и (или) менять их.

5. Нормативно-правовые акты, документы регламентирующие работу детского лагеря/центра

5.1 ДОЦ/ДОЛ должен иметь следующую документацию, определенную законодательством Республики Казахстан и Положением о ДОЦ/ДОЛ:

- нормативно-правовые акты, регламентирующие работу детского лагеря/центра;
- приказ о деятельности детского лагеря;
- план организационно-воспитательной работы на весенний и летний период;
- штатное расписание;
- положение детского оздоровительного лагеря;
- должностные инструкции работников лагеря;
- приказ о закреплении руководителей отрядов;
- программа детского лагеря;
- план-сетка воспитательно-оздоровительной работы лагеря на весь период;
- документы по охране жизни и здоровья детей и сотрудников, технике безопасности (инструкции, журналы);
- санитарные книжки и список сотрудников лагеря;
- режим дня;
- журнал (списки) распределения детей по отрядам;
- журнал/табель посещаемости детей;
- личные дела детей (путевка, мед.справка согласно действующим требованиям нормативно-правового характера в сфере здравоохранения, копия свидетельства о рождении);
- отчетная информация о работе кружков, лагеря на каждый сезон и итоговый отчет.

6. Работа с родителями

6.1 Родители детей (лица, их заменяющие), направляемых в ДОЦ/ДОЛ, обязаны:

- проинформировать ребенка о требованиях, предъявляемых к нему в период пребывания в ДОЦ/ДОЛ;
- обучить ребенка навыкам самообслуживающего труда (заправлять постель, складывать одежду, наводить порядок в тумбочках, соблюдать чистоту в корпусах, и др.);
- обучить ребенка элементарным санитарно-гигиеническим правилам;
- обеспечить ребенка для поезд и пребывания в ДОЦ/ДОЛ необходимой одеждой (по сезону) и обувью;

■ пройти с ребенком медицинский осмотр не более чем за 10 дней до отъезда;

■ проинформировать сопровождающего детской группы об индивидуальных особенностях ребенка;

■ в случае нанесения ущерба ДОЦ/ДОЛ в результате недисциплинированного поведения или действий ребенка возместить стоимость нанесенного ущерба;

■ при направлении в ДОЦ/ДОЛ дети обязаны ознакомиться с данными правилами и в случае невозможности их выполнения отказаться от поездки в ДОЦ/ДОЛ;

■ сообщить о состоянии здоровья ребенка, об особенностях его поведения, об индивидуальной непереносимости лекарств и продуктов;

■ забрать ребенка в случае невозможности его пребывания в ДОЦ/ДОЛ по состоянию здоровья.

6.2 Запрещается самостоятельно увозить (уводить) детей за территорию ДОЦ/ДОЛ.

6.3 Запрещены продукты питания для передачи:

- консервы, колбаса, рыба, грибы, куры-гриль, торты;
- газированные напитки и кисломолочные продукты (кефир, сметана, творог, йогурт и т.д.);
- продукты быстрого приготовления (вермишель, супы и т.д.);
- фрукты и овощи позднего созревания (арбузы, дыни, сливы и т. д.);
- спиртные напитки, а также табачные изделия, жевательные резинки, чипсы, сухарики, гамбургеры, хот-доги.

6.4 Запрещено брать и хранить при себе:

- дорогие и драгоценные вещи;
- спички, зажигалки, свечи, пиротехнические средства;
- электронагревательные приборы (кипячильники, фены, чайники и пр.);
- колющие и режущие предметы (лезвия, ножи, опасные ножницы, инструмент и пр.);
- сигареты, алкоголь, наркотические средства.

6.5 Родительский день (посещение детей) – суббота, воскресенье с 10:00 до 17:00 за территорией лагеря.

7. Условия изменения положения

7.1 Положение вступает в силу с момента его подписания и действует в течении времени необходимого для функционирования детского лагеря/центра.

7.2 Все дополнения, соглашения, принятые для развития данного Положения, оформляются в письменном виде и скрепляются подписями и печатями обеих сторон

Жарыс жеңімпаздарын құттықтаймыз!!!

2024 жылдың 2-7 мамыр аралығында Жетісу облысы, Таңбалы тас шатқалында табиғи рельефтегі тау туризмінен Қазақстан Республикасының чемпионаты өтті. Жарысқа Республикамыздың 8 өңірінен 27 команда қатысты. Батыс Қазақстан облысының құрама командасы 3 жас ерекшелік бойынша бақтарын сынады.

«Байлам» қашықтығынан:

Асқар А./ Оразалы А. - 1 орын
 Аяп Ж. / Джумағалиева Г. - 1 орын
 Кенжемұрат Т. / Амангельдиева Н. - 1 орын
 Нигметов Е. / Сисенбаев Т. - 1 орын
 Алипов Б. / Серік Ә. - 2 орын
 Жамбыл Ә. / Ерғали Г. - 2 орын
 Жәңгірханұлы Ә. / Қасымғали Б. - 2 орын
 “Құтқару жұмыстары” қашықтығы - 1 орын

Жалпыкомандалық есепте

«Балалар» тобы - 3 орын
 «Жасөспірімдер» тобы - 2 орын
 «Ересектер» тобы - 1 орындарға ие болды.

Орындаған: Неталиева К.Е.

Республикалық «Соқпақ-Тропинка» ғылыми-әдістемелік журналына жазылуға шақырамыз!

Журналда Қазақстанның және алыс-жақын шетелдердің ғалымдары мен педагогтерінің туризм, өлкетану, экология бағыттарындағы еңбектері 18 жылдан бері республика көлемінде таратылып келеді.

2023 жылдың ІІ жарты жылдығына жазылу басталды, ол 3 сәуірден 25 маусымға дейін «Қазпошта» АҚ және редакция арқылы жүріп жатыр.

- Жазылу индексі:** 75184, 25184 «Қазпошта» АҚ, «Қаз Пресс» ЖШС;
Жазылу құны (жарты жылға/жылға): жеке – 3000/6000 тг., ведомстволық – 3600тг./7200 тг.; 1 данасы – 1000 тг.;
- Мұқабасы:** түрлі-түсті, 64 бет, 2 айда бір рет шығады, жылына шығатын саны - 6;
Тіркелу күәлігі: №4482-Ж (01.12.2003); № KZ40VPY00044511 (24.12.2021);
Тақырыптары: «Өзекті мәселелер», «Әдіснама», «Туризм», «Өлкетану», «Экология», «Геология», «Спорт», «Спорттық бағдарлау», «Педагогикалық іс-тәжірибе (сабақтар)»;
Мақалаға қойылатын талаптар: 5 беттен кем болмауы, 2 тілде аңдатпа (қазақ, орыс), кілт сөздері, автордың және мақалаға қажетті JPEG форматтағы фотолар, пайдаланылған әдебиеттер тізімі, басылымға жазылғаны туралы түбіртек;
Таратушы/баспахана: «Батыс Қазақстан облысының әкімдігі білім басқармасының балалар мен жасөспірімдер туризм және экология облыстық орталығы» МКҚК;
Мекен-жайы: Орал қаласы, Исатай батыр көшесі, 71/1,
Тел/факс: (8-7112) 52-58-87; 52-59-42,
E-mail: evrasia_centre@mail.ru;

Подписываемся на Республиканский научно-методический журнал «Соқпақ-Тропинка»!

В журнале на протяжении 18 лет в республике публикуются труды ученых и педагогов Казахстана, ближнего и дальнего зарубежья в области туризма, краеведения, экологии.

Подписка на ІІ полугодие 2023 года через АО «Казпочта» и редакцию с 3 апреля по 25 июня.

- Подписной индекс:** 75184, 25184 АО «Казпочта», ЖСШ «КазПресс»;
Стоимость подписки (на полгода/на год): индивидуальная - 3000 тг./6000 тг., ведомственная - 3600 тг./7200 тг.; 1 шт. - 1000 тг.;
- Обложка:** на цветной глянцеваы бумаге, 64 страницы, выходит раз в 2 месяца, количество выходов в год - 6;
Свидетельство о регистрации: №4482-Ж (01.12.2003); № KZ40VPY00044511 (24.12.2021);
Темы: «Актуальные вопросы», «Методология» «Туризм», «Краеведение», «Экология», «Геология», «Спорт», «Спортивное ориентирование», «Педагогическая практика» (занятия),

Требования к статье: не менее 3-х страниц, аннотация на 2-х языках (казахский, русский), ключевые слова, необходимые фотографии для статьи, автора формата JPEG, квитанция о подписке на издание;

Распространитель/типография: ГККП «Областной центр детско-юношеского туризма и экологии Управления образования акимата Западно-Казахстанской области»;

Адрес: г. Уральск, ул. Исатай батыра, 71/1,
Тел/факс: (8-7112) 52-58-87; 52-59-42,
E-mail: evrasia_centre@mail.ru,

